ఆర్షవిజ్ఞాన పరిషత్తు

ఓం సరస్వత్యై నమః

ఉపనిషత్సుధ

ఈశ కేన కఠ ప్రశ్నోపనిషత్తులు

మూలతాత్పర్య సహితము

మొదటి భాగము

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

వెల : రూ. 20-00

నాల్గవ ముద్రణము
1980

ప్రతులు — 500

వెల : రూ॥ 20-00

ప్రతులకు :

డా॥ చర్ల మృదులకుమారి
చర్ల గణపతి శాస్త్రి
32, కిర్లంపూడి లే-ఔట్
విశాఖపట్టణం - 530 023
Phones : 575098, 539841

ముద్రణ :
లలిత ఆర్టు ప్రెస్
టౌన్‌హాల్ రోడ్డు
[illegible]

ఒక విన్నపము

బ్రహ్మశ్రీ చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారిని గురించి తెలియనివారు విశాఖ పట్టణములో లేరనవచ్చును. ఎందుకనగ వారు సంగీత సాహిత్యాది సభలు ఎప్పుడు ఎక్కడ జరిగినా, ఆహ్వానించినా, ఆహ్వానించకపోయినా వెళ్ళేవారు, అందరిని సాదరంగా పలుకరించి మాట్లాడేవారు. శ్రీ చర్ల గణపతి శాస్త్రిగారు అనేక సంస్కృత గ్రంథములను తెనుగువారికి తేటపరచుట కొఱకు అనువదించేరు. వేదవిజ్ఞానమను గ్రంథమును రచించి వేద స్వరూపమును తెలియజెప్పారు. ఋగ్వేద సంహితను రచించి వేద మంత్రార్థములను వివరించారు. అట్లే దశోపనిషత్తులను మూల మంత్ర సహిత తాత్పర్యార్థములతో విశదపరచారు.

ఆ ఉపనిషత్తులను వారు నాల్గు భాగములుగా విభజించారు. 1. ఈశ, కేన, కఠ, ప్రశ్నోపనిషత్తులను మొదటి భాగముగా అనువదించేరు. ప్రస్తుతమునకు ఈ మొదటి భాగము 4వ ముద్రణకు నోచుకున్నది. అంతకు ముందు ప్రకటించిన పుస్తకములో పద్యములు కూడ నున్నవి. ప్రస్తుతమున ఈ పొత్తములో పద్యములు తీసివేయబడినవి. అర్థ తాత్పర్యములుండగా పద్యములెందుకని చాలమంది అడిగి ఉండుట చేత పద్యములను తొలగించితిమి. పద్యములపై ఆసక్తి కలిగినవారు అందుకుగాను మమ్ములను క్షమింతురు గాక.

శ్రీ చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారి పుస్తక ముద్రణాది వ్యవహారములు వారి కుటుంబ సభ్యులు కొనసాగించుచుండుట సంతోషకరమైన విషయము. త్వరలో బ్రహ్మ మీమాంసా దర్శనము కూడ మరల అచ్చయి ప్రజల ముందునకు రాబోవుచున్నది. అంతేగాక మిగిలిన ఉపనిషత్తులు గూడ ముద్రింపించి అందించుటకు శ్రీ శాస్త్రిగారి కుటుంబ సభ్యులు సంసిద్ధులైయున్నారు.

ఇట్లు
భక్తజన సేవకుడు
కోపల్లె రామమూర్తి

రూపమైన సంసారప్రవృత్తి ధర్మములను, ఉపనిషత్తులు మోక్షరూపమైన సంసారనివృత్తి ధర్మములను బోధించును. ఇంకను ధర్మబోధకమగు విద్యల వివరమిటఁ దెలిసికొనుట యావశ్యకము గాన వాని వివరము ఇటఁ దెలుపఁబడుచున్నది.

ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపధర్మములను బోధించు విద్యలు పదునాలుగు 1. ఋగ్వేదము, 2. యజుర్వేదము, 3. సామవేదము, 4. అథర్వణ వేదము, 5. శిక్ష, 6 కల్పము, 7. వ్యాకరణము, 8. నిరుక్తము 9. ఛందస్సు, 10. జ్యోతిషము, 11. పురాణములు, 12 న్యాయము, 13. మీమాంస, 14. ధర్మశాస్త్రములు మొదటి నాలుగింటిని వేదములందురు శిక్ష మొదలైన యారు వేదాంగములు. ఉపపురాణములును పురాణముల లోనివే, వైశేషిక దర్శనము న్యాయశాస్త్రములోనిదే వేదాంతము మీమాంసలోనిదే మహాభారత, రామాయణ సాంఖ్య పాతాంజల పాశుపత వైష్ణవములు ధర్మశాస్త్రముల లోనివే. ఇవి యన్నియు సాక్షాత్తుగాఁ గాని పరంపరగాఁ గాని భగవంతునినె తెలుపును. ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వవేదము, అర్థశాస్త్రము అను నీ యుపవేదములు వేదాంతర్గతములే. ఇవియన్నియుఁ బరమేశ్వరుని గూర్చి చెప్పుదర్శనములు గాన వీనిని ఆస్తిక దర్శనము లందురు.

దేవుఁడు లేఁడు అని చెప్పువారి నాస్తికదర్శనములు భిన్నభిన్నములుగా నున్నవి. "సర్వము శూన్యము" అని మాధ్యమికులును, "సర్వ విజ్ఞానములు క్షణికములు" అని యోగాచారులును, 'ఆయా వస్తువుల' జ్ఞానములను బట్టి బాహ్యవస్తువు లున్నవని యూహింపఁ బడుచున్నది గాని యవి క్షణికములు అని సౌత్రాంతికులును, 'బాహ్యవస్తువులు గనిపించుచున్నవి గావున ఉన్నవి, అని నశించుచున్నవి క్షణికములు' అని వైభాషికులును, "దేహము ఆత్మయు నొకటే, ఆత్మ వేఱుగ లేదు' అని చార్వాకులును, "దేహ మెంత పరిణామము గలదో అంతే పరి

ము "నుగళది యాత్మ" యని దిగంబరులును అనేక విధములుగాఁ జెప్పిరి, అవి వేదబాహ్యము లగుటయేకాక పురుషార్థములకు ఉపయోగింపవు కాన అవి యాదరింపఁ దగినవి గావు.

'అసుర్యా నామ తే లోకాః అంధేన తమసాఽఽవృతాః।
తాంస్తే ప్రేత్యాఽభిగచ్ఛంతి, యే కే చాత్మహనో జనాః॥"

అనియు ఆత్మను నిరసించు పైవారి మతమును ఈశావాస్యోపనిషత్తులోని (చూ. తాత్పర్యము ఈశ, 3) మూఁడవమంత్రము నిరసించు చున్నది.

మఱి వేదములు పౌరుషేయములా అపౌరుషేయములా యను విషయమును గూర్చి యిచ్చట వారివారి యాశయములను దెలిపెదను, "చతుర్ముఖుని హృదయంబున ఓంకారనాదము వ్యక్తమయ్యెను. ఆ ప్రణవనాద సహాయముచే బ్రహ్మ తన నాలుగు ముఖంబుల నుండి నాలుగు వేదములను గలుగఁజేసెను' అని వేదములు మానవుల నుండి గాక బ్రహ్మ ముఖము నుండి పుట్టినట్లు భాగవతాది పురాణములు చెప్పుచున్నవి.

'స్వయంభూ రేష భగవాన్, వేదో గీతః స్వయంభువా
శివాద్యా ఋషి పర్యంతాః, స్మర్తారోఽస్య న కారకాః॥"

భగవంతుఁడు తనకుఁ దానే పుట్టినవాఁడు అనఁగా జన్మ లేని వాఁడు. ఆ స్వయంభువుచేత వేదము గానము చేయఁబడినది. శివుఁడు మొదలుగా ఋషుల దఱు వేదమును స్మరించినవారే గాని కర్తలుగారు అని శాస్త్రములును వేదములకు అపౌరుషేయత్వమునే యుద్ఘాటించుచున్నవి "పైప్పలాదము, కాలవము, జనకుఁడు, కాతకము యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, గార్గి, మైత్రేయి మొదలగు పురుషనామములు వేదములందుఁ గనిపించుటచేతను, ఆపురుషులు జననమరణములు గలవారు గాన వారినిగూర్చి

చెప్పబడిన శ్రుతులను అనిత్యపురుష నిర్మితములని చెప్పఁదగియుండుట చేతను వేదములు పౌరుషేయములే గాని యపౌరుషేయములు గావు' అని శంకించుకొని శబ్దము నిత్యము, 'ఆ శబ్దరాశియగు వేదమును జదివిన దర్శించిన యా యా మునుల నామధేయములను బట్టి ఆయా వేదభాగములకు పైప్పలాదాది నామములు గలిగెను. మఱి జనకుఁడు, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మొదలగు పేర్లు తండ్రి మొదలగు నర్థములను బోధించు వ్యుత్పన్నపదములే గాని తత్తత్పురుషనామధేయములు గావని సమాధానము చెప్పి పూర్వమీమాంసయందు జైమిని మహర్షి వేదములు అపౌరుషేయములే యని సిద్ధాంతీకరించెను. మఱియు జ్ఞానమును బోధించుటకు అన్వాయికా రూపముగా ఆయా పేర్లు పెట్టి శ్రుతి చెప్పెనేగాని యవి జనన మరణ సహిత మానవ నామధేయములు గావనియు బుధులు చెప్పెదరు. 'ధాతా–యథాపూర్వ మకల్పయత్' "బ్రహ్మ పూర్వమువలెనే సూర్యచంద్రాదులను సృజించెను" యథర్తా వృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే. దృశ్యంతే తాని తాన్యేవ గ . . . యుగాదిషు', ఋతువులు మారునపుడు పూర్వ ఋతుచిహ్నములగు పువ్వులు కాయలు వర్షములు ఎండ చలి మొదలగునవి తిరుగ తిరుగ వచ్చినవే వచ్చుచు నెట్లు గనిపించుచున్నవో యట్లే యుగయుగ మందును అప్రపంచభావములే తిరుగ తిరుగ కలుగుచుండును" అని చెప్పి, వేదములను పూర్వపూర్వ యుగములందున్నవే తరువాత యుగములందును అనాదిగా వ్యక్తము లగుచుండునని శాస్త్రములు దెలుపుచున్నవి, ఇట్లు వేదములు అపౌరుషేయములని ప్రాచీన శాస్త్రములు తెలుపుచున్నవి.

ఇంక వేదములందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన విషయమును గూర్చి కొలదిగఁ దెలిసికొందము నివృత్తిరూపమైన మోక్ష సాధనము నెక్కుటకుఁ ప్రవృత్తిరూపమైన ధర్మము , ధర్మముతో గూడిన

గావు. ప్రహ్లాదాది భక్తులు నామరూపాది సహితమును సగుణము నగు పరమేశ్వర రూపమును దర్శించినట్లు పురాణములు చెప్పుచున్నవి. ఉపనిషత్తులు నిర్గుణ రూపమునే ప్రధానముగ బోధించుచు సగుణోపాసన ద్వారా నిర్గుణోపాసన చేయవలయునని చెప్పుచున్నవి. మానవులు తప్పక కర్మలు చేయుచునే జీవింపవలయు ననియు నిర్గుణ బ్రహ్మమును దన స్వరూపమును బొందుటకు గర్మలు సహకారు లనియు అందు దెలుపఁబడెను. సగుణరూపము నొందిన వారలు ఆయా లోకములను జేరి గాని యీ లోకమందేగాని క్రమముగా జ్ఞానము పొంది ముక్తిని బొందవలయునని నిరూపించినవి.

పురుషుఁడు ఆత్మ బ్రహ్మము మొదలగు పదములు పరమేశ్వరునికిఁ బర్యాయ పదములుగ ఉపనిషత్తులలో వాడఁబడినవి. పురుషుడనఁగా హృదయమను పురమున శయనించువాఁడు. ఆత్మ యనఁగా అంతట వ్యాపించినది. బ్రహ్మము అనఁగా బృహత్స్వరూపము గలది. ఈ నామముల వ్యుత్పత్త్యర్థములను బట్టియు ఉపనిషత్తులందును, గీతాదులందును బోధింపఁబడిన దానినిబట్టియుఁ జూడఁ బరమేశ్వరుఁడు నామరూపాదులు లేనివాఁడును నామరూపాద్యతీత మహాచైతన్య శక్తియనియుఁ దెలియుచున్నది. "నేనీ యోగశాస్త్రమును పూర్వము సూర్యునికిఁ జెప్పితిని, సూర్యుఁడు మనువునకుఁ జెప్పెను" ఇత్యాది గీతా సూక్తులను బట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు తాను భౌతికదేహయుతుఁడు గాక నామరూపాద్యతీత శక్తి స్వరూపుఁడని మనము గ్రహింపవలయును. కనుకనే యీ యోగశాస్త్రము భగవద్గీతయైనది. అయితే నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మమునుండి నామరూపాదులు గలిగి భిన్నభిన్న రూపములు గల ప్రపంచ మెట్లుగలిగెనని ప్రశ్న యుదయించుచున్నది. ఈ ప్రశ్న శ్వేతకేతువు తండ్రియైన యుద్దాలకుని అడుగఁగా అతఁడు "ఒక మఱ్ఱిపండు తెమ్మని, దానిని జీల్చి యందును సూక్ష్మముగా నున్న యొక మఱ్ఱిగింజను జీల్చి యందేమి యున్నదో చూచి చెప్పుమనెను" శ్వేతకేతువు ఆ మఱ్ఱిగింజను జీల్చి యందేమి లేదనెను. అట్లు ఏమియు లేని సూక్ష్మము నుండి యంత పెద్ద మఱ్ఱిచెట్టు ఏ విధముగా బయలుదేఱునో యట్లే నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మము నుండి నామరూపాదులు గల యీ ప్రపంచము (ఛాందోగ్య

12-1-3) గలుగునని చెప్పెను. పరమేశ్వరుడు నామరూపాదులు లేనివాఁడు గనుకనే సర్వవ్యాపకుఁడును అనంతశక్తియుక్తుఁడును అయి యున్నాఁడు. బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకమైనదని ఉద్దాలకుఁడు కుమారుఁడగు శ్వేతకేతువునకు చెప్పఁదలఁచి "నీటిలో ఉప్పుగడ్డను గలుపుమని యా నీటిని పైని లోపల మధ్య అంతట రుచి చూచి యెట్లున్నదో చెప్పు" మనెను. అప్పుడు శ్వేతకేతువు నీరు అంతటను ఉప్పునగా నున్నదనెను. అప్పుడు నీటిలోఁ గలిసిపోయిన ఉప్పుగడ్డవలె ప్రపంచ స్వరూపముగా మారిన చైతన్యస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుఁడు అంతటను నిండి నామరూపాది రహితుఁడై చైతన్యమయుఁడై సర్వవ్యాపియై యుండెనని చెప్పెను.

అట్టి పరమేశ్వరునితో నైక్యమొందుటకును శాశ్వతానందమును బొందుటకును సాధనములు ఉపనిషత్తులలోనే చెప్పఁబడెను. ధనపుగాఢ వ్యామోహము గలవారీ పరమేశ్వరునిఁ గాంచలేరని యందే యుద్ఘోషింపఁబడినది.

"న సాంపరాయః ప్రతిభాతి బాలం
ప్రమాద్యంతం విత్తమోహేన మూఢం"

"ధనవ్యామోహముచేఁ బ్రమాదపడువానికి మోక్ష పదము ప్రతిభాసింపదు."

"నాఽయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో
న బహునా శ్రుతేన యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య
స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వాం"

"ఈ యాత్మ వేదాధ్యయనముచేతఁగాని బుద్ధిచేతఁగాని కేవల బహుశాస్త్ర జ్ఞానముచేతఁ గాని లభింపదు. ఈ యాత్మను అన్ని విధముల దర్శింపఁగోరువాఁడె దీనిని బొందును. వానికే యీ యాత్మ తన రూపమును వివరించును."

"నాఽవిరతో దుశ్చరితా న్నాఽశాంతో నాఽసమాహితః
నాఽశాంతమనసో వాపి, ప్రజ్ఞానేనైన మాప్నుయాత్"

దుష్టప్రవర్తన నుండి మరలనివాఁడును, శాంతిలేనివాఁడును, నిశ్చలత్వము లేనివాఁడును, చంచలబుద్ధియును దీనిని బొందలేడు. ఆత్మజ్ఞానముచేతనే దీనిని బొందును.

"నవిత్తేన తర్పణీయో మనుష్యః"
"మానవుఁడు ధనముచేఁ దృప్తిపొందువాఁడు కాఁడు."

అని యీ విధముగా శ్రుతులు మనోవాక్కాయ కర్మలలో పవిత్రత శాంతి యున్నఁ గాని ధనాది వ్యామోహములను వీడినఁగాని యీ పరమానందమగు బ్రహ్మస్వరూపమును గాంచలేఁడని తెలుపుచున్నవి.

కాని శాశ్వతానంద స్వరూపమైన బ్రహ్మముతో నైక్యము పొందుటకు సోపానములగు ధర్మమును ధర్మముతోఁ గూడిన యర్థకామములను యథావిధిగ నాచరించుచు ఉపనిషత్తులలో బోధింపఁబడిన బ్రహ్మమును గాంచి క్రమముగా నిష్కాములై ఆప్తకాములై జనులు పరమ పురుషార్థమును నిత్యము నగు బ్రహ్మానందమును బొందుదురు గాక.

విజ్ఞానపరిషత్తు
వాల్తేరు.

ఇట్లు
చర్ల గణపతిశాస్త్రి

శ్రుతులు రస సముద్రంబులు
శ్రుతులన్ మథియించునట్టి సురలు మహర్షుల్
శ్రుతిఁబడిన దుపనిషత్సుధ
సతతం బది గ్రోలువారె సత్యానందుల్

నిత్య మనంత మనాద్యము
శ్రుత్యంత జ్ఞేయ మఖిల లోకాశ్రయమున్
సత్యస్వరూప మవ్యయ
మత్యంతానందతత్త్వ మనయముఁ గొలుతున్.

తొలి నారాయణుఁ డాత్మ రూపమున నెందున్ క్షీరమట్లొప్పి శ్రీ
అలతై పాలమీఁగడ యటుల్ వ్యక్తాకృతిన్ పొంది, ని
ర్మలమాకాశము, నందు గాలి, జ్వలనం బాపై, నటన్ నీరు నం
దిల, యన్నంబయి జీవియై వెలుఁగు నా యీశున్ సదా మ్రొక్కెదన్.

శ్రీనారాయణబుధు వి
జ్ఞానధురీణుని ననేక శాస్త్రజ్ఞుఁ గవీ
శానుని జనకు గురుఁ దలఁచి
జాను తెనుఁగునందు నుపనిషత్సుధఁ గూర్తున్.

వివిధకృతులఁ బత్ని సుశీల, విమల కమల
చర్ల బుద్ధనారాయణశాస్త్రి విదుల
మృదుల యను నాసుతులు నాంధ్రులెఱుఁగఁ దెనుఁగు
పలికితిని చర్ల గణపతిశాస్త్రి నేను.

వాజసనేయ సంహితోపనిషత్

వా

ఈశావాస్యోపనిషత్

(శుక్ల యజుర్వేదాంతర్గతా)

ఓమ్

శాంతిమంత్రః

పూర్ణ మదః పూర్ణ మిదం, పూర్ణా త్పూర్ణ ముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ, పూర్ణ మే వావశిష్యతే.

ఆ బ్రహ్మ మంతట వ్యాపించినది. నామరూపసహితమైన యీ జగమును అంతట వ్యాపించినది. ఆ పూర్ణమైన బ్రహ్మము నుండి పూర్ణమైన జగము బయలుదేరుచున్నది. జగమునకు పూర్ణత్వమును గలిగించి యీ పూర్ణమైన బ్రహ్మమె మిగిలియున్నది.

ఓమ్

శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

ఓమ్

ఈశావాస్య మిదంసర్వం, యత్కించ జగత్యాం జగత్
తేన త్యక్తేన భుంజీథాః, మాగృధః కస్య స్విద్ధనం. 1

జగతియందు మార్పుచెందు నిది యంతయుఁ బరమేశ్వరునిచే నిండి యుండెను. దానిని త్యాగముచే నిన్ను రక్షించుకొనుము. దేనిని గోరకుము. ఇది యెవరి ధనము?

సంస్కృతమున "ఈశావాస్య" అని మొదలు పెట్టఁబడుటచే ఈశావాస్యోపనిషత్తు అని పేరు వచ్చెను. అవిద్యను అజ్ఞానమును నశింపఁ జేయునది గాన ఉపనిషత్తు అని వ్యుత్పత్తి.

కుర్వ న్నేవేహ కర్మాణి, జిజీవిషే చ్ఛతం సమాః
ఏవం త్వయి నాన్యథేతోఽస్తి, న కర్మ లిప్యతే నరే. 2

ఈ లోకమందు కర్మలు చేయుచునే నూరు సంవత్సరములు జీవింపఁ గోరవలయును. మఱియొక మార్గము లేదు. ఇట్లు జీవింపఁ గోరు నరుఁడవయిన నీకు అశుభకర్మములు అంటుకొనవు.

కర్మలు=అగ్నిహోత్రాది కర్మలని పూర్వులు, స్వస్వభావోచిత కర్మలని నవీనులు.

అసుర్యా నామ తే లోకా, అంధేన తమసా వృతాః
తాం స్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి, యే కే చాత్మహనో జనాః. ౩

అజ్ఞానాంధకారముతో నావరింపఁబడిన యసుర్యము అను లోకములు గలవు. ఆత్మను నిరసించు జనులు చనిపోయిన పిదప ఆ లోకములను పొందుదురు. కట్టెలు, బొగ్గులు, వత్తికంటె వేఱుగా అగ్ని యున్నట్లు, దేహములకంటె వేఱుగా ఆత్మ యున్నది. అది లేదని నిరసించువారు స్థావరాదులైన యాసురజన్మలను బొందుదురని భావము.

లోకములు = చూడఁబడునవి అనఁగా అనుభవింపఁబడునవి జన్మలని శంకరులు. అసు=ప్రాణములందు, ర=క్రీడించువారు, అసురులు= విషయంబులందు ఆసక్తిగలవారు, వీరు పొందు లోకములు = అసుర్య లోకములు అనఁగా స్థావరతిర్యగాది జన్మలని భావము.

అనేజ దేకం మనసో జవీయో, నైన ద్దేవా ఆప్నువన్ పూర్వ మర్షత్
తద్ధావతోఽన్యా నత్యేతి తిష్ఠత్, తస్మిన్నపో మాతరిశ్వా దధాతి. 4

ఆత్మ కదలదు, ఒకటి. మనసుకంటె వేగము గలది. దీనిని దేవులు = (ఇంద్రియములు) సమీపింపలేరు. అది ముందుగానే పోవును. అది కదలనిదై పరువెత్తికొని పోవునట్టి యితరేంద్రియములను అతిక్రమించి పోవును. ఆ యాత్మ యున్నపుడు వాయువు ప్రాణులకు ఆయా చేష్టాది శక్తులను విభజించుచున్నది. ఆత్మపదమునకు వ్యుత్పత్తి యీ విధముగాఁ జెప్పబడినది.

"యచ్చాప్నోతి య దాదత్తే, యచ్చాత్తి విషయా నిహ
య చ్చాస్య సంతతో భావ, స్తస్మా దాత్మేతి కీర్త్యతే"

"అన్నిటిని వ్యాపించునది, అన్నిటిని దనయందు లయింపఁ

జీయునది, విషయముల ననుభవించునది, త్రాతియందుఁ దాను గుణ ములవలె దీనియందు ప్రపంచరూపము లారోపింపఁబడును గాన "ఆత్మ" అని వ్యుత్పత్తి.

దేవులు=ద్యోతనస్వభావముగల నేత్రాది జ్ఞానేంద్రియములని శంకరులు. ఆత్మ ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపియు నామరూపాదులు లేనిదియుఁ గాన కదలకయే యున్న దీని దాటి యుండునని భావము.

> తదేజతి తన్నైజతి, తద్దూరే తద్వంతికే
> తదంతరస్య సర్వస్య, తదు సర్వస్యాస్య బాహ్యతః. 5

ఆ యాత్మ కదలును, అది కదలదు, అది దూరముగ నున్నది. అట్లే దగ్గరగ నున్నది అది యీ సర్వ ప్రపంచముయొక్క లోపల నున్నది. అది యీ సర్వప్రపంచముయొక్క వెలుపలను ఉన్నది.

ఆత్మ యాకాశమువలెఁ గదలనిదైనను గదలుచున్నట్లు గనిపించును. దానిని బొందఁ గోరినవారి కందును. కోరనివారి కందదని భావము.

> యస్తు సర్వాణి భూతాని, ఆత్మన్యేవానుపశ్యతి
> సర్వభూతేషు చాత్మానం, తతో న విజుగుప్సతే. 6

ఎవఁడు సర్వప్రాణులను ఆత్మయందే చూచునో, అన్ని ప్రాణులందు ఆత్మను జూచునో వాఁడు అట్లు చూచుటవల్ల ఇతరులను ఏవగించుకొనఁడు.

> యస్మిన్ సర్వాణి భూతాని, ఆత్మైవాభూద్విజానతః
> తత్ర కో మోహః కః శోకః, ఏకత్వమనుపశ్యతః. 7

ఎప్పుడు తెలిసినవానికి సర్వభూతములు ఆత్మగనే యయ్యెనో అప్పుడు అన్నిచోట్ల ఏకత్వమును జూచువానికి మోహ మేది? శోక మేది?

> స పర్యగాచ్ఛుక్ర మకాయ మవ్రణ
> మస్నావిరం శుద్ధ మపాపవిద్ధం
> కవిర్మనీషీ పరిభూః స్వయంభూ
> ర్యాథాతథ్యతోఽర్థాన్ వ్యదధాచ్ఛాశ్వతీభ్యః సమాభ్యః 8

ఆ యాత్మ అంతట వ్యాపించినది. శుద్ధమైనది, కాంతిమయమైనది

శరీరము లేనిది, నరములు లేనిది, పాపము లేనిది, అన్నిటిని జూచునది, మనస్సునకుఁ బ్రభువైనది. అన్నిటిపైని నున్నది, తనకుఁ దానె పుట్టినది అది తగినట్లు సర్వపదార్థములను శాశ్వత సంవత్సరముల వఱకుండునట్లు గావించెను.

అగ్నికి బొగ్గు, కట్టెలు, వత్తి లేనట్లు ఆత్మకు ఒడలు, నాడులు మొదలైనవి లేవు. ఎట్లు అగ్ని యొక్క జ్యోతియో అట్లే ఆత్మయుఁ దేజస్సు, బొగ్గు మొదలైనవి అగ్నిని బైకిఁ గనిపింపఁ జేయునట్లు ఒడలు ఆత్మను బైకిఁ గనిపింపఁ జేయును. కాన బొగ్గు మొదలైనవి ఆఱిపోయినను అగ్ని ఆఱనట్లు ఒడలు పోయినను ఆత్మ నశింపదని భావము

అంధం తమః ప్రవిశంతి యేఽవిద్యా ముపాసతే
తతో భూయ ఇవ తే, తమో య ఉ విద్యాయాం రతాః 9

ఎవరు అవిద్యను = (కర్మను) ఉపాసింతురో వారు అజ్ఞానాంధకారమునఁ బ్రవేశింతురు. ఎవరు విద్యయందె = (దేవతోపాసనయందె) ఆసక్తులై యుందురో వారంతకంటె ఎక్కువ అజ్ఞానాధకారమునఁ బ్రవేశింతురు. విద్యను = దేవతోపాసనను అని పూర్వులు. కర్మను = జ్ఞానరహిత కేవల కర్మను, విద్యను=ఆచరణరహిత కేవల విద్యను అని నవీనులు.

అన్య దేవాహు ర్విద్యయా, అన్య దాహు రవిద్యయా
ఇతి శుశ్రుమ ధీరాణాం యే న స్తద్విచచక్షిరే 10

విద్యచేత ఒక విధమైన ఫలమును అవిద్యచే నుఱియొక విధమైన ఫలమును గలుగునని పండితులనిరి. ఎవరు మాకు ఆ కర్మను జ్ఞానమును వివరించి చెప్పిరో యట్టి ధీరులనుండి యిది వింటిమి
"కర్మణా పితృలోకో విద్యయా దేవలోకః" (కేవల కర్మోపాసనచేఁ బితృలోకమును కేవల దేవతోపాసనచే దేవలోకము గలుగును అని శ్రుతి.

విద్యాం చాఽవిద్యాంచ, య స్తద్వే దోభయం సహ
అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా, విద్యయాఽమృత మశ్నుతే. 11

విద్యను అవిద్యను రెండింటిని గూడ నేమనుష్యుఁడు తెలిసికొనునో వాఁడు అవిద్యచే మృత్యువును = (స్వాభావికమైన కర్మను జ్ఞానమును) దాఁటి విద్యచే అమృతమును = (దేవతాస్వరూపమును) బొందును.

మృత్యువనగను = విద్యతోఁ బ్రతిబంధకమైన స్వాభావిక పుణ్యపాపాది కర్మను, దానికి సంబంధించిన జ్ఞానమును, అమృతపదము = దేవతాత్మ భావమును.

అంధం తమః ప్రవిశంతి యేఽ, సంభూతి ముపాసతే
తతో భూయ ఇవతే తమో, య ఉ సంభూత్యాం రతాః 12

ఎవరు నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మమును ఉపాసింతురో వారు అజ్ఞానాంధకారమును ప్రవేశింతురు. ఎవరు నామరూపాదులు గల బ్రహ్మమునందు ఆసక్తులై యుందురో వారింకను అధికమైన యజ్ఞానాంధకారమును ప్రవేశింతురు.

ప్రకృతిని = నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మమును, వికృతిని = నామరూపాదులు గల బ్రహ్మమును, దీనినే హిరణ్యగర్భుఁడనియు నందురు.

అన్య దేవాహుః సంభవా, దన్య దాహు రసంభవాత్
ఇతి శుశ్రుమ ధీరాణాం, యే న స్తద్విచచక్షిరే. 13

నామరూపాదులు గల బ్రహ్మము వల్ల ఒక విధమైన ఫలమును నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మమువల్ల మఱియొక విధమైన ఫలమును గలుగునని పెద్దలు చెప్పిరి. ఎవరు మాకు వానిని గూర్చి వివరించి చెప్పిరో యా పండితులవల్ల నిది వింటిమి.

అసంభూతిం చ వినాశం చ, య స్తద్వేదోభయం సహ
వినాశేన మృత్యుం తీర్త్వా, ఽసంభూత్యాఽమృత మశ్నుతే. 14

నామరూపాదులు లేని బ్రహ్మమును, నామరూపాదులు గల బ్రహ్మమును గూడ నెవఁడు తెలిసికొనునో వాఁడు నామరూపాది సహిత బ్రహ్మముచే మృత్యువును నామరూపాదిరహిత బ్రహ్మముచే అమృతమును బొందును.

వికృతియగు హిరణ్యగర్భు నుపాసించుటచే నణిమాద్యైశ్వర్యమును, ప్రకృతి నుపాసించుటచేఁ బ్రకృతి లయరూపమైన యమృత పదమును బొందునని భావము.

హిరణ్మయేన పాత్రేణ, సత్యస్యాఽపిహితం ముఖం
తత్త్వం పూష న్నపావృణు, సత్యధర్మాయ దృష్టయే. 15

బంగారుపాత్రచేత సత్యము యొక్క (సూర్యమండలమందలి బ్రహ్మము యొక్క) ముఖము కప్పబడియున్నది. ఓ పోషకుఁడగు సూర్యుఁడా! సత్యమే ధర్మము గల నా కొఱకు సత్యదృష్టికొఱకు ఆ పాత్ర యొక్క యావరణమును తొలగింపుము.

పోషకుఁడా=సూర్యుఁడా! ఇందు సూర్యోపాసనద్వారా పరమేశ్వరోపాసన చేయఁబడుచున్నది. పోషకుఁడు అనుదానికి పోషించు పరమేశ్వరా అనియుఁ జెప్పుకొనవచ్చును. ఇందు ఆశయే బంగరుపాత్రగఁ జెప్పఁబడెను.

పూష న్నేకర్షే యమ సూర్య,
ప్రాజాపత్య వ్యూహ రశ్మీన్ సమూహ
తేజో యత్తే రూపం కల్యాణతమం తత్తే
పశ్యామి యోఽసావసౌ పురుషః సోఽహ మస్మి. 16

ఓ పోషకుడా! ఒంటిపై తిరుగువాడా! అన్నిటిని నియమించువాఁడా! సూర్యుఁడా! ప్రజాపతితనయా! నీ కిరణములను ఉపసంహరింపుము. నీ తేజస్సును ఏకము చేయుము. మిక్కిలి శుభమైన నీ రూపమును చూతును. ఈ నీలో నున్న పురుషుఁడను నేనే.

"య ఏషోఽంతరాదిత్యే" అని పరమేశ్వరుఁడు సూర్యమండల మధ్యవర్తి యని యుపనిషత్తులలో వర్ణింపఁబడియె. శరీరమను పురమున శయనించువాఁడు గానఁ బురుషుఁడని వ్యుత్పత్తి.

వాయు రనిల మమృత మ, థేదం భస్మాంతం శరీరం
ఓం క్రతో స్మర, కృతం స్మర, క్రతో స్మర కృతం స్మర. 17

ఇప్పుడు చనిపోవునా శరీరములోని ప్రాణవాయువు అధిదైవరూపమైన సర్వవ్యాపియైన గాలిలోఁ గలియుఁగాక. ఈ శరీరము భస్మమగుఁ

గాక ఓ సంకల్పరూపమైన చిత్తమా! నేను చేసినదానిని స్మరింపుము, ఓ యగ్నిరూపుఁడా చేసిన దానిని స్మరింపుము,

అగ్నే! నయ సుపథా రాయే
అస్మాన్, విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్
యుయోధ్యస్మ జ్జుహురాణ మేనో
భూయిష్ఠాం తే నమ ఉక్తిం విధేమ, 10

ఓ యగ్నీ! మమ్ము కర్మఫలభోగరూపమైన ధనమును బొందుటకు మంచి మార్గముగుండ నడపుము. ఓ దేవ! నీవు సర్వకర్మలను జ్ఞానములను దెలిసినవాఁడవు, మేము చేసిన పాపమును బోఁగొట్టుము. నీకు మిక్కిలి నమస్కారవాక్యములను బలుకుదుము.

శాంతి మంత్రః

ఓమ్

పూర్ణ మదః పూర్ణ మిదం, పూర్ణాత్పూర్ణ ముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ, పూర్ణ మేవావశిష్యతే.

ఓమ్

శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

ఇతి

ఈశావాస్యోపనిషత్.

తలవకారోపనిషత్

వా

కేనోపనిషత్

(సామవేదాంతర్గతా)

ప్రథమః ఖండః

శాంతి మంత్రః

ఓమ్

సహ నా వవతు, సహ నౌ భునక్తు సహ వీర్యం కరవావహై
తేజస్వి నా వధీత మస్తు, మా విద్విషావహై. 1

పరమాత్మ మమ్మిద్దఱను గూడ రక్షించుఁగాక. మమ్మిద్దఱను గూడఁ బోషించుఁ గాక. మేమిద్దఱము గూడ విద్యాసామర్థ్యమును బొందుదుము గాక. మేము చదివినది తేజస్సు గలదై సార్థక మగుఁగాక, మేమిరువు రము పోరాడకుందుముగాక.

ఇది గురుశిష్యుల పరస్పర ప్రార్థనము. ఈ యుపనిషత్తులలో దెలిసి కొన్నది యనుభవములోనికి వచ్చి సార్థకము కావలయునని భావము.

ఓమ్ అప్యాయంతు మమాంగాని వాక్ప్రాణశ్చక్షుః
శ్రోత్ర మథో బల మింద్రియాణి చ సర్వాణి. 2

నా యంగములైన వాక్కు, ప్రాణము, కన్ను, చెవి, శక్తి యన్ని యింద్రియములను పంతృప్తిగా నుండుగాక.

సర్వం బ్రహ్మోపనిషదం, మాఽహం బ్రహ్మ నిరాకుర్యాం
మామా బ్రహ్మ నిరాకరో దనిరాకరణ మస్త్వనిరాకరణం మేఽస్తు. 3

ఉపనిషత్తులు తెలుపునది అంతయు బ్రహ్మమె. నేను బ్రహ్మమును నిరాకరింపకుందుము గాక. బ్రహ్మ నన్ను నిరాకరింపక పోవుఁగాక. నిరాకరింపకుండుట యగుఁగాక, నన్ను నిరాకరింపక పోవుఁగాక.

ఉపనిషత్తులలో ప్రతిపాదింపఁబడిన బ్రహ్మమును బొందుటకుఁ దగు సాధనము జేయుదును గాక యని భావము.

న తత్ర చక్షుర్గచ్ఛతి నవాగ్గచ్ఛతి నోమనో
న విద్మోనవిజానీమో యథై తదనుశిష్యాత్
అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవితాదధి
ఇతిశుశ్రుమ పూర్వేషాం యేన స్తద్వ్యాచచక్షిరే.

ఆ బ్రహ్మదగ్గరకు కన్ను వెళ్ళలేదు, వాక్కు వెళ్ళలేదు, మనస్సు వెళ్ళలేక తెలిసికొనలేము, ఎట్లు దీనిని తెలుపవలెనో ఎఱుఁగము, అది తెలిసినదా కంటె మఱొకటి, తెలియని దానికంటెను మఱొకటి, మాకు దానిని వివరిం చెప్పిన పూర్వులవలన ఇట్లు వింటిమి.

ఆ వరమాత్మను కన్ను మొదలగునవి తెలిసికొనలేవు. అది ఇటువంటిద చెప్పశక్యముగాని దగుటవలన తెలిసిన వస్తువులకంటె తెలియని వస్తువు కంటెను వేరైనదని భావము.

యద్వాచాఽ నభ్యుదితం యేనవాగభ్యుద్యతే
తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే.

ఏది వాక్కుచే ప్రకటము కాదో దేనిచే వాక్కు పెడలునో అదే బ్రహ్మము తెలిసికొనుము, నామరూపాది సహితముగా జనులచేఁ బూజింపఁబడున బ్రహ్మము గాదు.

య న్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనోమతం
తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే.

దేనిని మనస్సుచే జనులు తలఁపలేరో దేనిచే మనస్సు తలఁచున అందురో అదే బ్రహ్మమని నీవు తెలిసికొనుము. నామరూపాది సహి ముగా జనులచేఁ బూజింపఁబడునది బ్రహ్మము గాదు.

యశ్చక్షుషా నపశ్యతియేన చక్షూంసి పశ్యతి
తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే.

దేనిని జనము కంటిచేతఁ జూడలేరో, దేనిచేత కన్నులు చూచుచున్నవో అదే బ్రహ్మమని తెలియుము. నామరూపాది సహితముగా జనులచే బూజింపఁబడు నది బ్రహ్మము గాదు.

యచ్ఛ్రోత్రేణ న శృణోతి యేన శ్రోత్రమిదం శ్రుతం
తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసతే 7

దేనిని జనము చెవులచేత వినలేరో దేనిచేత ఈ చెవి వినుచున్నదో అదే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుము, నామరూపాది సహితముగా జనులచేఁ బూజింపఁబడునది బ్రహ్మము గాదు.

యత్ప్రాణేన న ప్రాణితి యేన ప్రాణః ప్రణీయతే
తదేవ బ్రహ్మత్వంవిద్ధి నేదం యదిదముపాసతే. 8

దేనిని జనులు ముక్కుచే వాసన చూడలేరో దేనిచేత ముక్కు వాసన చూడఁ గలదో అదే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుము, నామరూపాది సహితముగా జనులచేఁ బూజింపఁబడునది బ్రహ్మము కాదు.

ఇందు మూలమందలి ప్రాణపదము ప్రాణవాయువునకు స్థానమైన ఘ్రాణేంద్రియమును తెలుపునని తెలియునది.

ఇతి ప్రథమః ఖండః

అథ ద్వితీయః ఖండః

ఓమ్

ఆచార్యః :-

యది మన్యసే సువేదేతి దభ్ర మేవాపి నూనం
త్వం వేత్థ బ్రహ్మణో రూపం యదస్య
త్వం యదస్య దేవేష్వథ ను మీమాంస్య మేవతే. 1

శిష్యః :- మన్యే విదితం.

"నేను బ్రహ్మస్వరూపమును బాగుగాఁ దెలిసికొంటినని నీవు తలంచినచో నిశ్చయముగా ఆ బ్రహ్మస్వరూపము గూర్చి తెలిసికొన్నదియు దైవములలో బ్రహ్మరూపముగాఁ బూజించినదియు స్వల్పమే. ఆ బ్రహ్మమును గురించి ఇంకను నీవు మీమాంసించి తెలిసికొనవలసి యున్నది", అని గురువనఁగా "నాకు బ్రహ్మరూపము తెలిసిన"దని తలంతు నని శిష్యుఁడనెను.

ప్రతిబోధవిదితం మత, మమృతత్వం హి విందతే
ఆత్మనా విందతే వీర్యం, విద్యయా విందతేఽమృతం. 4

కట్టెలు మొదలగువానియందు వానికంటె విలక్షణమైన యగ్ని తోఁచునట్లు బుద్ధిగత విషయ జ్ఞానములకంటె విలక్షణముగ సాక్షిగాఁ దోఁచు బ్రహ్మము బోధ బోధలోను (లేక గురు బోధచేఁ గాని) దెలియంబడినదై బాగుగఁ దెలియఁబడును. ఆత్మ విజ్ఞానముచే సామర్థ్యమును బొంది ఆత్మబోధక విద్యచే అమృతత్వ మొందును.

ఆత్మస్వరూప విజ్ఞానముచే శక్తిని బొంది యాత్మవిషయక జ్ఞానముచే మోక్షమును బొందునని భావము.

ఇహ చే దవేదీ దథ సత్య మస్తి, నచే దిహావేదీ
న్మహతీ వినష్టిః, భూతేషు భూతేషు
విచిత్య ధీరాః, ప్రేత్యాఽస్మా ల్లోకా దమృతా భవంతి.

నరుఁడు ఈ లోకమందె బ్రహ్మమును దెలిసినచో మఱి యీ జన్మ ధన్యమగును. ఇందె బ్రహ్మమును దెలియనిచో మహావినాశము గలుగును. అన్ని ప్రాణులలోను ధీరులు ఆ బ్రహ్మమును దెలిసికొని యీ లోకము వీడి అమృతు లగుదురు.

ఇతి ద్వితీయః ఖండః

అథ
తృతీయః ఖండః

బ్రహ్మ హ దేవేభ్యో విజిగ్యే, తస్య హ బ్రహ్మణో
విజయే దేవా అమహీయంత, త ఐక్షంతాస్మాక
మేవాయం విజయోఽస్మాక మేవాయం మహి మేతి. 1

బ్రహ్మము దేవతలకొఱకు అసురులను జయించెను. ఆ బ్రహ్మ జయింపఁగా దేవతలు మహిమ హొందిరి. "ఈ జయము, ఈ మహిమ, మాదే" యని దేవతలందఱు అనుకొనిరి.

తద్ధైషాం విజజ్ఞౌ, తేభ్యోహప్రాదుర్బభూవ
తన్న వ్యజానంత, కిమేత ద్యక్ష మితి. 2

ఈ దేవతలయొక్క మిథ్యాభిమానమును బ్రహ్మము తెలిసికొని వారలకొఱకై తాను ప్రత్యక్షమయ్యెను. అంతట ఈ పూజ్యమగు పదార్థమేమొ ఆ దేవతలు తెలిసికొనలేకపోయిరి.

తేఽగ్ని మబ్రువన్, జాతవేద ఏత ద్విజానీహి
కిమిదం యక్ష మితి, తథేతి తదభ్యద్రవత్. 3

ఓ జాతవేదుఁడా! యీ పూజ్యమైన పదార్థమేమొ దానిని దెలిసికొనుమని యా దేవతలు అగ్నితో అనిరి. అట్లే యని యా యగ్ని యా పదార్థమును సమీపించెను.

త మభ్యవద త్కోఽసీ, త్యగ్ని ర్వా అహ మస్మీ త్యబ్రవీ
జ్జాతవేదా వా అహ మస్మీతి. 4

ఆ పదార్థము "నీవెవరవు" అని యగ్ని నడిగెను. "నేను అగ్నిని, జాతవేదుఁడను (సర్వజ్ఞుఁడను) గాఁ గూడ నుంటి" నని యగ్ని యనెను.

తస్మింస్త్వయి కిం వీర్య మితి
అపీదం సర్వం దహేయం, యదిదం పృథివ్యామితి. 5

అట్టి నీయందెట్టి శక్తి గలదని యా పదార్థ మడిగెను. "ఈ భూమియందున్న సమస్తమును దగులఁబెట్టుదు"నని యగ్ని యనెను.

తస్మై తృణం నిదధా, వేత ద్దహేతి, తదుప ప్రేయాయ
సర్వజవేన, తన్న శశాక దగ్ధుం సతత ఏవ నివవృతే
నైత దశకం విజ్ఞాతుం యదేత ద్యక్షమితి. 6

దీనిని దహింపుమని యొక తృణము నుంచెను. తన సర్వశక్తితో అగ్ని దానిని సమీపించెను. దానిని దహింపలేక అగ్ని "యీ పూజ్య పదార్థమేమొ తెలిసికొన శక్యముగా"దని యక్కడ నుండి వెనుకకు మరలెను.

అథ వాయు మబ్రువన్, వాయ వేత ద్విజానీహి
కి మేత ద్యక్షమితి, తథేతి తద భ్యద్రవత్. 7

ఓ వాయువా! యీ పూజ్యమైన పదార్థమేమొ దీనిని దెలిసికొనుమని యా దేవతలు గాలితో ననిరి. అట్లే యని యా వాయువు ఆ పదార్థమును సమీపించెను.

తమభ్యవదత్కోఒసీతి, వాయు ర్వా అహ మస్మీ
త్య బ్రవీ న్మాతరిశ్వా వా అహ మస్మీతి. 8

ఆ వస్తువు "నీ వెవరవు" అని వాయువు నడిగెను. "నేను వాయువను మాతరిశ్వుఁడను (ఆకాశమందుఁ దిరుగువాఁడను) గాఁ గూడ నుంటినని వాయువనెను.

తస్మిం స్త్వయి కిం వీర్యమితి, అపీదం సర్వ
మాదదీయ యదిదం పృథివ్యా మితి. 9

అట్టి నీయం దెట్టి శక్తి గలదని యా పదార్థమడిగెను. ఈ భూమియందు గల సమస్తమును ఆకర్షింపఁగలనని వాయువనెను.

తస్మై తృణం నిదధా వేత దాధ త్స్వేతి, తదుప ప్రేయాయ
సర్వజవేన త న్న శశాకాదాతుం స తత ఏవ నివవృతే
నై త దశకం విజ్ఞాతుం యదేత ద్యక్ష మితి. 10

దీనిని ఆకర్షింపుమని యది యొక తృణముంచెను. తన సర్వ శక్తితో వాయువు దానిని సమీపించెను. దానిని ఆకర్షింపలేక వాయువు "ఈ పూజ్య పదార్థమేమొ తెలిసికొన శక్యముగా" దని యక్కడనుండి మరలెను.

అ థేంద్ర మబ్రువన్ మఘవ న్నేత ద్విజానీహి కి మేత
ద్యక్ష మితి, తథేతి, తదభ్యద్రవత్ తస్మా త్తిరోదధే. 11

"ఓ యింద్రుఁడా! యీ పూజ్యమైన పదార్థమేమొ తెలిసికొను" మని యా దేవతలు ఇంద్రునితో ననిరి. అట్లే యని యింద్రుఁడు దానిని సమీపించెను. అంత ఆ పదార్థము అక్కడ నుండి మాయమయ్యెను.

స తస్మి న్నేవాకాశే స్త్రియ మాజగామ బహుశోభమానా
ముమాం హైమవతీం, తాం హోవాచ కి మేత ద్యక్ష మితి. 12

ఆ యాకాశమందే స్త్రీరూపము ధరించి, ఎక్కువ శోభగల బంగరు భూషణములు గల పార్వతిని జూచి సమీపించి ఆ ఇంద్రుడు ఈ పూజ్య పదార్థమేమని యడిగెను.

ఇతి తృతీయః ఖండః

———

అథ చతుర్థః ఖండః

సా బ్రహ్మేతి హోవాచ బ్రహ్మణో వా ఏత ద్విజయే
మహీయధ్వ మితి, తతో హైష విదాంచకార బ్రహ్మేతి. 1

"బ్రహ్మయొక్క యీ విజయమువలన మీరు మహిమ పొందితిరి" యని యా పార్వతి చెప్పెను, పిదప ఇది 'బ్రహ్మ' మని ఇంద్రుడు తెలిసికొనెను.

తస్మా ద్వా ఏతే దేవా అతితరా
మివాఽన్యాన్ దేవాన్ యదగ్ని ర్వాయు
రింద్ర స్తే హ్యేన న్నేదిష్ఠం పస్పృశు
స్తే హ్యేన త్ప్రథమో విదాంచకార బ్రహ్మేతి. 2

ఎందువల్ల అగ్ని, వాయువు, ఇంద్రుడు, వీరు ఈ బ్రహ్మమును దగ్గరగా ముట్టుకొనిరో వీరే ఈ బ్రహ్మమును ముందుగా తెలిసికొనిరో అందువల్ల ఈ దేవతలు ఇతర దేవతలకంటే శ్రేష్ఠులై యుండిరి.

తస్మా ద్వా ఇంద్రోఽతితరా మివాఽన్యాన్ దేవాన్ స హ్యే
న న్నేదిష్ఠం పస్పర్శ సహ్యేనత్ప్రథమోవిదాంచకారబ్రహ్మేతి. 3

ఎందువలన ఇంద్రుఁడు ఈ బ్రహ్మమును దగ్గరగా ముట్టుకొనెనో దీనిని బ్రహ్మముగా మొదట తెలిసికొనెనో అందువలన ఇంద్రుఁడు ఇతర దేవతల కంటె శ్రేష్ఠుడయ్యెను.

త స్యైష ఆదేశో యదేత ద్విద్యుతో వ్యద్యుతదా ఇతీతి
న్యమీమిష దా ఇత్యధిదైవతమ్. 4

ఆ బ్రహ్మయొక్క ఈ యుపదేశము మెఱుపు యొక్క మెఱుపువలె జరిగినది. ఇది దేవతల సమీపమున కనుఱెప్పపాటు కాలమైన జరిగెను. ఇది అధిదేవతావిషయకమైనది.

అథాధ్యాత్మం యదేతద్గచ్ఛతీవ చ మనోఽనేన
చైతదుపస్మరత్యభీక్ష్ణం, సంకల్పః. 5

ఇంక ఆత్మనుగూర్చి యుపదేశము చేయఁబడుచున్నది. ఏ మనస్సు ఈ బ్రహ్మమును దెలిసికొనఁబోవుచున్నదివలె నున్నదో యీ మనస్సుచేతనే సాధకుఁడు ఈ బ్రహ్మమును స్మరించుచున్నాఁడు. ఇదే సంకల్పము.

తద్ధ తద్వనం నామ తద్వన మిత్యుపాసితవ్యం
సయ ఏతదేవంవేదాభిహైనం సర్వాణిభూతాని సంవాంఛంతి. 6

ఆ బ్రహ్మము ఆ ప్రాణిజాతమునకు వననీయము (=సేవింపఁదగినది) కాన "తద్వన" మని ఆ బ్రహ్మము నుపాసింపవలయును. దానిని దెలిసిన వానిని సర్వభూతములు సేవించును. చెట్లకు వనమునకుఁ గలిగినట్టి సంబంధమే ప్రాణులకు బ్రహ్మమునకుఁ గలదనియుఁ దెలియునది.
తత్=ఆ ప్రాణిసమూహమునకు, వనము=సేవింపదగినది అని వ్యుత్పత్తి, వన = సంభక్తౌ అని ధాతువు (నారాయణ విరచిత కేనోపనిషద్దీపికననుసరించి యీ వ్యాఖ్య)

ఉపనిషదం భో బ్రూహీత్యుక్తాత ఉపనిషత్
బ్రాహ్మీం వావ త ఉపనిషద మబ్రూమేతి. 7

"ఓ భగవంతుఁడా! ఉపనిషత్తును జెప్పుము" అని యడిగితివి గాన నీకి యుపనిషత్తు చెప్పఁబడెను. ఇంక నీకు బ్రహ్మమును గుఱించిన యుపనిషత్తును జెప్పెదము అని గురువు శిష్యునితో ననెను.

తస్యై తపో దమః కర్మేతి ప్రతిష్ఠా
వేదాః సర్వాంగాని, సత్య మాయతనం. 8

ఆ యుపనిషత్తునకు తపస్సు ఇంద్రియనిగ్రహము. అగ్నిహోత్రాది కర్మలు వేదములు వేదాంగములగు శిక్ష కల్పము వ్యాకరణము నిరుక్తము ఛందస్సు జ్యోతిషము ఇవి యాధారమైనవి. సత్యము నివాసస్థానము.
దమము = ఇంద్రియ నిగ్రహము, శిక్ష, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, ఛందస్సు, జ్యోతిషము, కల్పము అనునవి వేదాంగములు.

యో వా ఏతా మేవంవే దాపహత్య పాప్మాన
మనంతే స్వర్గే లోకే జ్యేయే ప్రతితిష్ఠతి. 9

ఎవఁడిట్లు ఈ బ్రహ్మవిద్యను దెలిసికొనునో వాఁడు పాపమును బోఁగొట్టుకొని అనంతమైన యుత్తమమైన ఆనందరూపమైన పరబ్రహ్మమందు నిలుచును.

శాంతి మంత్రః ఓమ్

సహనా వవతు, సహనౌ భునక్తు సహవీర్యం కరవావహై,

తేజస్వి నావధీత మస్తు, మా విద్విషావహై.

పరమాత్మ మ మిద్దఱను గూడ రక్షించుఁగాక, మమ్మిద్దఱను గూడ బోషించుఁగాక, మేమిద్దఱము గూడ విద్యాసామర్థ్యమును బొందుదుము గాక, మేము చదివినది తేజస్సుగలదై సార్థకముగుఁగాక, మేమొకరినొకరము ద్వేషింపకుందుముగాక.

ఇది గురుశిష్యుల పరస్పర ప్రార్థనము. ఈ యుపనిషత్తులలోఁ దెలిసికొన్నది యనుభవములోనికి వచ్చి సార్థకము కావలయునని భావము.

ఓం ఆప్యాయంతు మమాంగాని వాక్ప్రాణ శ్చక్షుః

శ్రోత్ర మథో బల మింద్రియాణి చ సర్వాణి

నా యంగములైన వాక్కు, ప్రాణము, కన్ను, చెవి, శక్తి యన్ని యింద్రియములును సంతృప్తిగానుండుగాక.

సర్వం బ్రహ్మోపనిషదం, మాహం బ్రహ్మనిరాకుర్యాం

మా మా బ్రహ్మనిరాకరోద నిరాకరణ మస్త్వ నిరాకరణం మేఽస్తు.

ఉపనిషత్తులు తెలుపునది అంతయు బ్రహ్మమే. నేను బ్రహ్మమును నిరాకరింపకుందును గాక. బ్రహ్మ నన్ను నిరాకరింపక బోవుఁగాక. నిరాకరింపకుండుట యగుఁగాక, నన్ను నిరాకరింపక పోవుఁగాక. ఉపనిషత్తులచే ప్రబోధింపఁబడిన బ్రహ్మమును పొందుటకుఁ దగు సాధనము చేయుదునుగాక యని భావము.

తదాత్మని నిరతే, య ఉపనిషత్సు ధర్మాస్తే

మయి సంతు తే మయి సంతు.

అట్టి యాత్మనయం దాసక్తిగలవానిగాఁ నాకు, ఉపనిషత్తులందు నేవి ధర్మములు గలవో యవి నా యందుండుఁగాక, అవి నా యందుండుఁగాక.

ఓమ్ శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

ఇతి చతుర్థః ఖండః — కేనోపనిషత్ సమాప్తా

ఉపనిషత్సుధా కఠోపనిషత్
(కృష్ణ యజుర్వేదాంతర్గతా)
ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమా వల్లీ.

శాంతి మంత్రః

ఓమ్

సహ నా వవతు సహనౌ భునక్తు సహవీర్యం కరవావహై
తేజస్వి నా వధీత మస్తు మా విద్విషావహై॥

తా. పరమాత్మ మమ్మిద్దఱను రక్షించుఁగాక. మమ్మిద్దఱను బోషించుఁగాక. మేమిద్దఱము గూడ విద్యాసామర్థ్యమును బొందుదుముగాక. మేమిద్దఱము చదివినది తేజస్సు గలదగుఁగాక. మేమిరువురము పోరాడకుందుముగాక.

ఓమ్

శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

ఓమ్ ఉశన్ హ వై వాజశ్రవసః సర్వవేదసం దదౌ
తస్య హ నచికేతా నామ పుత్ర ఆస. 1

తా. వాజశ్రవసుఁడు యజ్ఞఫలమును గోరినవాఁడై యజ్ఞమందు తన ధనమంతయు దానము చేసెను. అతనికి నచికేతుఁడను పుత్రుడుఁ గలఁడు.

వివ:- ఈ యుపనిషత్తు కఠమహర్షిచే దర్శింపఁబడినది గానఁ గఠోపనిషత్తు అని పిల్వఁబడెను.

తం హ కుమారం సన్తం దక్షిణాసు నీయమానాసు
శ్రద్ధా వివేశ సోఽమన్యత॥ 2

ఋత్విక్కులకు సదస్యులకు దక్షిణ లీయఁబడుచుండఁగా సత్పురుషుఁడైన యా కుమారునికి శ్రద్ధ గలిగెను. అతఁడిట్లు తలఁచెను.

పీతోదకా జగ్ధతృణా, దుగ్ధదోహా నిరిన్ద్రియాః
అనన్దా నామ తే లోకా, స్తాన్ స గచ్ఛతి దదత్॥ 3

ఇదివఱకు నీరు త్రాగి యిప్పుడు త్రాగలేక, ఇదివఱకు గడ్డితిని యింక తినలేక, ఇదివఱకుఁ బాలిచ్చి యింకఁ బాలివ్వని, యింక ఈనలేని గోవులను దానము చేయువాఁడు ఆనందకరములుగాని లోకములను బొందును.

స హోవాచ పితరం, తత (తాత) కస్మై మాం దాస్యసీతి
ద్వితీయం తృతీయం తం హోవాచ, మృత్యవే త్వా దదామీతి.

'తండ్రీ! నన్నెవరికిచ్చెదవు' అని యతఁడు తండ్రితో ననెను. రెండవసారి మూఁడవసారి తండ్రి నడిగెను. "మృత్యుదేవతకు నిన్నిచ్చెదను" అని తండ్రి కోపముతో ననెను.

(భాష్యం) స ఏవముక్తః పుత్ర ఏకాన్తే పరిదేవయాంచకార.

(భాష్యము) తండ్రిచే నిట్లు పలుకఁబడి ఏకాంతమందు పుత్రుఁడిట్లు విచారించెను.

బహూనామేమి ప్రథమో, బహూనామేమి మధ్యమః
కిం స్విద్యమస్య కర్తవ్యం, యన్మయాఽద్య కరిష్యతి॥

చాలమంది శిష్యులలో నేను మొదటివాఁడనుగ నుంటిని. చాలమందిలో మధ్యముఁడనుగానైన నుంటిని. నేను యమునికి చేయవలసిన దేమి? నావల్ల అతనికేమి లాభము కలుగును?

(భాష్యం) తథాపి తత్పితుర్వచో మృషా మాభూదిత్యేవం మత్వా పరిదేవనాపూర్వకమాహ పితరం శోకావిష్టం "కిమయోక్త" మితి.

(భాష్యము) అయినను తన తండ్రి మాట యబద్ధము కారాదని తలంచి 'నేనేమి యంటిని' అని విచారించు తండ్రితో విచారముతో నిట్లనియె.

అనుపశ్య యథా పూర్వే ప్రతిపశ్య తథాఽపరే
సస్యమివ మర్త్యః పచ్యతే, సస్యమివాఽఽజాయతే పునః ॥

మన పూర్వులెట్లు నడచిరో చూడుము. ఇప్పటివారు గూడ ఎట్లు నడచుచున్నారో జూడుము. మనుష్యుఁడు పంటవలెఁ బండి రాలును. పంటవలె దిరిగి పుట్టును.

(భాష్యం) సఏవముక్తః పితాఽఽత్మనః సత్యతాయై ప్రేషయామాస
సచ యమభవనం గత్వా తిస్రో రాత్రీరువాస యమే ప్రోషితే
ప్రోష్యాఽఽగతం యమం మహాత్మా భార్యా వా ఊచుః

(భాష్యము) ఇట్లు చెప్పఁగాఁ దండ్రి తన సత్యమును నిలుపుకొనుటకుఁ గొడుకును బంపెను. అనచికేతుఁడును యముని యింటికి వెళ్ళి, యముఁడు ఎక్కడికో వెళ్ళఁగా వచ్చుటనే మూఁడు రాత్రులు భుజింపక యుండెను. తిరిగి వచ్చిన యమునితో అతని మంత్రులుగాని భార్యగాని యిట్లనిరి.

> వైశ్వానరః ప్రవిశ త్యతిథి ర్బ్రాహ్మణో గృహాన్
> తస్యైతాం శాంతిం కుర్వంతి హర వైవస్వ తోదకం.　　7

అతిథియైన బ్రాహ్మణుఁడు ఇంటికి అగ్నిహోత్రుఁడై ప్రవేశించును. అతనికి జనులు శాంతిని గూర్చెదరు. యముఁడా! యతనికి నీళ్ళుతెమ్ము.

వివ:- ఒకతిథి కంటె నెక్కువగా నింట నుండనివాఁడు అతిథి. బ్రాహ్మణుఁడు=బ్రహ్మవేత్త.

> ఆశాప్రతీక్షే సంగతం సూనృతం చేష్టాపూర్తే పుత్రపశూంశ్చ సర్వాన్
> ఏతద్వృంక్తే పురుష స్యాల్పమేధసో యస్యాఽనశ్నన్ బ్రాహ్మణో గృహే.

ఎవని యింట బ్రాహ్మణుఁడు భుజింపక యుండునో యా యల్పబుద్ధి గల పురుషుని యాశను (=తెలియని పొందఁదగిన స్వర్గాది ఫలమును) ప్రతీక్షను (=తెలియఁదగిన రాజ్యాధిఫలమును) సత్సంగ ఫలమును, ప్రియవాక్కులవల్ల సిద్ధించిన ఫలమును, యజ్ఞఫలమును, నూయి త్రవ్వించుట మొదలగు వానివల్ల వచ్చిన ఫలమును, పుత్రులను బశువులను అన్నిటిని ఇది నశింపఁజేయును.

వివ:- జ్ఞాతాఽజ్ఞాత ప్రాప్యఫలము = తీవ్రు కర్మలనుబట్టి కలుగు తెలిసి పొందఁదగు రాజ్యాధి ఫలములు, అజ్ఞాత ఫలము తెలియని పొందఁదగిన స్వర్గాది ఫలములు, సూనృతము = ప్రియవాక్యఫలము, పూర్తములు = చెఱువు, తోట, నూయి, గుడి మొదలగువానిచేఁ గల్గు ఫలములు.

(భాష్యం) ఏవముక్తో మృత్యు రువాచ నచికేతస
　　ముపగమ్య పూజాపురస్సరం.

(భాష్యము) ఇట్లు చెప్పఁగా యముఁడు నచికేతుని సమీపించి పూజించి యిట్లనెను.

తిస్రో రాత్రీర్యదవాత్సీర్గృహే మే-నశ్నన్ బ్రహ్మన్నతిథిర్నమస్యః।
నమస్తే-స్తు బ్రహ్మన్ స్వస్తి మే-స్తు తస్మాత్ ప్రతి త్రీన్వరాన్ వృణీష్వ. 9

ఓ బ్రాహ్మణుఁడా! నమస్కరింపఁదగిన యతిథివై వచ్చి నా యింట భుజింపక యుండుటవల్ల మూఁడు రాత్రులుంటివో యందువల్ల ఒక్కొక్క రాత్రికొక్కొక్క వరము చొప్పున మూఁడు వరములు కోరుకొనుము. ఓ బ్రాహ్మణుఁడా! నీకు నమస్కారమగుఁగాక. నాకు శుభమగుఁగాక.

నచికేతా: —

శాంతసంకల్పః సుమనా యథా స్యాద్వీతమన్యుర్గౌతమో
మా-భిమృత్యో త్వత్ప్రసృష్టం మా-భివదేత్ ప్రతీత;
ఏతత్ త్రయాణాం ప్రథమం వరం వృణే. 10

ఓ యముఁడా! నా తండ్రియగు గౌతముఁడు శాంతించిన సంకల్పము కలవాఁడై ప్రసన్నుఁడై నన్నుఁగూర్చి కోపము లేనివాఁడై నన్ను నీచే విడువఁబడినవానినిగా నమ్మి ప్రీతితో బల్కునట్లు ఈ మూఁడు వరములలో మొదటి వరముగా దీని నడుగుచున్నాను.

యమః —

యథా పురస్తాద్భవితా ప్రతీత, ఔద్దాలకి రారుణిర్మత్ప్రసృష్టః
సుఖం రాత్రీః శయితా వీతమన్యు స్త్వాం దదృశివాన్
మృత్యుముఖాత్ ప్రముక్తం. 11

అరుణుని కుమారుఁడైన యుద్దాలకుఁడు నాచే ననుజ్ఞ హొందినవాఁడై యిదివఱకువలె నీయందు నమ్మకము గలవాఁడై యుండును. కోపము వీడి సుఖముగా రాత్రులందు నిద్రించును. నిన్ను మృత్యుముఖము నుండి విడివడినవానినిగాఁ జూడఁగలఁడు.

నచికేతా: —

స్వర్గే లోకే న భయం కించ నాస్తి, న తత్ర త్వం న జరయా బిభేతి
ఉభే తీర్త్వా-శనాయా పిపాసే, శోకాతిగో మోదతే స్వర్గలోకే. 12

తా. స్వర్గలోకమున ఏ భయమును లేదు, అక్కడ నీవు లేవు ముసలితనముచే అక్కడి జనము భయపడరు. ఆఁకలి దప్పికల రెంటిని దాటి విచారము లేక స్వర్గలోకములో ఆనందింతురు

స త్వ మగ్నిం స్వర్గ్య మధ్యేషి మృత్యో, ప్రబ్రూహి త్వం శ్రద్దధానాయ
మహ్యం స్వర్గలోకా అమృతత్వం భజంత ఏత ద్ద్వితీయేన వృణే వరేణ.

తా. ఓ మృత్యుదేవతా! స్వర్గసాధనమగు నగ్ని నెఱుఁగుదువు. శ్రద్ధగల నాకు దానిని జెప్పుము. స్వర్గమందలి వారు చావును బొందరు. ఇదే రెండవ వరముగ నడుగుచున్నాను.

యముఁడు :—

ప్రతే బ్రవీమి తదు మే నిబోధ, స్వర్గ్యమగ్నిం నచికేతః ప్రజానన్
అనంతలోకాప్తి మథో ప్రతిష్ఠాం, విద్ధి త్వ మేతం నిహితం గుహాయాం

తా. ఓ నచికేతుఁడా! స్వర్గమునకు సాధనమైన యగ్నిని గూర్చి ఎఱుఁగుదును. నీకు దానిని బాగుగఁ జెప్పెదను దానిని నావలనఁ దెలిసికొనుము. దీనిని స్వర్గలోకము పొందుటకు దానినిగను జగత్తున కాధారమైన దానినిగను, విద్వాంసుల బుద్ధి యను గుహలో నున్న దానినిగను దెలిసికొనుము.

లోకాది మగ్నిం త మువాచ తస్మై, యా ఇష్టకా యావతీ ర్వా
యథా వా స చాపి తత్ప్రత్యవద ద్యథోక్త మథాస్య మృత్యుః
పున రేవాహ తుష్టః. 15

తా. లోకమున కాధారమైన యగ్నిఁ గూర్చి యముఁడు నచికేతునకుఁ జెప్పెను. దానికెన్ని ఇటుకలు కావలయునో ఎంతవి గావలయునో ఎట్లు చేయవలెనో కూడఁ జెప్పఁగా నచికేతుఁడు యముఁడు చెప్పిన రీతిగాఁ జెప్పెను. అంత అది విని మెచ్చుకొని తిరుగ యముఁడనెను.

త మబ్రవీ త్ప్రీయమాణో మహాత్మా వరం తవేహాద్య
దదామి భూయః తవైవ నామ్నా భవితాఽయ మగ్నిః,
సృంకాం చేమా మనేకరూపాం గృహాణ. 16

తా. మహాత్ముఁడైన యముఁడు సంతోషించినవాఁడై నచికేతుని కిట్లనియె. ఇప్పుడు నీకింకొక వరమిచ్చెదను. నీ పేరుతోనే యీ యగ్ని ప్రసిద్ధి పొందును. అనేక రూపములు గల యీ మాలికను లేక అనేక భోగములు గల యీ మార్గమును గ్రహింపుము.

వివ:— ఈ విచిత్రమౌ దండ—ధనాదిరూపమైన మాలిక లేక భోగరూపమైన దారి.

త్రిణాచికేత స్త్రిభి రేత్య సంధిం త్రికర్మ కృ త్తరతి జన్మమృత్యూ
బ్రహ్మజజ్ఞం దేవ మీడ్యం విదిత్వా నిచాయ్యేమాం శాంతి మత్యంతమేతి

తా. మూఁడుసార్లు నచికేతాగ్నిని చయనము చేసినవాఁడై, తల్లిదండ్రుల గురువుల శాసనప్రకారము నడచి యజ్ఞములు, దానము, అధ్యయనములు చేసినవాఁడు చావుఁ బుట్టుకలను దాఁటును. బ్రహ్మ నుండి పుట్టిన జ్ఞానరూపుఁడైన, స్తుతింపఁదగిన దేవుని దెలిసికొని చయత్యంతమైన ఈ శాంతిని బొందును.

వివ:- పితృగురులు=మాతాపితృగురులను దానేష్టి వేదపాఠములు=దానములు, ఇష్టి=యాగములు, వేదాధ్యయనములు.

త్రిణాచికేత స్త్రయ మేత ద్విదిత్వా య ఏవం విద్వాం శ్చినుతే
నాచికేతం స మృత్యుపాశాన్ పురతః ప్రణోద్య, శో కాతిగో
మోదతే స్వర్గలోకే.

తా. ఏ విద్వాంసుఁడు మూఁడుసార్లు నాచికేతాగ్నిని చయనము చేసినవాఁడై ఎన్ని యిటుకలో, ఎంతటివో, యెట్లో ఈ మూఁటిని తెలిసికొని యిట్లు నాచికేతాగ్నిని చయనము చేయునో వాఁడు చనిపోక మునుదుగ మృత్యుపాశములను ద్రెంచి పైచి శోకమును దాఁటి స్వర్గలోకము సంతోషించును.

ఏష తేఽగ్ని ర్నచికేతః స్వర్గ్యో య మవృణీథా ద్వితీయేన వరేణ
ఏత మగ్నిం తవైవ ప్రవక్ష్యంతి జనాస స్తృతీయం వరం
నచికేతో వృణీష్వ.

తా. ఓ నచికేతుఁడా! ఏ యగ్నిని రెండవ వరముచేఁ గోరితివో యట్టి స్వర్గసాధనమైన యగ్ని యిదిగో. ఈ యగ్నిని నీ పేరుతోనే జనులు పిలిచెదరు. నచికేతుఁడా! మూఁడవ వరమును గోరుము.

నచికేతః —

యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేఽ స్తీత్యే కేనాయ మ స్తీతి చై కే
ఏత ద్విద్యా మనుశిష్ట స్త్వయాహం, వరాణా మేష వర స్తృతీయః

తా. మనుష్యుఁడు చనిపోఁగా ఆత్మ యనునది యున్నదని కొందఱు, లేదని కొందఱు. ఇట్టి యీ సందేహమును నీచే నుపదేశింపఁబడి నేను తెలిసికొందును గాక, ఇది వరములలో మూఁడవ వరము.

యమః —

దేవైరత్రాపి విచికిత్సితం పురా, నహి సువిజ్ఞేయ మణు రేష ధర్మః
అన్యం వరం నచికేతో వృణీష్వ మా మోపరోత్సీ రతి మా సృజైనం. 21

తా. ఈ విషయములోఁ బూర్వము దేవతలచేఁ గూడ సందేహింపఁబడినది. ఇది సులభముగాఁ దెలియఁబడునది గాదు. ఈ ధర్మము సూక్ష్మమైనది. ఓ నచికేతుఁడా! మఱియొక వరమును గోరికొనుము, నన్ను బలవంతపెట్టకు. ఈ వరమును విడువుము.

నచికేతాః —

దేవై రత్రాపి విచికిత్సితం కిల, త్వంచ మృత్యో యన్న సువిజ్ఞేయ
మాత్థ వక్తా చాస్య త్వాదృ గన్యో న లభ్యో నాఽన్యో వర స్తుల్య
ఏతస్య కశ్చిత్. 22

తా. ఈ విషయములో దేవతలచే సందేహింపఁబడినది గదా! ఓ మృత్యుదేవతా, నీవును ఇది సులభముగాఁ దెలియఁబడదని యంటివి, దానిని చెప్పువాఁడు నీవంటివాఁడు మఱియొకఁడు దొరకఁడు. దీనితో సమానమైన వరమేదియును లేదు.

యమః —

శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్ వృణీష్వ, బహూన్ పశూన్ హస్తి
హిరణ్య మశ్వాన్ భూమి ర్మహ దాయతనం వృణీష్వ, స్వయంచ
జీవ శరదో యావ దిచ్ఛసి. 23

తా. నూఱేండ్ల ఆయువుగల కొడుకులను మనుములను చాల పశువులను ఏనుగులను బంగారమును గుఱ్ఱములను గోరుము. భూమి రాజ్యమును గోరుము. కోరినన్ని యేండ్లు నీవు జీవింపుము.

ఏత త్తుల్యం యది మన్యసే వరం వృణీష్వ విత్తం చిరజీవికాం చ
మహాభూమౌ నచికేత స్త్వమేధి, కామానాం త్వా కామభాజం కరోమి. 24

తా. దీనితో సమానమైన వర మింకొక యున్నదని తలఁచితివేని దానిని గోరుము. ధనమును దీర్ఘాయువును గోరుము. ఓ నచికేతా, ఈ విశాల భూమియందు వర్ధిల్లుము. నిన్ను కోరికలలో నన్ని కోరికలను బొందఁ గలిగినవానిఁగఁ జేయుదును.

యే యే కామా దుర్లభా మర్త్యలోకే, సర్వాన్ కామాన్ ఛందతః
ప్రార్థయస్వ ఇమా రామాః సరథాః సతూర్యాః. నహీదృశా
లంభనీయా మనుష్యైః ఆభిర్మత్ ప్రత్తాభిః పరిచారయస్వ,
నచికేతో మరణం మానుప్రాక్షీః. 25

తా. ఏయే కోరికలు భూలోకములో దొరకవో యా కోరికలన్నిటిని స్వేచ్ఛగా నడుగుము. రథములతో వాద్యములతోఁ గూడిన స్త్రీలు వీరిగో. ఇటువంటి కోరికలు మనుష్యులచేఁ బొందఁదగినవి గావు. నేనిచ్చిన వీరి చేతఁ బరిచర్య చేయించుకొనుము. ఓ నచికేతుఁడా! మరణము గూర్చి అడుగకుము.

నచికేతాః —

శ్వోభావా మర్త్యస్య యదంతకైతత్, సర్వేంద్రియాణాం
జరయంతి తేజః అపి సర్వం జీవిత మల్ప మేవ,
తవైవ వాహా స్తవ నృత్యగీతే. 26

తా. ఓ యముఁడా! నీవిచ్చు భోగములు రేపు ఉండునో యుండవో అను సందేహము గలవి. మఱియు నవి మనుష్యుల సర్వేంద్రియముల తేజస్సును క్షీణింపఁజేయును. ఆ జీవితమంతయును స్వల్పమే. కనుక గుఱ్ఱములు నీకే యుండుఁగాక. నీకే నృత్తములు గీతములు ఉండుఁగాక. నాకు వలదు.

న విత్తేన తర్పణీయో మనుష్యో, లప్స్యామహే విత్త
మద్రాక్ష్మ చేత్త్వా జీవిష్యామో యావ దీశిష్యసి త్వం,
వరస్తు మే వరణీయః స ఏవ. 27

తా. మనుష్యుఁడు ధనముచేఁ దృప్తి పొందువాఁడు గాఁడు. నిన్నుఁ జూచినచో మేము ధనము పొందఁగలము. నీవు పాలించువఱకు జీవింపఁ గలము. కాని నాకుఁ గోరఁదగినది యా వరమే.

అజీర్యతా మమృతానా ముపేత్య జీర్యన్ మర్త్యః క్వధఃస్థః ప్రజానన్
అభిధ్యాయన్ వర్ణరతిప్రమోదా నతిదీర్ఘే జీవితే కో రమేత. 28

తా. ముసలితనము లేని చావులేని మిమ్ముఁ బొంది "ముసలివాఁడనగుదును, చనిపోవుదును" అని తెలిసినవాఁడెట్లు వానియందాశ గలవాఁ

దగును. రూపమువల్ల ప్రేమవల్లఁ గలుగు సుఖములను ధ్యానించుచు మిగుల దీర్ఘమైన జీవితమందు ఎవఁడు ఆనందించును.

యస్మిన్నిదం విచికిత్సంతి మృత్యో యత్సాంపరాయే మహతి
బ్రూహిన స్తత్ యోఽయం వరో గూఢ మనుప్రవిష్టో, నాఽన్యం
స్మాన్న చికేతా వృణీతే. 29

తా. ఓ మృత్యుదేవతా! ఏ పరలోక విషయమున ఈ సంశయము పొందు చున్నారో గొప్పదైన పరలోకమున ఏది గలదో దానిని నాకుఁ జెప్పుము. ఈ వరము గూఢముగా నున్నదిగాన ఈ నచికేతుఁడు మఱి యొక వరమును గోరఁడు.

ఇతి ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమావల్లీ

అథ
ద్వితీయా వల్లీ

అన్య చ్ఛ్రేయో ఽన్య దుతైవ ప్రేయ, స్తే ఉభే నానార్థే పురుషం
సినీతః తయోః శ్రేయ ఆదదానస్య సాధు, భవతి హీయతేఽర్థా ద్య
ఉ ప్రేయో వృణీతే 1

తా. శ్రేయస్కరమైనది యొక విధమైనది. ప్రియతరమైనది. మఱొక విధమైనది. ఆ రెండు వేర్వేఱు ఫలములు గలవి. అవి పురుషుని బంధించి వైచును. ఆ రెంటిలో శ్రేయస్కరమైన దానిని స్వీకరించువానికి శుభ మగును. ఎవఁడు ప్రియతరమైనదానిని గోరునో వాఁడు పరమ ప్రయోజన మగు మోక్షమునుండి జాఱిపోవును.

వివ:- శుభము = అప్పటికి సుఖముగ నుండకపోయినను ధర్మసహితమై శాశ్వతమగు మేలును గూర్చునది. ప్రియము = అప్పటికి సుఖముగ నున్నను పిదపఁ జాల కష్టమును గూర్చునది.

శ్రేయశ్చ ప్రేయశ్చ మనుష్య మేత, స్తే సంపరీత్య వివినక్తి ధీరః
శ్రేయో ధీరోఽభిప్రేయసో వృణీతే, ప్రేయో మందో యోగ
క్షేమాద్వృణీతే. 2

తా. శ్రేయస్సును ప్రియమును మనుష్యుని జేరును. ధీరుఁడు వానిని బాగుగ ఆలోచించి వేఱువేఱుగఁ దెలిసికొనును. ధీరుఁడు ప్రియముకంటె శ్రేయస్సు మంచిదని శ్రేయస్సునే గోరును. మూర్ఖుఁడు కేవల శరీర యోగక్షేమము కొఱకైన పశుపుత్రధనాది ప్రియవస్తువులను గోరును.

యమః —

సత్వం ప్రియాన్ ప్రియరూపాంశ్చ కామా, నభిధ్యాయ
న్నచికేతోఽత్యస్రాక్షీః నైతాం సృంకాం విత్తమయీ మవాప్తో,
యస్యాం మజ్జంతి బహవో మనుష్యాః. 3

తా. ఓ నచికేతుఁడా! నీవు ప్రియమైన పశుపుత్రధనాదులను, సుందర రూపముగల యప్సరస్ స్త్రీలు మొదలగు కోరికలను అవి యసారములని తలఁచి విసర్జించితివి. అట్లే చాలమంది మనుష్యులు మునిఁగితేలక పడిపోయెడి యీ ధనరూపమైన యీ మాలను మార్గమును బుచ్చుకొనలేదు.

దూర మేతే విపరీతే విషూచీ, అవిద్యా యా చ విద్యేతి జ్ఞాతా
విద్యాఽభీప్సినం నచికేతసం మన్యే, న త్వా కామా బహవో
లోలుపంత:. 4

తా. అవిద్య ప్రియరూపమైనది, విద్య శ్రేయస్సురూపమైనది అని తెలుపఁబడు నీ రెండిటికిఁ జాలదూరము. అవి భిన్న భిన్న ఫలములు గలవి. నిన్ను విద్యను గోరు నచికేతునిగాఁ దలఁచుచున్నాను. నిన్నుఁ జాల కోరికలైనను ఆశ పెట్టలేవు.

అవిద్యాయా మంతరే వర్తమానాః స్వయం ధీరాః
పండితం మన్యమానాః దంద్రమ్యమాణాః పరియంతి మూఢా,
అంధే నైవ నీయమానా యథాంధాః. 5

తా. అవిద్యలో నున్నవారై తాము స్వయముగ ధీరులమని పండితులమని తలఁచి, గ్రుడ్డివారిచే దారి చూపఁబడిన గ్రుడ్డివారువలె మూఢులు మిగుల వక్రగతిలోఁ బడి జననమరణ చక్రములఁ బడిపోవుదురు.

వివ:- తప్పుదారిని బడి చావుఁబుట్టుకలను బొందుచుందురని భావము.

న సాంపరాయః ప్రతిభాతి బాలం ప్రమాద్యంతం విత్త
మోహేన మూఢం అయం లోకో నాస్తి పర ఇతిమానీ,
పునః పున ర్వశ మాపద్య తే మే. 6

తా. ధనవ్యామోహముచేఁ బొరపాటుపడుచు మూఢుడైన యవివేకికి పరాపరబ్రహ్మప్రాప్తి సాధనము స్ఫురింపదు. ఈ లోకమె గాని పర లోకము లేదని తలఁచువాడు మాఁటి మాఁటికి నాకు వశమై చావుఁ బుట్టుక లను బొందును.

శ్రవణాయాపి బహుభిర్యో నలభ్యః శృణ్వంతోఽపి బహవో యం
నవిద్యుః ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్య లబ్ధాఽఽశ్చర్యో జ్ఞాత
కుశలాఽనుశిష్టః. 7

తా. ఏది వినుటకును జాలమందికి లభింపదో విన్నవారైనను జాల మంది దేనిని దెలిసికొనలేరో యిట్టి యీ యాత్మను గూర్చి చెప్పువాఁడు అద్భుతమైనవాఁడు. దీనిని బొందినవాఁడై నేర్పరియైన గురువుచే నుప దేశింపఁబడినవాఁడై తెలిసికొన్నవాఁడు ఆశ్చర్యకరమైనవాఁడు.
వివ :– కుశలబోధన్-నేర్పరియైన గురువుయొక్క బోధచేత.

న నరే ణాఽవరేణ ప్రోక్త ఏష, సువిజ్ఞేయో బహుధా చింత్య
మానః అనన్యప్రోక్తేఽగతి రత్ర నా, స్త్యణీయాన్ హ్యతర్క్య
మణుప్రమాణాత్. 8

తా. ఈ యాత్మ హీనుఁడైన మనుష్యునిచేఁ జెప్పఁబడినది గాదు. అనేక విధములుగ వాదులచేఁ జింతింపఁబడినది గాన సులభముగఁ దెలియఁదగినది గాదు. శ్రేష్ఠుఁడైన యాత్మదర్శియైన యాచార్యుడు చెప్పినచో దెలియకపోవుట యుండదు. ఇది యతిసూక్ష్మమైనది గదా. అణుస్వరూపము గలది గాన ఇది తర్కమునకందనిది.
వివ :– ఈ యాత్మను కర్తగను, శుద్ధముగ నశుద్ధముగఁ బలు విధములుగ వాదులు దలంతురు గాన సులువుగఁ దెలియఁబడుట లేదని భావము.

నైషా తర్కేణ మతి రపనేయా, ప్రోక్తాఽన్యే నైవ సుజ్ఞానాయ
ప్రేష్ఠః యాం త్వ మాపః సత్యధృతి ర్బతాసి, త్వాదృఙ్ నో
భూయా న్నచికేతః ప్రష్టా. 9

తా. ఓ ప్రియతముఁడా! ఏ జ్ఞానమును నీవు సత్యమగు ధైర్యము గలవాఁడవై పొందితివో అట్టి జ్ఞానము తర్కముచేఁ బొందఁదగినది గాదు. శ్రుతివిదుఁడగు గురువుచేఁ జెప్పఁబడినదై సులభముగఁ దెలియఁబడును. ఓ నచికేతా! నీవంటి ప్రచ్ఛకుఁడు మాకుఁ గలుగుఁ గాక.

వివ :- తర్కము వాది ప్రాబల్యముచే అనేకవిధము లగును. కాన దానికి నిలుకడ లేదు. అనుభవించి నమ్మినవానికే జ్ఞానము తెలియునని భావము.

జానా మ్యహం శేవధి రిత్యనిత్యం, న హ్యధ్రువైః ప్రాప్యతే హి ధ్రువంతత్ తతో మయా నాచికేత శ్చితోఽగ్ని రనిత్యై ర్ద్రవ్యైః ప్రాప్తవా నస్మినిత్యం. 10

తా. పశుపుత్ర ధనాదిరాసులు అనిత్యమని యెఱుఁగుదును. ధ్రువమైన యా పరమాత్మ అనిత్యవస్తువులచేఁ బొందఁబడదు. కనుక ఇట్లు తెలిసియు నేను నాచికేతాగ్నినె చయనము చేసితిని. అందుచే ఈ యనిత్య వస్తువులచేఁ గొంతకాలమె నిత్యముగ నుండు యమపదమునే పొందితిని.

వివ :- మానవ భోగములద్వారా నిత్యముగాన యమపదవి నిత్యమనఁబడెను.

కామ స్యాప్తిం జగతః ప్రతిష్ఠాం క్రతో రనంత్య మభయస్య పారం స్తోమంమహదురుగాయంప్రతిష్ఠాం, దృష్ట్వాధృత్యాధీరో నచికేతో ఽత్యస్రాక్షీః. 11

తా. ఓ నచికేతుఁడా! కోరికలకు సమాప్తియైన జగత్తున కాధారమైన యజ్ఞముయొక్క యనంత ఫలమైనట్టియు నిర్భయపుఁ దీవరి హద్దయినట్టియుఁ గొనియాడఁ దగినట్టియు విస్తరగతి గలిగినట్టియు నగు నాత్మస్థితిని ధైర్యముగాఁ జూచు ధీమంతుఁడవై యీ సంసారములోని భోగములన్నిటిని విడచిపైచివి.

తం దుర్దశం గూఢ మనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణం అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతి. 12

తా. చూడఁగ సులభము గానిదియు, గూఢమైనదియు, ప్రచ్ఛన్నముగా నున్నదియు, హృదయగుహలో నున్నదియు, అనేకానర్థములతోఁ

గూఢిన దుర్గమస్థానమున నున్నాడియు, సనాతనమైనదియు నగు దైవ స్వరూపమైన యాత్మను భోగములనుండి మనస్సును మరలించి యాత్మ యందలి ధ్యానముతోఁ దెలిసికొను ధీరుడు సంతోషమును దుఃఖమును విడచి అతీతించినవాఁడగును.

వివ :- గహ్వరేష్ఠము = అనేకానర్థములతోఁ గూఢిన దుర్గమ స్థానమున నున్నది.

ఏత చ్ఛ్రుత్వా సంపరిగృహ్య మర్త్యః ప్రవృహ్య ధర్మ్యమణు మేత
మాప్య స మోదతే మోదనీయం హి లబ్ధ్వా, వివృతం సద్మ నచి
కేతసం మన్యే. 13

తా. మనుష్యుఁడు ఈ పరమాత్మను నిశ్చయముగఁ దెలిసికొని, ధర్మమునుండి తొలఁగని సూక్ష్మమైన యాత్మను శరీరాదులకంటె వేఱుగఁ దెలిసికొని దీనిని బొంది సంతోషింపఁ దగిన దీనిని బొంది సంతోషించును. నచికేతుఁడగు నిన్నుఁ గూర్చి ఆత్మభవనము తలుపు తెఱవఁబడెనని తలంచెదను.

వివ :- ఆత్మను దన శరీరాదులకంటె భిన్నముగఁ దలఁచి గ్రహించిన వాఁడు ఆత్మానందము బొందునని భావము.

నచికేతాః —

అన్యత్ర ధర్మా దన్యత్రాధర్మా దన్యత్రాస్మా త్కృతాకృ
తాత్ అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్త త్పశ్యసి తద్వద. 14

తా. ధర్మముకంటె వేఱుగను అధర్మముకంటె వేఱుగను కార్య కారణములకంటె వెఱుగను భూతవర్తమాన భవిష్యత్తులకంటె వేఱుగను దేనిఁ జూచెదవో దానిని జెప్పుము.

యమః —

సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి, తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదంతి
య దిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరంతి తత్తే పదం సంగ్రహేణ బ్రవీ
మ్యోమిత్యేతత్. 15

తా. సర్వవేదములును దేనిని బొందఁదగినదిగఁ దెలుపుచున్నవో, సర్వ తపస్సులును దేనిని జెప్పుచున్నవో, దేనిని గోరి జనము బ్రహ్మచర్యమును

జేయుచున్నారో యట్టి యాత్మపదమును సంగ్రహముగఁ దెల్పెదను. అది ఓమ్ అనునదే.

ఏత ద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏత దేవాక్షరం పరం
ఏత ద్ధ్యేవాక్షర జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్. 16

తా. ఈ ఓమ్ అను నక్షరమె బ్రహ్మము. ఈ యక్షరమె గొప్పది. ఈ యక్షరమును దెలిసికొని ఎవఁడు దేనిని గోరునో వానికది దొరకును.

ఏత దాలంబనం శ్రేష్ఠ, మేత దాలంబనం పరం
ఏత దాలంబనం జ్ఞాత్వా, బ్రహ్మలోకే మహీయతే. 17

తా. ఈ యాధారమైన యక్షరమే శ్రేష్ఠమైనది. ఈ యాధారమె గొప్పది. ఈ యాధారమును దెలిసికొని సాధకుఁడు బ్రహ్మలోకమందు గొప్పవాఁడగుచున్నాడు.

న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చి, న్నాయం కుత శ్చి న్న
బభూవ కశ్చిత్ అజో నిత్యః శాశ్వతోఽ యం పురాణో,
నహన్యతే హన్యమానే శరీరే. 18

తా. ఈ యాత్మ పుట్టదు. చావదు గూడ. జ్ఞానము గలది. ఇది దేని వల్లను బుట్టలేదు. ఈ యాత్మనుండి యేదియుఁ బుట్టలేదు. పుట్టుకలేనిది. నిత్యమైనది. ఇది ప్రాచీనమైనది. శరీరము చంపఁబడినను జంపఁబడదు.
వివ :- ఓంకారముచేఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మస్వరూపమిందు చెప్పఁబడినది.

హంతా చే న్మన్యతే హంతుం, హత శ్చే న్మన్యతే హతం
ఉభౌ తౌ న విజానీతో, నాయం హంతి న హన్యతే. 19

తా. చంపఁదలఁచువాఁడు వీనిఁ జంపెదనని తలఁచినచో, చంపఁబడఁ బోవువాఁడు తాను జంపఁబడుదునని తలఁచినచో వీరిద్దఱు తెలియనివారె. ఇతఁడు చంపలేఁడు, వాడు చంపఁబడఁడు.
వివ :- ఆత్మ నాశనము లేనిది గాన దానిని నెవరు చంపలేరని భావము.

అణో రణీయాన్ మహతో మహీయా నాత్మాఽస్య జంతోర్ని
హితో గుహాయాంత మక్రతుః పశ్యతి వీతశోకో, ధాతుః ప్రసాదా
న్మహిమాన మాత్మనః, 20

తా. ఈ యాత్మ సూక్ష్మముకంటె సూక్ష్మమైనది. గొప్పదానికంటె గొప్పది. ఈ యాత్మ ప్రాణులయొక్క హృదయ గుహయందు గూఢమై యున్నది. మనస్సు ఇంద్రియములు మొదలగు ధాతువులు ప్రసన్నముగా నుండుటవల్లఁ గోరికలు లేని దుఃఖములు వీడిన మనుష్యుఁడు ఆత్మయొక్క యీ మహిమను జూచును.

ఆసీనో దూరం వ్రజతి శయానో యాతి సర్వతః
కస్తం మదామదం దేవం మదన్యో జ్ఞాతు మర్హతి　　21

తా. ఆత్మ కూర్చుండియును దూరముగఁ బోవును. పరుండియుండి గూడ అన్నిచోట్లకు వెళ్ళును. సంతోషరూపము, అసంతోషరూపము ఇట్టి విలక్షణ రూపములు గల యీ దేవుని నేను గాక యింక నెవఁడు తెలిసికొనఁగలఁడు.

వివ :– అ ప్రహర్షాఽప్రహర్షస్వరూపు = సంతోషరూపుఁడును, అసంతోష రూపుఁడును (నిశ్చలరూపుఁడును) అయిన,

అశరీరం శరీరే ష్వనవస్థే ష్వవస్థితం
మహాంతం విభు మాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి.　　22

తా. శరీరము లేనట్టియు, అనిత్యములగు దేవపితృ మనుష్యాది శరీరము లందు వికారము లేకయున్నట్టియు, గొప్పదైనట్టియు సర్వ వ్యాపకమైన యాత్మను దెలిసికొని ధీరుఁడు విచారింపఁడు.

నాఽయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన
యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య, స్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే
తనూం స్వాం.　　23

తా. ఈ యాత్మ కేవలము వేదములను గ్రహించుటచేతఁగాని ధారణాశక్తిచేతఁ గాని ఎక్కువ శాస్త్రములు చదువుటచేఁ గాని లభింపదు. ఏ యాత్మను సాధకుఁడు గోరునో యట్టి యాత్మను గోరు సాధకునికి లభ్యమగును. అట్టి యాత్మను గోరు సాధకునికి ఆ యాత్మయె తన స్వరూపమును వివరించును.

వివ :– లోకములో గృహాదులను నిర్మించువాఁడు ఇతరములను అప్రధానముగఁ దలఁచి తన సర్వశక్తులు గృహాది నిర్మాణమునకై ఉపయోగించి

అట్టి గృహాదులను బొందునట్లు ఆత్మను బొందఁగోరువాఁడు పశు పుత్ర ధనాదులకుఁ ప్రాధాన్యము చూపక ఆత్మదర్శనమునకే ప్రాధాన్యము చూపినచో ఆత్మదర్శనమును పొందునని భావము.

నాఽవిరతో దుశ్చరితా, న్నాఽశాంతో నాఽసమహితః
నాఽశాంతమనసో వాఽపి; ప్రజ్ఞానే నైన మాప్నుయాత్. 24

తా. దుశ్చరిత్రనుండి మరలనివాఁడును, శాంతి లేనివాఁడును, నిశ్చలత్వము లేనివాఁడును, చంచలమైన మనస్సు గలవాఁడును ఈ యాత్మను బొందలేడు. దుశ్చరితాద్యులు లేనివాఁడు బ్రహ్మజ్ఞానము చేతనె దీనిని బొందును.

వివ :- చెడు నడతలు మొదలగునవి యున్నవాఁడు జ్ఞాని కానేకాఁడు. జ్ఞానికి చెడునడతలు మొదలగు నవగుణము లుండనే యుండవు కేవల పుస్తక శుష్క జ్ఞానము గలవాఁడు జ్ఞాని కాఁడని భావము.

యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ, ఉభే భవత ఓదనః
మృత్యుర్యస్యోప సేచనం, క ఇత్థా వేద యత్ర సః. 25

తా. ఏ యాత్మకు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ ధర్మములు ఆహారముగునో మృత్యువు దేనికి ఊరుఁగాయ వలె యగునో యట్టి యాత్మ యెందుఁగలదో దానిని దుశ్చరితాదులు లేని జ్ఞాని గాక ఎవఁడు తెలియఁగలఁడు?

వివ :- ఆత్మకు బ్రాహ్మ క్షాత్రాద్యులు సాధనములు. ఆ సాధనముల కన్నిటికిని ఆత్మయే ప్రభువని భావము.

ఇతి ప్రథమాధ్యాయే ద్వితీయావల్లీ.

అథ

తృతీయావల్లీ

ఋతం పిబంతౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధే
ఛాయాతపౌ బ్రహ్మవిదో వదంతి పంచాగ్నయో యేచ
త్రిణాచికేతాః. 1

తా. ఈ లోకమందు సర్వోత్కృష్టమగు బ్రహ్మమునకు స్థానమైన హృదయగుహాయందున్నట్టియుఁ దాము చేసికొన్న ఫలమును అనుభవించునట్టి జీవుని బ్రహ్మమును నీడ యెండలుగా బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. మూఁడుసార్లు నచికేతాగ్నిని హోమము చేయు గృహస్థులును ఇట్లే చెప్పుచున్నారు.

యః సేతు రీజానానా, మక్షరం బ్రహ్మ యత్పరం
అభయం తితీర్షతాం పారం నాచికేతం శకేమహి. 2

తా. యజ్ఞములు చేయు కర్మకులకు వంతెన వంటిదగు నాచికేతాగ్నిని, నశింపనట్టియు గొప్పదైనట్టియు నిర్భయస్థానమైనట్టియు దాటఁగోరువారికిఁ బారముఁ జేర్చుచున్నట్టియు, నా బ్రహ్మమును దెలిసికొన శక్తులమగుదుము గాక.

ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథ మేవ తు
బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహ మేవ చ. 3

తా. ఆత్మను రథికునిగఁ దెలిసికొనుము. శరీరమును రథముగను దెలిసికొనుము. బుద్ధినైతే సారథిగఁ దెలియుము. మనస్సు పగ్గమని తెలిసికొనుము.

ఇంద్రియాణి హయా నాహు ర్విషయాం స్తేషు గోచరాన్
ఆత్మేంద్రియ మనో యుక్తం భోక్తే త్యాహు ర్మనీషిణః. 4

తా. ఈ యింద్రియములు గుఱ్ఱములవంటి వనియు, నడచు విషయములు మార్గములనియు, ఇంద్రియ మనస్సులతోఁ గూడిన యాత్మ వానిని అనుభవించు భోక్త యనియు మనీషులందురు.

య స్త్వవిజ్ఞానవాన్ భవ, త్యయుక్తేన మనసా సదా
త స్యేంద్రియా ణ్యవశ్యాని దుష్టాశ్వా ఇవ సారథేః. 5

తా. ఎవఁడైతే నిశ్చలముగాని మనస్సుతో అవివేకియై యుండునో వానికి ఇంద్రియములు లొంగక పొగరు గుఱ్ఱములు సారథినివలెఁ జిక్కు పెట్టును.

య స్తు విజ్ఞానవాన్ భవతి, యుక్తేన మనసా సదా
త స్యేంద్రియాణి వశ్యాని సద...

తా. ఎవఁడు నిశ్చలమైన మనస్సుతో వివేకము గలిగి గుఱ్ఱము యుండునో వానికి ఇంద్రియములు సారథికి మంచి గుఱ్ఱములు వలె లొంగి సుఖము గూర్చును.

యస్త్వ విజ్ఞానవాన్ భవ త్యమనస్కః సదాఽశుచిః।
న స తత్పద మాప్నోతి సంసారం చాధిగచ్ఛతి।

తా. ఎవఁడు లొంగని మనస్సుతో వివేకము లేక యశుచియై యుండునో వాఁడు ఆ పరమపదమును బొందఁడు. చావు బుట్టుకలతోఁ గూడిన సంసారమును గూడఁ బొందును.

యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవతి, సమనస్కః సదా శుచిః।
సతు తత్పద మాప్నోతి, యస్మా ద్భూయో న జాయతే।

తా. ఎవఁడు నిశ్చలమనస్సు గలవాఁడై శుచియై యుండునో వాఁడే యా పరమపదమును బొందును. మరల నితఁడు పుట్టఁడు.

విజ్ఞానసారథి ర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవా న్నరః।
సోఽధ్వనః పర మాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదం॥

తా. ఏ నరుఁడు వివేకబుద్ధి యను సారథి గలవాఁడై మనస్సనెడు పగ్గములను బట్టుకొన్నవాఁడై యుండునో యతఁడు సంసారమార్గము నకు చివరను బొంది యా వ్యాపనశీలమైన పరబ్రహ్మపదమును బొందును.

ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః।
మనసశ్చ పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్ పరః॥

తా. ఇంద్రియములకంటె నింద్రియభోగములు గొప్పవి. ఆ భోగముల కంటె మనస్సు గొప్పది. మనస్సుకంటె బుద్ధి గొప్పది. బుద్ధికంటె వ్యాపక మహత్తు చాల గొప్పది. మహత్తు అనఁగా నామరూపాదులకుఁ గారణమైన హిరణ్యగర్భతత్వము, జీవతత్వము గొప్పవనగా సూక్ష్మమును శ్రేష్ఠము నని భావము.

వివ :- గొప్పవి=సూక్ష్మమును శ్రేష్ఠమునని భావము. మహత్తు=హిరణ్య గర్భతత్త్వము, జీవతత్త్వము.

మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః।
పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరాగతిః॥ 11

తా. మహత్తుకంటె అవ్యక్తము (= నామరూపరహితమై = సర్వజగత్తులకు బీజరూపముగా నున్న శక్తి) గొప్పది. అవ్యక్తముకంటెఁ బరము పురుషుఁడు గొప్పవాఁడు. ఆ పురుషునికంటె గొప్పదేదియు లేదు. అదే చివరి హద్దు. అదే చివరి గతి.

వివ :- అవ్యక్తము = నామరూపరహితమై సర్వజగత్తులకు బీజరూపమైన శక్తి.

ఏష సర్వేషు భూతేషు, గూఢోఽఽత్మా న ప్రకాశతే
దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా, బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః॥ 12

తా. ఈ యాత్మ యన్ని ప్రాణులలోన గూఢమై యున్నది. కానఁ బైకిఁ బ్రకాశింపదు. ఇది సూక్ష్మదర్శులైన పండితులచే ఏకాగ్రమైన సూక్ష్మమైన బుద్ధిచేఁ జూడబడును.

యచ్ఛే ద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞ స్తద్యచ్ఛేత్ జ్ఞాన ఆత్మని
జ్ఞాన మాత్మని మహతి నియచ్ఛే; త్తద్యచ్ఛే చ్ఛాంత ఆత్మని॥ 13

తా. ప్రాజ్ఞుఁడు వాగాదులైన ఇంద్రియములను మనస్సునందు నియమింపవలయును. ఆ మనస్సును జ్ఞానాత్మ యగు బుద్ధియందును, ఆ జ్ఞాన బుద్ధిని జీవాత్మయందును ఆ జీవాత్మను శాంతాత్మయగు పరమాత్మయందు నిల్పవలయును.

వివ :- మూలములోని వాక్కు ఇంద్రియముల కుపలక్షణము గాన ఇట ఇంద్రియము అని వ్రాయఁబడెను.

ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత ప్రాప్య వరాన్ నిబోధత
క్షురస్య ధారా నిశితా దురత్యయా దుర్గం పథ స్తత్కవయో వదంతి॥

తా. లెండు, మేల్కనుఁడు శ్రేష్ఠులైన గురువులను జేరి పరమాత్మను తెలిసికొనుఁడు. పదును పెట్టిన కత్తియంచువోలె అది దాఁటరానిది. ఆ యాత్మను సులువుగాఁ బొందరానిదిగాఁ గవులు చెప్పుచున్నారు.

అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం, తథాఽరసం నిత్య
మగంధవచ్చ యత్, అనాద్యనంతం మహతః పరం ధ్రువం
నిచాయ్య తన్మృత్యుముఖాత్ ప్రముచ్యతే॥

తా. ఏది శబ్దములేక, స్పర్శలేక, రూపములేక, మార్పులేక, రుచిలేక నిత్యమై గంధము లేక, ఆదిఅంతములు లేక బుద్ధి మహత్తత్త్వముకంటెను విలక్షణమై యున్నదో యట్టి నిత్యమైన యాత్మను దెలిసినవాఁడు మృత్యుముఖమునుండి విముక్తుఁడగును.

నాచికేత ముపాఖ్యానం మృత్యుప్రోక్తం సనాతనం
ఉక్త్వా శ్రుత్వా చ మేధావీ బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥

తా. యముఁడు చెప్పఁగా నచికేతునిచే వినఁబడిన ప్రాచీనమైన యీ యుపాఖ్యానమును చెప్పిన, వినినను గూడ మేధావి బ్రహ్మలోకమందు ఉత్కృష్టుఁడగును.

య ఇమం పరమం గుహ్యం శ్రావయేద్ బ్రహ్మసంసది
ప్రయతః శ్రాద్ధకాలే వా తదానంత్యాయ కల్పతే తదానం
త్యాయ కల్పతే॥

తా. ఎవఁడు శుచియై ఈ పరమ రహస్యమైన యుపాఖ్యానము బ్రాహ్మణుల సభయందుఁగాని, శ్రాద్ధకాలమందుగాని వినిపించునో వాఁడు అనంతఫలమునకు అర్హుండగును, అనంతఫలమున కర్హుఁడగును.

ఇతి ప్రథమాధ్యాయే తృతీయా వల్లీ.

అథ
ద్వితీయోఽధ్యాయః ప్రథమా వల్లీ.

పరాంచి ఖాని వ్యతృణత్ స్వయంభూ స్తస్మాత్పరాఙ్ పశ్యతి
నాంతరాత్మన్ కశ్చిద్ధీరః ప్రత్యగాత్మాన మైక్ష దావృత్తచక్షు రమృతత్వ మిచ్ఛన్॥

తా. స్వయంభువు ఆకాశగుణమును గ్రహించు శ్రోత్రము మొదలైన యింద్రియములను శబ్దాదులను గ్రహించుటచే బైపైనె ప్రవర్తించు

వానినిగ శాసించెను. కాన అవి పైపై విషయములనె గాని లోనున్న యంతరాత్మను జూడలేవు. ఒక్కానొక ధీరుఁడు మోక్షమును గోరువాఁడై బహిర్విషయముల నుండి దృష్టిని మరలించినవాఁడై ప్రత్యగాత్మను (నామరూపాదుల కంటె వేఱుగా నున్న యాత్మను) ప్రత్యక్షముగాఁ జూచును.

పరాచః కామా ననుయంతి బాలా స్తే మృత్యో ర్యంతి
వితతస్య పాశం అథ ధీరా అమృతత్వం విదిత్వా ధ్రువ మధ్రువే
ష్విహ న ప్రార్థయంతే॥ 2

తా. మూర్ఖులు బాహ్య విషయకమైన కోరికలనె పొందుదురు. వారు అంతట నిండిన మృత్యుదేవత యొక్క పాశమునఁ జిక్కుకొందురు. మఱి జితేంద్రియులు నిత్యమైన మోక్షమును దెలిసికొని యీ లోకమున అనిత్య విషయములందుఁ గోరిక యుంచరు.

యేన రూపం రసం గంధం శబ్దాన్ స్పర్శాంశ్చ మైథునాన్
ఏతేనైవ విజానాతి, కి మత్ర పరిశిష్యతే ఏత ద్వై తత్॥ 3

తా. ఈ యాత్మచేతనే రూపమును రసమును గంధమును శబ్దమును దాంపత్య సుఖస్పర్శలను లోకులు తెలిసికొందురు. ఇక్కడ ఆత్మకుఁ దెలియని దింకేమి మిగులును? నీవు తెలియఁగోరిన యా యాత్మ యిదే.

వివ :- అది = నీవడిగిన యాత్మ ఇదే యని భావము.

స్వప్నాంతం జాగరితాంతం చోభౌ యే నానుపశ్యతి
మహాంతం విభు మాత్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి॥ 4

తా. ఏ యాత్మచే స్వప్నములోని వస్తువులను జాగ్రదవస్థలోని వస్తువులను జూచునో యట్టి గొప్పదైన వ్యాపకమైన యాత్మను దెలిసికొని ధీరుఁడు శోకమును బొందఁడు.

య ఇమం మధ్వదం వేద ఆత్మానం జీవ మంతికాత్
ఈశానం భూతభవ్యస్య న తతో విజుగుప్సతే ఏతద్వై తత్. 5

తా. ఎవఁడు కర్మఫలమను తేనెను భక్షించుచు జీవరూపమై భూత భవిష్యత్తులకు నియామకుఁడై యున్న యీ యాత్మను దగ్గఱగాఁ దెలిసి

కొనునో వాఁడు ఇట్లు చూచుటవల్ల ...ంగీ... దన్ను రక్షించుకొనఁ దలఁచఁడు. ఆ యాత్మ యదియె.

యః పూర్వం తపసో జాత, మద్భ్యః పూర్వ మజాయత
గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠంతం, యో భూతేభి ర్వ్యపశ్యత ఏతద్వైతత్. 6

తా. ఎవ్వఁడు జ్ఞానరూప బ్రహ్మము నుండి మొదటనే పుట్టెనో నీళ్ళ కంటె (=నీళ్ళు పంచభూతముల కుపలక్షణము) ముందుగఁ బుట్టెనో హృదయ గుహను బ్రవేశించి భూతములతో పాటు ఉండెనో యట్టి హిరణ్య గర్భ బ్రహ్మను ఎవఁడు చూచునో వాఁడే యా బ్రహ్మమును జూచును. ఆ యాత్మ యిదే.

వివ :- హిరణ్యగర్భుఁడు=జీవాత్మ, బంగారము నుండి పుట్టిన కడియము లోనగునవి బంగారమేయైనట్లు బ్రహ్మమునుండి పుట్టిన హిరణ్యగర్భుఁడును బ్రహ్మమె, హిరణ్యగర్భునిఁ జూచినవాడు ఆ పరబ్రహ్మమును జూచునని భావము.

యా ప్రాణేన సంభవ త్యదితి ర్దేవతామయీ
గుహాం ప్రవిశ్య తిష్ఠంతీం యా భూతేభి ర్వ్యజాయత ఏతద్వైతత్॥ 7

తా. ఏది పరబ్రహ్మము నుండి హిరణ్య గర్భరూపమైన ప్రాణముగాఁ బుట్టెనో ఏది అన్నిటిని దినునట్టి యదితియో సర్వదేవతలరూపమైనదో ఏది పంచభూతములతో పాటు పుట్టెనో యట్టి యా దేవతను మన హృదయ గుహయందుఁ బ్రవేశించి యున్నదానిని ఎవఁడు చూచునో వాఁడె బ్రహ్మను చూచును. ఆ యాత్మ యిదే.

అరణ్యో ర్నిహితో జాతవేదా, గర్భ ఇవ సుభృతో గర్భిణీభిః
దివే దివే ఈడ్యో జాగృవద్భి, ర్హవిష్మద్భి ర్మనుష్యేభి రగ్నిః
ఏతద్వైతత్. 8

తా. గర్భవతులచే గర్భమందు బక్కఁగాఁ దాల్పఁబడిన గర్భము వలె ఋత్విక్కులచే అరణులందు, ప్రత్తి జమ్మి మొదలగు కఱ్ఱలందు అగ్ని దాఁచఁబడి యున్నది. ప్రతిదినమందు జాగ్రత్త గలిగినట్టియు హవిస్సు (=అగ్నియందు హోమము చేయు నేయి) నొసఁగునట్టి మనుష్యులచే అగ్ని స్తుతింపఁబడునదై యున్నది. ఆ బ్రహ్మము యిదియె.

వివ :- ఇందు అగ్ని బ్రహ్మముగా నిర్ణయించఁబడినది, ఋత్విక్కులచే అగ్ని యాగమందు హవిరాదులచేఁ దాల్పఁబడునట్లు యోగులచే బ్రహ్మము హృదయమందుఁ దాల్పఁబడి ధ్యానాదులచే వర్ధిల్లునని భావము.

యతశ్చోదేతి సూర్యోఽస్తం యత్ర చ గచ్ఛతి
తం దేవాః సర్వే అర్పితా స్తదు నాత్యేతి కశ్చన, ఏతద్వైతత్॥ 9

తా. దేనినుండి సూర్యుఁ డుదయించునో, దేనియందు సూర్యుఁ డస్తమించునో యట్టి ప్రాణమును సర్వదేవతలు ఆశ్రయించి యుండిరి. దానిని ఏదియు అతిక్రమింపలేదు. ఆ బ్రహ్మమిదియె.

వివ :- ఇట్టివానిలో=ప్రాణరూపమైన యాత్మలో, దేవతలు=అగ్ని మొదలగు నధిదేవతలు.

య దేవేహ తదముత్ర య దముత్ర తదన్విహ
మృత్యోః స మృత్యు మాప్నోతి, య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥ 10

తా. ఏది నామరూపాదులతో నిక్కడ నున్నదో యదే యక్కడ నామరూపాది రహితమై నిత్యానందమై యున్నది. ఏది యక్కడ ఆ యాత్మయందున్నదో అదే ఈ నామరూపాది సహితమైన జీవుని యందున్నది. నుంతొకటి లేదు. ఇట్లి యభిన్నమైన యాత్మను భిన్నముగ నెవఁడు చూచునో వాఁడు చావునుండి చావును పొందును.

వివ :- జీవాత్మయుఁ బరమాత్మయు నొకటి గాని భిన్నములు గావని భావము.

మనసై వేద మాప్తవ్యం, నేహ నానాస్తి కించన
మృత్యోః స మృత్యుం గచ్ఛతి, య ఇహ నానేవ పశ్యతి॥ 11

తా. గురుప్రచేతను శాస్త్రములచేతను సంస్కరింపఁబడిన మనస్సుచేతనె ఈ బ్రహ్మము పొందఁదగినది. ఇందు భిన్నత్వ మేమియు లేదు. ఎవఁడు ఇందు భిన్నత్వమువలెఁ జూచునో వాఁడు చావునుండి చావును పొందును.

అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి
ఈశానో భూతభవ్యస్య, న తతో విజుగుప్సతే ఏతద్వైతత్॥ 12

తా. పరమాత్మ బొటనవ్రేలంత పరిమాణము గలవాఁడై శరీర మధ్య మందు ఉన్నాఁడు. భూతభవిష్యత్తుల కతఁడు ప్రభువు. అతఁడు తాను సర్వము ఒకటే అని అతనిఁ దెలియుటవల్ల తనకంటె నింక వేఱేమియు లేదు గాని మఱొక దానివల్ల జనుఁడు తన్నుఁ రక్షించుకొనఁగోరఁడు. ఆ బ్రహ్మమిదియే.

వివ :— ఇతనిచే సర్వము పూర్ణమై యున్నది గనఁ బురుషుఁడు అని వ్యుత్పత్తి. ఘటాకాశాది వ్యవహారము వలె హృదయ పరిమాణమును బట్టి పరమాత్మ బొటనవ్రేలఁడు అని చెప్పఁబడెను.

అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతి రివాధూమకః।
ఈశానో భూతభవ్యస్య స ఏవాద్య స ఉశ్వః। ఏత ద్వై తత్. 13

తా. పరమాత్మ బొటనవ్రేలంత పరిమాణము గలవాఁడు. ధూమము లేని జ్యోతివలెఁ బ్రకాశించును. అతఁడు భూతభవిష్యత్తులకుఁ బ్రభువు. అతఁడే ఇప్పుడు ప్రాణులలో నున్నవాఁడు. రేపును అతఁడే యుండును. ఆ బ్రహ్మము ఇదియే.

యథోదకం దుర్గే వృష్టం, పర్వతేషు విధావతి
ఏవం ధర్మాన్ పృథ క్పశ్యం స్తానే వానువిధావతి॥ 14

తా. ఎట్లు ఎక్కరాని యెత్తు ప్రదేశమునఁ గురిసిన నీరు పల్లమందున్న పర్వతములందుఁ బడి నశించునో యిట్లే యాత్మలను ప్రతి శరీరమందు వేఱు వేఱుగఁ జూచువాఁడు అనేక శరీరములను బొందును.

యథోదకం శుద్ధే శుద్ధ, మాసిక్తం తాదృగేవ భవతి
ఏవం మునే ర్విజానత, ఆత్మా భవతి గౌతమ॥ 15

తా. ఓ గౌతముఁడా! ఎట్లు పరిశుద్ధమైన జలమందుఁ గురిసిన శుద్ధమైన నీరు పరిశుద్ధముగనే యుండునో ఇట్లే ఏకత్వజ్ఞానము గలిగి మననశీలుఁడైన వానికి ఆ యాత్మ యేకమై యుండును.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే ప్రథమావల్లీ.

అథ
ద్వితీయాధ్యాయే ద్వితీయావల్లీ.

పుర మేకాదశద్వార మజ స్యావక్రచేతసః
అనుష్ఠాయ న శోచతి, విముక్తశ్చ విముచ్యతే, ఏతద్వైతత్॥ 1

తా. పుట్టుకలేని నిత్యము ప్రకాశించు తేజస్సు గల యాత్మకు పదునొకండు ద్వారములు గల శరీరమను పట్నము గలదు. అట్టి యాత్మను జక్కఁగ విజ్ఞానపూర్వకముగ ధ్యానించినచో శోకము పొందఁడు. ఆ జ్ఞానముచే విడువఁబడి సంసారము నుండి ముక్తిని పొందును. అ బ్రహ్మమిదియే.

వివ :- కనులు రెండు, చెవులు రెండు, నోరు ఒకటి, ముక్కులు రెండు, శిరోరంధ్రము ఒకటి, నాభి ఒకటి, మూత్రద్వారము ఒకటి, గుదద్వారము ఒకటి ఇవి మొత్తము పదునొకండు ద్వారములు.

హంసః శుచిష ద్వసు రంతరిక్షస, ద్ధోతా వేదిష దతిథి ర్దురోణసత్
నృషద్వరస దృతస ద్వ్యోమస దబ్జా, గోజా ఋతజా అద్రిజా
ఋతం బృహత్॥ 2

తా. ఆ యాత్మ సూర్యుఁడై యాకాశమునుండి, గాలియై మధ్య భాగమున నుండి, అగ్నియై యజ్ఞవేదియందుండి, అతిథియై యింటిలో నుండి, మనుజులందుండి, దేవతలందుండి, సత్యమందుండి, ఆకాశమునందుండి, నీటిప్రాణులందుండి, భూమియందు ఓషధులందుండి, పర్వతాదులందు నద్యాదులుగనుండి యజ్ఞమై యథార్థరూపమై మహద్రూపమై యుండును.
వివ .- ఆత్మ సమస్త రూపములు గలది గాన ఆయా చోట్ల సూర్యాది స్వరూపముగ నుండునని భావము.

ఊర్ధ్వం ప్రాణ ముర్న్నయ త్యపానం ప్రత్య గస్యతి
మధ్యే వామన మాసీనం విశ్వే దేవా ఉపాసతే॥ 3

తా. ఆ యాత్మ పైకి, ప్రాణవాయువును నడపును, అపానవాయువును గ్రిందకు నడపును. హృదయ మధ్యమందున్నట్టియు కొలువఁదగినట్టియు నాత్మను సమస్త నేత్రాదింద్రియములు రూపాదులైన పూజాద్రవ్యము లొసఁగి యుపాసించును.

అస్య విస్రంసమానస్య శరీరస్థస్య దేహినః
దేహాద్విముచ్యమానస్య, కిమత్ర పరిశిష్యతే ఏతద్వైతత్॥ 4

తా. శరీరమందున్నట్టియు దేహమునకుఁ బ్రభువయిన యీ యాత్మ జారిపోఁగా శరీరములనుండి విడిచిపోఁగా నింక నీ దేహమందేమి మిగులును. ఆ బ్రహ్మ మిదే.

న ప్రాణేన నాఽపానేన మర్త్యో జీవతి కశ్చన
ఇతరేణ తు జీవంతి, యస్మిన్నేతా వుపాశ్రితౌ॥ 5

తా. ఏ మనుష్యుండును ప్రాణవాయువుచేతఁ గాని, అపానవాయువుచేతఁగాని జీవింపఁడు. ప్రాణాపానములకంటె విలక్షణమగు నాత్మచేతనె జీవించును. దానినె ప్రాణాఽపానము లాశ్రయించి యున్నవి.

హంత త ఇదం ప్రవక్ష్యామి, గుహ్యం బ్రహ్మ సనాతనం
యథా చ మరణం ప్రాప్య ఆత్మా భవతి గౌతమ. 6

తా. ఓ గౌతముఁడా! ఇప్పుడు నీకు మరల ఈ గూఢమైన యనాదియైన బ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పెదను. దీనిని దెలియక పోవుటవల్ల మరణము పొందుచు ఆత్మ యెటు సంసారమును బొందునో గూడ చెప్పెదను వినుము.

యోని మన్యే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహినః
స్థాణు మన్యేఽనుసంయంతి, యథాకర్మ యథాశ్రుతం॥ 7

తా. జీవులు వాని వాని కర్మల ననుసరించియు, వారి వారి విజ్ఞానమును బట్టియుఁ గొన్ని శరీరములు గ్రహించుటకు యోని ద్వారమును ప్రవేశించును. గొన్ని చెట్లు మొదలగు స్థావరముల భావమును బొందును.

య ఏష సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః
తదేవ శుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవాఽమృత ముచ్యతే
తస్మిం ల్లోకాశ్రితాః సర్వే తదు నాత్యేతి కశ్చన. ఏతద్వైతత్. 8

తా. ప్రాణేంద్రియములు నిద్రింపఁగా అవిద్యచే నాయా కామములను గలిగింపఁ జేయుచు నేపురుషుఁడు మేల్కొని యుండునో యతఁడే పరిశుద్ధుఁడు. అదే బ్రహ్మము. అదియె యమృతమనఁబడును. ఆ యాత్మనే లోకములన్నియు నాశ్రయించి యున్నవి. దాని నేఁడియు నతిక్రమింపలేదు. ఆ బ్రహ్మ మిదియే.

వివ :— అన్ని యింద్రియములు నిద్రించినను బరమాత్మ సాక్షిగా నుండు నని భావము. పరమాత్మ పరిశుద్ధుఁడైనను అగ్నిని బూడిద గప్పినట్లు ఉపాధిని బట్టి కలిగిన యవిద్యచే నావరింపఁ బడునని తెలియునది.

అగ్ని ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో, రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ
ఏక స్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ ॥ 9

తా. ఎట్లు అగ్ని యొక్కటైనను ఈ లోకమును బ్రవేశించినదై యా యా వస్తువుల రూపములను బట్టి యా యా వస్తు రూపములను బొందునో యట్లే పరమాత్మ యొక్కటైనను సర్వప్రాణులలోపల నున్నదై వాని వాని రూపములను బట్టి ఆ యా ప్రాణుల యాకారమును బొందును వెలుపలఁ గూడ నట్లే యుండెను.

వివ :- అగ్ని యొక్కటైనను, కట్టెలు పత్తి మొదలగు వస్తువులను బొంది వాని రూపములను బొందునట్లు ఆత్మ యొక్కటైనను చీమ మొదలు మనుష్యుఁడు బ్రహ్మండమువఱకు చీమ మొదలగువాని రూపము బొందు నని భావము.

వాయు ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో, రూపం ప్రతిరూపో బభూవ
ఏక స్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా, రూప-రూపం ప్రతిరూపో
బహిశ్చ　　10

తా. ఎట్లు గాలి యొక్కటైనను ఈ లోకము ప్రవేశించి ఆయా వస్తు రూపములను బొందునో అట్లె యాత్మ ఒకటైనను సర్వప్రాణుల లోపల వెలుపల ఆ ప్రాణుల రూపమును బొందును.

సూర్యో యథాసర్వలోకస్య చక్షు ర్న లిప్యతే చాక్షుషై
ర్బాహ్యదోషైః ఏక స్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా న లిప్యతే
లోకదుఃఖేన బాహ్యః ॥　　11

తా. శుద్ధాశుద్ధవస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయుట మూలమున సమస్త లోకములకుఁ గన్నుగా నుండు సూర్యుఁడెట్లు అశుద్ధాది వస్తువులను చూచుటచేఁ గలుగు కంటియొక్క బాహ్యదోషములచే అంటఁబడఁడో అట్లే యన్ని ప్రాణులలోని పరమాత్మ యొక్కఁడైనను లోకుల దుఃఖములచే నంటఁబడనివాఁడై వానికంటె భిన్నుఁడై యుండును.

వివ :- ఉన్నది త్రాడొక్కటి యైనను త్రాటిని ద్రొక్కి పాము అనుకొని మూర్ఖులను జనులు బొందునట్లు అవిద్యచే ఆత్మను కాంతా కనకాది ప్రపంచముగఁ దలఁచి సుఖదుఃఖ జన్మమరణాది దుఃఖములను బొందుచున్నారని భావము.

ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా, ఏకం రూపం బహుధా యః
కరోతి త మాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా; స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం
నేతరేషాం॥ 12

తా. ఆ పరమాత్మ యొక్కఁడె సర్వము వశపఱచుకొనఁ గలవాఁడు. అన్ని ప్రాణుల లోపల నున్నవాఁడు తానొక్క రూపముగనె యుండి యెవఁడు అనేక నామరూపాదులుగఁ జేయుచున్నాఁడో యట్టి శరీరగతుఁడైన పరమాత్మను ఏ ధీరులు చూతురో యట్టి పరమాత్మ స్వరూపులైన వారికె శాశ్వతసుఖము గలుగును ఇతరులకుఁ గలుగదు.

వివ :- అద్దము మొదలగు వానియందు ముఖాదులు ప్రతిబింబరూపముగ నున్నట్లు హృదయమునందుఁ బరమాత్మ ప్రతిబింబ రూపముగ నుండెను. గానఁ బరమాత్మకు హృదయము ఆధారము గాదు.

నిత్యోఽనిత్యానాం చేతన శ్చేతనా మేకో బహూనాం యో
విదధాతి కామాన్ త మాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా
స్తేషాం శాంతిః శాశ్వతీ నేతరేషాం॥ 13

తా. ఏ పరమాత్మ అనిత్యులలో నిత్యమై, చేతనము గలవారిలోఁ జేతనమై యొక్కటై యనేకులకుఁ గోరికలను గలిగించుచున్నదో యట్టి హృదయమందలి యాత్మను ఏ ధీరులు చూతురో వారికె శాశ్వత శాంతి గలుగును. ఇతరులకు శాంతి గలుగదు.

వివ:- పరమేశ్వరుఁడు జీవులకు వారివారి కర్మలనుబట్టియు తనకు వారిపై గలిగిన యనుగ్రహమును బట్టియుఁ గోరికలిచ్చునని భావము.

నాచికేతా :

త దేత దితి మన్యంతేఽనిర్దేశ్యం పరమం సుఖం
కథం ను తద్విజానీయాం కిము భాతి విభాతి వా॥ 1

తా. ఇట్టిదని సామాన్యులు తెలుపలేని యీ పరమానంద స్వరూపమును గూర్చి "అది యిటువంటి" దని ధనపుత్త్రాద్యేషణలను విడిచిన యతులు తలంచుచున్నారు. అది స్వయముగఁ బ్రకాశించునో లేక మన బుద్ధి గోచరమై స్పష్టముగఁ గనుడునో దాని నెట్లు తెలియఁగలను.

యమః:

న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం; నేమా విద్యుతో భాంతి
కుతోఽయ మగ్నిః తమేవ భాంత మనుభాతి సర్వం, తస్య భాసా
సర్వ మిదం విభాతి. 15

తా. ఆ బ్రహ్మ సమీపమున సూర్యుఁడు వెలుఁగఁడు. చంద్రుఁడు నక్షత్రములు వెలుఁగవు. ఈ మెఱుపులు మెఱయవు. ఈ అగ్ని యెట్లు వెలుఁగును. ఆ బ్రహ్మ ప్రకాశింపఁగా దాని ననుసరించి సర్వము వెలుఁగును. దాని ప్రకాశముచే నిది యంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. (ఇది పై సందేహమునకు సమాధానము).

వివ 1– సూర్యచంద్ర నక్షత్రాదులు ఆ బ్రహ్మను బ్రకాశింపఁజేయలేవు. అదియె అన్నిటిని బ్రకాశింపఁ జేయును. ఆ యాత్మ స్వయముగను బ్రకాశించును. నిష్కామము నిశ్చలము నగు బుద్ధికిని గ్రాహ్యమగు నని భావము.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే ద్వితీయావల్లి.

అథ

ద్వితీయాధ్యాయే తృతీయావల్లి.

ఊర్ధ్వమూలోఽవాక్శాఖ; ఏషోఽశ్వత్థః సనాతనః
తదేవ శుక్రం తద్బ్రహ్మ, తదేవాఽమృత ముచ్యతే॥
తస్మిం ల్లోకాః శ్రితాః సర్వే, తదు నాత్యేతి కశ్చన ఏతద్వైతత్. 1

తా. పైనున్న విష్ణుపదము మూలముగఁ గలదై, క్రిందనున్న స్వర్గ నరకాది లోకములు కొమ్మలుగఁ గలదై యున్న యీ సంసార మనెడి యశ్వత్థవృక్షము ప్రాచీనమైనది. ఈ సంసార వృక్షమునకు మూలమైన యాత్మను సర్వలోకములు ఆశ్రయించి యున్నవి. ఆ యాత్మ నేదియు అతిక్రమింపలేదు ఆ బ్రహ్మ యిదియె.

వివ :- అశ్వత్థము=శ్వ=రేపు, స్థము = ఉన్నది, శ్వత్థము, రేపు లేనిది అశ్వత్థము. సంసారము రావిచెట్టును. అందు సంసారము రావిచెట్టుగాఁ బోల్చఁబడినది. దానికిఁ బయినున్న విష్ణుపదము మొదలు, క్రింది లోకములు కొమ్మలు.

యదిదం కించ జగత్ సర్వం, ప్రాణ ఏజతి నిఃసృతం
మహద్భయం వజ్ర ముద్యతం య ఏత ద్విదు రమృతాస్తే
భవన్తి॥ 2

తా. ప్రాణరూపమగు బ్రహ్మ మున్నపుడే యీ సూర్యచంద్ర గ్రహ నక్షత్రాది రూపమైన జగమంతయు బయలుదేరి నియమముగాఁ గదలుచున్నవి. అది వజ్రాయుధమువలె మహాభయంకరమైనది. దానిని తెలిసిన వారు మరణము లేనివారగుదురు.

భయా దస్యాఽగ్ని స్తపతి, భయా త్తపతి సూర్యః
భయా దింద్రశ్చ వాయుశ్చ, మృత్యు ర్ధావతి పంచమః॥ 3

తా. ఈ పరమేశ్వరుని భయము వలన అగ్ని మండును. అతని భయమువలన సూర్యుఁడు తపించును, అతని భయమువల్ల ఇంద్రుఁడును వాయువును ఐయిదవ మృత్యుదేవతయును తమతమ పనులు చేయుచుందురు.

ఇహ చేదశక ద్బోద్ధుం ప్రాక్శరీరస్య విస్రసః
తతః సర్గేషు లోకేషు శరీరత్వాయ కల్పతే॥ 4

తా. ఈ శరీరము పడిపోక ముందె యీ లోకమందు జీవించుచునె యీ బ్రహ్మమును దెలిసికొనలేక పోయినచో జనులు భూలోకాదులందు శరీరమును ధరింపవలసి వచ్చును.

యథాఽఽదర్శే తథాఽఽత్మని
యథా స్వప్నే తథా పితృలోకే॥ 5

తా. లోకులు నిర్మలమైన యద్దమందు తమ ప్రతిబింబమును జూచుచున్నట్లు నిర్మలమైన బుద్ధిలో నాత్మను జూడవలయును. కలలో జాగ్రద్వాసనను బట్టి గనిపించు వస్తువులు నిశ్చలముగ నుండనట్లు పితృలోకమున ఆత్మదర్శనము నిశ్చలముగ నుండును.

హృదయముచేతను మననరూపమైన సమ్యగ్దృష్టితోడఁ జూడఁ బడఁగాఁ బ్రకటమగును. దీనిని దెలిసినవారు అమృతులగుదురు.

యదా పంచావతిష్ఠంతే జ్ఞానాని మనసా సహ
బుద్ధిశ్చ న విచేష్టతి, తా మాహుః పరమాం గతిం॥ 11

తా. ఎపుడు జ్ఞానేంద్రియములైదును దమతమ విషయముల నుండి మరలినవై యంతఃకరణముతోఁ గూడి యుండునో బుద్ధియును దన వ్యాపారములందుఁ బనిచేయదో యట్టి స్థితిని పరమగతిగాఁ జెప్పుదురు.

తాం యోగ మితి మన్యంతే, స్థిరా మింద్రియధారణాం
అప్రమత్త స్తదా భవతి, యోగో హి ప్రభవావ్యయౌ॥ 12

తా. బాహ్యేంద్రియములను లక్ష్యమగు బ్రహ్మమందు స్థిరముగ నిల్పుటను యోగమని యోగులు తలఁచుచున్నారు. ఆ ధ్యానకాలమందు యోగి యప్రమత్తుఁడగును. ఆ యోగము పుట్టుచును అపాయ మొందుచును ఉండుటయె ధర్మము గలది గదా.

వివ: - యోగ మొకపుడు పుట్టుచుఁ బుట్టక చెడిపోవుచు నుండును గాన యోగి యప్రమత్తుఁడై యుండవలయు నని భావము.

నైవ వాచా న మనసా ప్రాప్తుం శక్యో న చక్షుషా
అస్తీతి బ్రువతో ఽన్యత్ర కథం తదుపలభ్యతే॥ 13

తా. ఆ యాత్మ వాక్కుచేఁ బొందరానిది. మనస్సుచేఁ దలఁపరానిది. కంటిచేఁ జూడరానిది. ఆత్మ యున్నదని నమ్మి నిశ్చల హృదయమున భావించెడి యాస్తికునకె గాని యది లేదని నమ్మి నిశ్చల హృదయమున భావించని నాస్తికుని కెట్లు పొందఁదగి యుండును.

వివ. - ఆత్మ నామరూప రహితము గాన హృదయ గ్రాహ్యమె గాని బాహ్యేంద్రియ గ్రాహ్యము గాదు. అందుచే అది యితరులకుఁ జూడరానిదని భావము.

అస్తీత్యే వోపలబ్ధవ్య స్తత్త్వభావేన చోభయోః
అస్తీత్యే వోపలబ్ధస్య తత్త్వభావః ప్రసీదతి॥ 14

తా. బుద్ధి మొదలగు నుపాధులుగల యాత్మ యున్నదనియె గ్రహింప

వలయును. బుద్ధి మొదలగు నుపాధులు గల సోపాధి రూపముగను ఉపాధులు లేని నిరుపాధి రూపముగను తత్త్వమును భావించి గూడ ఆత్మను గ్రహించవలయును. నామరూప రహితమగు ఆత్మ బాహ్యేంద్రియ గ్రాహ్యముగాదు, అంతరింద్రియ గ్రాహ్యమగును. కాన ఆత్మదర్శులు చెప్పిన దానినిబట్టి ఆత్మ యున్నదనియె గ్రహించువానికి ఆత్మతత్త్వ స్వరూపము అభిముఖ మగునని తెలియునది.

వివ :- అగ్నిని బైటికి గనిపింపజేయు కట్టెలు మొదలగువానిని ఉపాధు లందురు. అట్లే ఆత్మను గనిపింపజేయు శరీరములు ఉపాధులు. అవి గలది సోపాధి, అవి లేనిది నిరుపాధి.

యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యస్య హృది స్థితాః।
అథ మర్త్యోఽమృతో భవ త్యత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుతే॥ 15

తా. ఎవని మనస్సునందున్న కోరికలన్నియు ఎప్పుడు విడిపోవునో అప్పుడు మరణ స్వభావము గల మనుష్యుడు అమృతుడై యిక్కడనె బ్రహ్మమును పొందును.

యదా సర్వే ప్రభిద్యంతే, హృదయ స్యేహ గ్రంథయః।
అథ మర్త్యోఽమృతో భవ త్యేతావ ద్ధ్యనుశాసనం॥ 16

తా. ఎప్పుడు ఈ జన్మమందె హృదగ్రంథులై యవిద్యవలని ముడులు ఊడిపోవునో యప్పుడు మర్త్యుడు అమృతుడగును. ఇదే సర్వ వేదాంతముల యుపదేశము.

శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్య
స్తాసాం మూర్ధాన మభినిఃసృతైకా
తయోర్ధ్వ మాయ న్నమృతత్వ మేతి
విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమణే భవంతి॥ 17

తా. హృదయము నుండి వెడలిన నాడులు నూటయొక టున్నవి. అందులో సుషుమ్న అను నాడి యొకటి తలను చీల్చుకొని పైకి వెడలి వచ్చినది. ఆ నాడితో బైటి సూర్యద్వారముగుండ వెళ్ళువాడు బ్రహ్మలోకము పొంది అమృతత్వమును పొందును. మిగిలిన వైపుగా వెడలిన తక్కిన నాడులు చావు బుట్టుకలకె యగును.

వివ :- ప్రాణాయామాది యోగసాధనల ద్వారా ఆ సుషుమ్నా నాడిని మేల్కొల్పి చివరి కాలమున హృదయమందు ఆత్మను వశపఱచుకొని యా నాడితోఁ గలుపవలయును. అట్లు కలిపి దానిగుండఁ బోయి సూర్య మండలముద్వారా బ్రహ్మలోకము పొంది యమృతుఁ డగునని భావము.

అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోఽంతరాత్మా
సదా జనానాం హృదయే సంనివిష్టః
తం స్వాచ్ఛరీరా త్ప్రవృ హే న్ముంజా దివేషీకాం ధైర్యేణ
తం విద్యాచ్ఛుక్ర మమృతం తం విద్యా చ్ఛుక్ర మమృత మితి.

తా. బొటనవ్రేలంత పరిమాణము గల పురుషుఁ డంతరాత్ముఁడై యెల్లపుడు జనుల హృదయమందు నిలిచి యుండును. దర్భనుండి ఈనె చెవలెఁ బ్రమాదము లేకుండఁ దన శరీరము నుండి యాత్మను వేఱుచేయవలెను. ఆ యాత్మను శుద్ధమైన దానినిగను, అమృతమైన దానినిగను దెలియవలయును.

వివ :- నామరూప శరీరాదులు లేకయు శరీరము లోపల విహితుఁడై యున్న యాత్మను శరీరాదులకంటె వేఱుగ భావించి యా శుద్ధ, బుద్ధ చిదానంద స్వరూపము గల యాత్మను దర్శించి మోక్షము పొందవలయు నని భావము.

మృత్యుప్రోక్తాం నచికేతోఽథ లబ్ధ్వా
విద్యా మేతాం యోగవిధిం చ కృత్స్నం
బ్రహ్మప్రాప్తో విరజోఽభూ ద్విమృత్యు
రన్యోఽ ప్యేవం యో వి దధ్యాత్మ మేవ ॥

తా. మఱి యిట్లు మృత్యుదేవతచేఁ జెప్పఁబడిన యీ విద్యను సమస్తమైన యోగవిధిని పొంది నాచికేతుఁడు బ్రహ్మమును బొందినవాఁడై రాగద్వేషాది దోషములు లేనివాఁడై మరణము లేనివాఁడయ్యెను. ఇట్లే యధ్యాత్మ తత్త్వమును దెలిసికొన్న యితరుఁడు గూడ బ్రహ్మమును బొంది మరణము లేనివాడగును.

వివ :- ధనధాన్య రాజ్యాది భూలోక భోగములు, అప్సరస్ స్త్రీ భోగాది సర్వ భోగములును స్వల్పకాలమె యుండునవిగను అప్పటికి మాత్రమే సుఖకరములనియు దలంచి, నచికేతుఁడు శాశ్వతమును అత్యంతానంద కరమునగు నాత్మను బొందినట్లు జనులు స్వల్పములగు నైహికాముష్మిక భోగములను బరిత్యజించి శాశ్వతానందకరమగు నధ్యాత్మ తత్త్వమును బొందవలయునని తెలియునది.

ఓమ్ శాంతి మంత్రః

సహ నా వవతు సహనౌ భునక్తు సహ వీర్యం కరవావహై........

ఓమ్ శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే తృతీయావల్లీ.

కఠోపనిషత్ సమాప్తా.

ఇది శ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రి జనకగురువర, కరుణాలబ్ధ
విద్యుఁడును వెంకమాంబా పుత్త్రుఁడును నగు గణపతిశాస్త్రిచేఁ
తెలిఁగింపఁబడిన కఠోపనిషత్తునందు ద్వితీయాధ్యాయమున మూడవవల్లి
సమాప్తము.

———

ఉపనిషత్సుధా

ప్రశ్నోపనిషత్

(అథర్వ వేదాంతర్గతా)

ప్రథమః ప్రశ్నః

శాంతిమంత్రః

ఓమ్.

భద్రం కర్ణేభిః శృణుయామ దేవాః భద్రం పశ్యే మాఒక్షభి ర్యజత్రాః
స్థిరై రంగై స్తుష్టువాంస స్తనూభిః వ్యశేమ దేవహితం యదాయుః॥

దేవతలమగుచు మేము చెవులచే శుభము విందుము గాక. యజ్ఞశీలురమైన మేము కన్నులచే శుభమును జూతుము గాక. స్థిరమైన యంగములతో శరీరము అనెడి మంత్రములతో మిమ్ము స్తుతించుచు దేవలు ప్రసాదించిన దీర్ఘాయువును బొందుదుము గాక.

స్వస్తి న ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః, స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః
స్వస్తి న స్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః, స్వస్తి నో బృహస్పతి ర్దధాతు॥

బృహస్పతి మొదలగు పెద్దల యొద్ద వినెడి యింద్రుఁడు మాకు శుభము గలుగఁజేయుఁ గాక. సర్వమును దెలిసిన సూర్యుఁడు మాకు శుభమిచ్చుఁ గాక. అహింసా పాలకుడైన గరుత్మంతుఁడు మాకు శుభమిచ్చుఁగాక.

ఓమ్

శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.

ఓమ్

సుకేశా చ భారద్వాజః, శైబ్యశ్చ సత్యకామః
సౌర్యాయణీ చ గార్గ్యః, కౌసల్య శ్చాశ్వలాయనో, భార్గవో వైదర్భిః
కబంధీ కాత్యాయన స్తేహైతే బ్రహ్మపరాః 1

భరద్వాజ వంశమునఁ బుట్టిన సుకేశుఁడును, శిబికులమందుఁ బుట్టిన సత్యకాముఁడును, సూర్యవంశమందలి గార్గ్యుఁడును, అశ్వల కులస్థుఁడగు కౌసల్యుఁడును, భృగువంశస్థుఁడగు వైదర్భియు, కాత్య వంశస్థుఁడగు కబంధియును బ్రహ్మమందు ఆసక్తులై

ఈ యుపనిషత్తులో సుకేశుఁడు మొదలగువారు పిప్పలాదుని నడిగిన ప్రశ్నలు, వానికి సమాధానములు గలవు. ప్రశ్నలను బట్టి ప్రశ్నోప నిషత్తు అని దీనికిఁ బేరు గలిగినది.

బ్రహ్మనిష్ఠాః పరం బ్రహ్మాఽన్వేషమాణా ఏషహవై తత్సర్వం
వక్ష్యతీతి తేహ సమిత్పాణయో భగవంతం పిప్పలాదముపసన్నాః 2

బ్రహ్మమందు శ్రద్ధ గలవారై పరబ్రహ్మమును వెదుకఁగోరి యీ పిప్పలాదుఁడె అది యంతయుఁ జెప్పునని వారు దర్భలు చేతఁబూని భగ వంతుఁడైన పిప్పలాద మహర్షి దగ్గఱకు వచ్చిరి.

తాన్హ స ఋషి రువాచ భూయ ఏవ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా
సంవత్సరం సంవత్స్యథ యథాకామం ప్రశ్నాన్ పృచ్ఛత
యది విజ్ఞాస్యామః సర్వం హవో వక్ష్యామ ఇతి 3

అపుడు వచ్చినవారితో ఆ ముని యిట్లనియె. "తిరిగి తపస్సుతో బ్రహ్మచర్యముతో శ్రద్ధతో ఒక యేఁడు ఉండుఁడు. తిరిగి వచ్చి మీ యిష్టము వచ్చినట్లు ప్రశ్నలడుఁగుడు. మాకుఁ దెలిసినచో అంతయు మీకుఁ జెప్పెదము" అని.

"మాకుఁ దెలిసినచోఁ జెప్పెదము" అని పిప్పలాదుఁడు వినయమునకై చెప్పెనని తెలియవలయును.

అథ కబంధీ కాత్యాయన ఉపేత్య ప్రపచ్ఛ
భగవన్ కుతో హవా ఇమాః ప్రజాః ప్రజాయంత ఇతి 4

సంవత్సరమైన పిదప కాత్యవంశస్థుఁ డగు కబంధి వచ్చి యడిగెను.

"ఓ భగవంతుఁడా! ఈ ప్రజ లెన్ని దేనినుండి పుట్టుచున్నవి?" అని

తస్మై స హోవాచ ప్రజాకామో వై ప్రజాపతిః స తపోఽతప్యత
స తప స్తప్త్వా స మిథున ముత్పాదయతే రయిం చ ప్రాణం
చే"త్యేతౌ మే బహుధా ప్రజాః కరిష్యత" ఇతి॥ 4

ఆ పిప్పలాదుఁ డా కబంధి కిట్లనియె "ప్రజలను సృజింపఁదలఁచిన యా ప్రజాపతి సంకల్పించెను. అతఁడు సంకల్పించి ఇవి నాకు అనేక విధ ప్రాణులను సృజించునని తలఁచి అన్నము ప్రాణము అను జంటను సృజించెను.

అన్ని ప్రాణులకు ముఖ్యముగ నున్నవి ప్రాణము అన్నమె గనుక ఆ రెండింటిని మొదటఁ బరమేశ్వరుఁడు సృజించెనని భావము.

ఆదిత్యో హ వై ప్రాణో రయి రేవ చంద్రమా రయిర్వా ఏత
త్సర్వం యన్మూర్తం చాఽమూర్తంచ, తస్మా న్మూర్తి రేవ రయిః॥ 5

సూర్యుడె ప్రాణము. చంద్రుఁడె యన్నము. స్థూల సూక్ష్మ రూపమైన మూర్తామూర్తము లన్నియు అన్నమే. అమూర్తమైన ప్రాణములచే దినఁబడుటవలన మూర్తి గలదె యన్నమగునని తెలియవలెను.

తేజస్సు ద్వార సకలపోషకుఁ డగుటచే సూర్యుడు ప్రాణ మనఁబడెను. అదే సర్వభక్షకుఁడైన యగ్నియును, సూర్యుని ద్వారా తేజస్సును బొంది యోషధీపతియైన చంద్రుఁ డన్న మనఁబడెను.

అథాఽఽదిత్య ఉదయన్ యత్ప్రాచీం దిశం ప్రవిశతి తేన
ప్రాచ్యాన్ ప్రాణాన్ రశ్మిషు సంనిధత్తే। యద్దక్షిణాం యత్ప్రతీచీం
య దధో యదూర్ధ్వం యదంతరా దిశో యత్సర్వం ప్రకాశయతి
తేన సర్వాన్ ప్రాణాన్ రశ్మిషు సంనిధత్తే। 6

మఱి సూర్యుం డెప్పుడు తూర్పుదిక్కును బ్రవేశించునో యప్పుడు తన దీప్తిచే, తూర్పున నున్న ప్రాణములను తన కిరణము లందుఁ జేర్చును. ఎప్పుడు దక్షిణముగాను పడమరగను క్రిందుగను పైని మధ్యను మూలలను అంతట ప్రకాశించునో యపుడు సర్వ ప్రాణములను తన కిరణములందుఁ జేర్చును.

ప్రాణము సూర్యుఁడుగఁ జెప్పఁబడెను గాన ప్రాణము సర్వాత్మక మైనట్లు, సూర్యుండును సర్వాత్మకుఁడై యుండెనని తెలుపుట కిందు సూర్యుఁడు సర్వదిక్కులందున్న వానిగఁ జెప్పి యక్కడి ప్రాణములను సూర్యుఁడు తన కిరణములందుఁ జేర్చుకొనెనని చెప్పఁబడెను.

స ఏష వైశ్వానరో విశ్వరూపః ప్రాణోఽగ్ని
రుదయతే, తదేత దృచా అభ్యుక్తం। 7

ఆ యీ ప్రాణమె సర్వప్రాణి స్వరూపుఁడైన సర్వ రూపములు గల యగ్ని, అదె అన్నభక్షకుఁడై యొప్పారుచును. ఈ సంగతి వేద మంత్రముచేతను జెప్పఁబడెను.

విశ్వరూపం హరిణం జాతవేదసం పరాయణం జ్యోతి
రేకం తపంతం సహస్రరశ్మిః శతధా
వర్తమానః ప్రాణః ప్రజానా ముదయ త్యేష సూర్యః॥ 8

అన్ని రూపములు గలిగి, జ్ఞానము కలదై, అన్నిటి కాధారమై వెలిగెడి యొక జ్యోతిని బ్రహ్మవేత్తలు చూచిరి. ఆ జ్యోతి వేయి కిరణములు కలదై అనేక ప్రాణులుగ నుండి ప్రజలకు ప్రాణమై వెలుఁగు చున్నది. అదే సూర్యుడు.

సంవత్సరో వై ప్రజాపతి స్తస్యాఽయనే దక్షిణం [illegible]
చోత్తరం చ, తద్యే హ వై తదిష్టా పూర్తే కృత
మిత్యుపాసతే తే చాంద్రమస మేవ లోక మభిజయంతే॥ 9

సంవత్సరము గూడఁ ప్రజాపతియే, ఆ ప్రజాపతికి దక్షిణము ఉత్తరము అనునవి రెండును మార్గములు ఎవరు అనిత్యమైన ఇష్టమును (=యాగాదికము) పూర్తమును (నూయి మొదలగువానిని) ఉపాసింతురో వారు చంద్రలోకమును బొందుదురు.

అగ్నిహోత్రము, తపస్సు, సత్యము, వేదపాఠము, అతిథిపూజ, వైశ్వదేవము ఇవి యిష్టము లనఁబడును. నూయి, చెఱువు, గుడి, అన్న సత్రము, తోట ఇవి పూర్తములనఁబడును.

త ఏవ పునరావర్తంతే తస్మాదేత ఋషయః ప్రజాకామా
దక్షిణం ప్రతిపద్యంతే. ఏష హ వై రయి ర్యః పితృయాణః॥ 10

వారె తిరిగి భూమికి దిగి వచ్చెదరు. కనుక సంతానకాములైన యీ ఋషులు గృహస్థులై దక్షిణాయన రూపమైన చంద్రునినె పొందుదురు. ఈ యన్నమైన చంద్రుఁడే పితృయాణమార్గము.

అథోత్తరేణ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా
విద్యయాఽఽత్మాన మన్విష్యాఽఽదిత్య మభిజయంతే. 11

మఱికొందఱు తపస్సుచేత బ్రహ్మచర్యముచేతను శ్రద్ధచేతను విద్యచేతను ఆత్మను గనుఁగొని యుత్తరాయణ మార్గము ద్వారా సూర్యలోకమును పొందుదురు.

ఏతద్వై ప్రాణానా మాయతన మేత దమృత మభయ
మేత త్పరాయణ మేతస్మా న్న పునరావర్తంత
ఇత్యేష నిరోధ స్తదేష శ్లోకః॥ 12

ఈ సూర్యలోకంబు ప్రాణముల కాధారము. ఇది యమృతము. ఇది భయములేనిది. ఇది ముఖ్యమార్గము. దీని నుండి తిరిగిరారు గాన ఇది అజ్ఞానుల కందనిది. ఇది ఈ యర్థమును జెప్పు శ్లోకము.

పంచపాదం పితరం ద్వాదశాకృతిం, దివ ఆహుః పరే అర్ధే పురీషిణం
అథేమే అన్య ఉ పరే విచక్షణం సప్త చక్రే షడర ఆహు రర్పితమితి॥

కాలవేత్తలు సంవత్సరరూపమైన సూర్యుని ఋతువులనెడి యయిదు పాదములు గలవానిగను (హేమంతశిశిర ఋతువులను ఒకటిగా గ్రహించి యయిదు అనఁబడెను) అన్నిటిని గలిగించు తండ్రిగను నెలలు అనెడి పండ్రెండు ఆకారములు గలవానిగను ద్యులోకము యొక్క పైభాగము నుండి వర్షించు వానినిగను అందురు. మఱికొందఱు సూర్యుని సర్వజ్ఞానిగను ఏడు రంగులనెడి ఏడు గుఱ్ఱములను కాలచక్రములు గలిగి అయిదు [illegible] బండియాకులు గల చక్రమందు ఉన్నవానిగను అందురు.

హేమంతశిశిరములొకటిగా గ్రహించి ఋతువులయిదు అనఁబడెను.
సప్త కాలచక్రములు = సూర్యరథమున కేడుగుఱ్ఱముల యచక్రములుగా.

సూర్యకిరణములందలి సప్తవర్ణములు గుణములుగాఁ బూర్వులు కల్పించి యుండవచ్చును. కాలచక్రము వేగముగఁ బరుగెత్తునపుడు ఆ యేడు రంగులోక తెల్పురంగుగా గనిపించును. కాలము అన్నిటికి కారణము గాన బ్రహ్మత్వ కల్పనము.

మాసో వై ప్రజాపతి స్తస్య కృష్ణపక్ష ఏవ రయిః శుక్లః ప్రాణ
స్తస్మా దేవ ఋషయః శుక్ల ఇష్టం కుర్వం తీతర ఇతరస్మిన్. 14

నెలకూడఁ ప్రజాపతియె, దానికిఁ గృష్ణపక్షము అన్నము, శుక్లపక్షము ప్రాణము. కనుక ఈ ఋషులు శుక్లపక్షమందె యజ్ఞమును చేయుదురు. ఇతరులు కృష్ణపక్షమందుఁ జేయుదురు.

నెలయుఁ గాలరూపమైనదె గానఁ బ్రజాపతిగాఁ జెప్పఁబడినది.

అహో రాత్రో వై ప్రజాపతి స్తస్యాఽహ రేవ ప్రాణో రాత్రి
రేవ రయిః ప్రాణం వా ఏతే ప్రస్కందంతి యే దివా రత్యా
సంయుజ్యంతే బ్రహ్మచర్య మేవ తత్ యద్రాత్రౌ రత్యా
సంయుజ్యంతే। 15

రేయింబవళ్ళు గూడఁ బ్రజాపతియె. ఆ ప్రజాపతికిఁ బవలె ప్రాణము, రాత్రియె యన్నము. ఎవరు పగలు స్త్రీ సంగమము చేయుదురో వారు ప్రాణము నశింపఁజేసికొందురు. ఎవరు రాత్రియందు స్త్రీ సంగమము చేయుదురో వారిది బ్రహ్మచర్యమె.

రేయింబగళ్ళను గాలములోనివే గానఁ బ్రజాపతి యని చెప్పఁబడెను.

అన్నం వై ప్రజాపతి స్తతో హ వై తద్రేత
స్తస్మా దిమాః ప్రజాః ప్రజాయంత ఇతి॥ 16

అన్నము కూడఁ బ్రజాపతియె అన్నమువల్లనే యా రేతస్సు గలుగుచున్నది. దానివలననె ఈ ప్రజలు పుట్టుచున్నారు.

తద్యే హ వై తత్ప్రజాపతివ్రతం చరంతి తే మిథున
ముత్పాదయంతే తేషా మేవైష బ్రహ్మలోకో యేషాం తపో
బ్రహ్మచర్యం యేషు సత్యం ప్రతిష్ఠితం। 17

కాని ఎవరు "స్త్రీ [illegible] సంగముఁ గలియుట" యను ప్రజాపతి వ్రతమును చేయుదురో వారె కొడుకులను కుమార్తెలను గనుదురు. ఎవరికి తపస్సు బ్రహ్మచర్యము గలదో ఎవరియందు సత్యమున్నదో వారికే పితృలోక రూపమైన బ్రహ్మలోకము గలుగును.

స్త్రీలు ఋతుమతులైన పిదపఁ బదునాఱు దినములె ఋతుకాలము. ఆ కాలమునఁ గలిసినచె సంతానము గలుగును. ఆ ఋతు గమనమె ప్రజాతంతు విచ్ఛేదము కాకుండఁ జేయునది గాన అది ప్రజాపతి వ్రత మనఁబడెను. ఇట బ్రహ్మలోక మనఁగా పితృలోకము.

తేషా మసౌ విరజో బ్రహ్మలోకో
న యేషు జిహ్మ మనృతం న మాయా చేతి॥ 16

ఎవరియందుఁ గపటము, అసత్యము, మాయయు లేవో వారికిఁ బరిశుద్ధమైన దేవయానరూపమైన సూర్యలోకము గలుగును.

ఇతి ప్రథమః ప్రశ్నః।

అథ ద్వితీయః ప్రశ్నః।

అథ హైనం భార్గవో వైదర్భిః పప్రచ్ఛ భగవన్ కత్యేవ దేవాః
ప్రజాం విధారయంతే, కతర ఏత త్ప్రకాశయంతే కః పునరేషాం
వరిష్ఠ ఇతి॥ 1

పిదప భృగువంశస్థుఁడగు వైదర్భి యీ పిప్పలాదుని నడిగెను. "ఓ భగవానుఁడా! ఎంతమంది దేవత (ఇంద్రియ శక్తులు) లీశరీరమును దాల్తురు, ఎంతమంది దీనిని వెలిగింతురు. వీరిలో ఎవరు శ్రేష్ఠులు" అని.

మొదటి ప్రశ్నలో ప్రాణము భక్షకుఁడని ప్రజాపతియని చెప్పఁబడెను. ఇందు ఆ భక్షకత్వాదులు ఈ శరీరమందు నిర్ధారణ చేయఁబడు చున్నవి.

తస్మై స హోవాచాఽఽకాశో హ వా ఏష దేవో వాయురగ్ని
రాపః పృథివీ వాఙ్మనశ్చక్షుః శ్రోత్రంచ తే ప్రకా
శ్యాభివదంతి వయమేతద్బాణ మవష్టభ్య విధారయామః॥ 2

అతనికిఁ బిప్పలాదుఁ డిట్లనెను. "ఆకాశము, గాలి, అగ్ని, నీరు, నేల, వాక్కు, మనస్సు, కన్ను, చెవి యను దేవులు తమ శక్తిఁ జూపి యెవరికివారు "మేమే యీ శరీరమును దాల్చుచుంటిమి" అనిరి.

ద్యోతన స్వభావము గలవి గాన దేవులు అని వ్యుత్పత్తిని బట్టి దేవులనఁగా నింద్రియములు. ఆ యా ఇంద్రియాధి దేవత లనియుఁ జెప్పనగును.

తాన్ వరిష్ఠః ప్రాణ ఉవాచ, మా మోహ మాపద్య థాఽహ
మే వైత త్పంచధాఽఽత్మానం ప్రవిభ జ్యైత ద్బాణ
మవష్టభ్య విధారయామీతి తేఽశ్రద్ధధానా బభూవుః 3

అపుడు వానితో శ్రేష్ఠమైన ప్రాణ మిట్లనెను. "మీరు మోహము పొందకుఁడు. నేనె నన్ను ఐదువిధములుగ విభజించుకొని యీ శరీరమును పట్టుకొని దాల్చుచున్నాను" అని. అవి యీ మాటలను లెక్కపెట్టవయ్యెను.

ప్రాణము ఒకటియె కన్నులు చెవులు ముక్కులు నాలుక చర్మము అను నింద్రియములకు శక్తి నిచ్చి యాయా పనులను జేయించుచున్న దని భావము.

సోఽభిమానా దూర్ధ్వ ముత్క్రమత ఇవ తస్మి న్నుత్క్రామ
త్యథేతరే సర్వ ఏవోత్క్రామంతే తస్మింశ్చ ప్రతిష్ఠమానే
సర్వ ఏవ ప్రాతిష్ఠంతే, తద్యథా మక్షికా మధుకరరాజాన
ముత్క్రామంతం సర్వా ఏవో త్క్రామంతే తస్మింశ్చ ప్రతిష్ఠ
మానే సర్వా ఏవ ప్రాతిష్ఠంత ఏవం వాఙ్మన శ్చక్షుః
శ్రోత్రంచ తే ప్రీతాః ప్రాణం స్తున్వంతి। 4

ఆ ప్రాణ మభిమానముచేఁ బైకి లేచిపోవుచున్నదానివలెఁ గాఁగా అది లేచుచుండ నన్నియు లేవఁదొడఁగినవి. అది నిలవఁగా అన్నియు నిలవఁదొడఁగినవి. తేనెటీఁగలు తమ రాణి లేచిపోఁగా లేచిపోవుచు నిలవఁగా నిలుచుచు నున్నట్లు వాక్కు మనస్సు కన్ను చెవి యుండెను. పిదప అవి సంతోషముతో ప్రాణమును ఇట్లు పొగడెను.

అన్ని యింద్రియముల శక్తి ప్రాణశక్తి వలననె గలిగినది గాన — ప్రాణము లేచిపోవుటకుఁ బ్రయత్నింపగా వాక్కు పలుకలేనిదై,

మనస్సు సంకల్పించలేనిదై కన్ను చూడలేనిదై చెవి వినలేనిదై యీ శక్తి ఆ ప్రాణమును బట్టి కలిగినదని తలంచి తా మన్నిటికిఁ బ్రాణమే ఆధారమని గుర్తించి తనకు మూలాధారమైన ప్రాణమును వాగాదులు పొగడఁదొడఁగెనని భావము.

ఏషోఽగ్ని స్తపత్యేష సూర్య ఏష పర్జన్యో మఘవా నేష
వాయు రేష పృథివీ రయి ర్దేవః సదస చ్చామృతం చ యత్॥ 5

ఈ ప్రాణ మగ్నియై మండును. సూర్యుఁడై వెలుఁగును. మేఘమై కురియును. ఇంద్రుఁడై పాలించును. వాయువై వీచును. భూమియై నిలుపును. ఇతఁడు దేవుఁడైన చంద్రుఁడు సత్తు అసత్తు అమృతము ను ఈ ప్రాణమే.

అరా ఇవ రథనాభౌ ప్రాణే సర్వం ప్రతిష్ఠితం
ఋచో యజూంషి సామాని యజ్ఞః క్షత్రం బ్రహ్మ చ॥ 6

బండి నాభియందు ఆకులువలె ప్రాణమందు ఋక్కులు యజుస్సులు సామములు యజ్ఞము క్షత్రధర్మము బ్రహ్మధర్మము అన్నియు నిలిచియున్నవి.

ప్రజాపతి శ్చరసి గర్భే త్వమేవ జాయసే, తుభ్యం ప్రాణ
ప్రజా స్త్విమా బలిం హరంతి యః ప్రాణైః ప్రతితిష్ఠసి॥ 7

ఓ ప్రాణమా, నీ వీ ప్రజలకుఁ బ్రభువై తల్లిదండ్రుల గర్భమునందుఁ జరించుచున్నావు. నీవే సంతానమవై పుట్టుచున్నావు. కన్ను మొదలగు వానిద్వారా ఈ ప్రజలు రూపము మొదలగు పూజాద్రవ్యముల నిచ్చుచున్నారు. నీవు శరీరమున కన్ను మొదలగువానిచే నిలిచియున్నావు.

దేవానా మసి వహ్నితమః పితౄణాం ప్రథమా స్వధా
ఋషీణాం చరితం సత్య మథర్వాంగిరసా మసి॥ 8

నీవు దేవతలకు హవిస్సును దీసికొనుపోవువారిలో శ్రేష్ఠుఁడవు. పితరుల కిచ్చెడు మొదటి స్వధ (అన్నము) నీవే. అథర్వుఁడు అంగిరసుఁడు మొదలగు ఋషుల యొక్కయు లేక అంగములు గల శరీరమునకు సారమైన ప్రాణము కన్ను మొదలగు నింద్రియముల యొక్కయు సత్యచరిత్రము నీవే యయి యున్నావు.

ఋషగతౌ = నడకయందు అను ధాతువును బట్టి ఋషులనఁగా మునులను చక్షురాదులైన యింద్రియములను 'ప్రాణోవా౽థర్వా' అను శ్రుతినిబట్టి అథర్వు డనఁగాఁ బ్రాణమును, అంగిక అనగా శరీరమునకు రసములు సారములైన యింద్రియములు ఋషుల యొక్క యింద్రియముల యొక్క సత్యచరిత్ర ప్రాణమని భావము.

ఇంద్ర స్త్వం ప్రాణ తేజసా రుద్రో౽పి పరిరక్షితా
త్వ మంతరిక్షే చరసి సూర్య స్త్వం జ్యోతిషాం పతిః॥ 9

ఓ ప్రాణమా! నీవే యింద్రుఁడవు (=పరమేశ్వరుఁడవు). తేజస్సుచే రుద్రుఁడవు పాలకుఁడవు. నీవు సూర్యుఁడవై యాకాశమునఁ జరింతువు. నీవు నక్షత్రాది జ్యోతిస్సులకు ప్రభుడవు.

యదా త్వ మభివర్షస్యథేమాః ప్రాణ తే ప్రజాః
ఆనందరూపా స్తిష్ఠంతి కామా యాన్నం భవిష్య తీతి॥ 10

నీవు మేఘుఁడవై వాన కురిసినపుడు ఈ ప్రజలు బ్రతుకుచున్నారు. అపుడు వారు ఆనందరూపులై యుందురు. వారి కోరికను బట్టి యన్నము గలుగుచున్నది.

వ్రాత్య స్త్వం ప్రాణైకఋషి రత్తా విశ్వస్య సత్పతిః
వయ మాద్యస్య దాతారః పితా త్వం మాతరిశ్వనః॥ 11

ఓ ప్రాణమా! సంస్కారము లేకయె శుద్ధుఁడవై యున్నావు. ఏకఋషి యని పేరుగల యగ్నివి, హవిర్భక్షకుఁడవు. సర్వమునకుఁ బతివి. మేము నీకు హవిస్సు నిచ్చెదము. వాయువా, నీవు మాకుఁ దండ్రివి.

యా తే తనూ ర్వాచి ప్రతిష్ఠితా యా శ్రోత్రే యా చ చక్షుషి
యా చ మనసి సంతతా శివాం తాం కురు మోత్క్రమీః॥ 12

ఏ శరీరము నీది వాక్కునందు నిలిచియుండెనో ఏది చెవియందు ఏది కంటియందు ఏది మనస్సునందు వ్యాపించియున్నదో యా శరీరము శుభమైన దానినిగఁ జేయుము. విడిచిపెట్టి పోవకు.

ప్రాణ స్యేదం వశే సర్వం త్రిదివే యత్ప్రతిష్ఠితం
మాతేవ పుత్రాన్ రక్షస్వ శ్రీశ్చ ప్రజ్ఞాం చ విధేహి న ఇతి॥ 13

ఇది యంతయుఁ బ్రాణము యొక్క వశమందున్నది. దినమం దున్న దంతయును బ్రాణవశమందె యున్నది. పుత్రులను దల్లివలె మమ్ము నీవు రక్షింపుము. లక్ష్మిని ప్రజ్ఞను మా కిమ్ము.

ఇతి ద్వితీయః ప్రశ్నః

— () —

అథ

తృతీయః ప్రశ్నః

అథ హైనం కౌసల్య శ్చాశ్వలాయనః పప్రచ్ఛ; భగవన్ కుత
ఏష ప్రాణో జాయతే, కథ మాయా త్యస్మిన్ శరీర ఆత్మానం వా
ప్రవిభజ్య కథం ప్రాతిష్ఠతే కేనో త్క్రమతే కథం బాహ్య
మభిధత్తే కథ మధ్యాత్మ మితి॥ 1

పిదప అశ్వల వంశస్థుఁడైన కౌసల్యుఁడు వచ్చి పిప్పలాదుని నడిగెను. "(1) భగవానుఁడా! దేనినుండి యీ ప్రాణము పుట్టుచున్నది. (2) పుట్టి యే విధముగా ఈ శరీరమునందుఁ బ్రవేశించుచున్నది. (3) ఈ ప్రాణము తన్ను వేరు వేరుగా విభజించుకొని యెట్లు నిలిచియున్నది. (4) ఏ వ్యాపారముచే ఈ శరీరము నుండి వెడలిపోవుచున్నది. (5) ఎట్లు పై నున్న భూతములను (6) లోని యాత్మను ధరించుచున్నది" అని.

పై దర్చికిఁ బిప్పలాదుఁడు ప్రాణశక్తిని గూర్చి చెప్పెను. పిదపఁ గౌసల్యుఁడు వచ్చి పై దర్చి తెలిసికొన్న ప్రాణమును గూర్చి వివరముగా అది యెక్కడ నుండి పుట్టుచున్నది మొదలగు ప్రశ్న లడుగుచున్నాఁడు. ఇందు ప్రాణోపాసన చెప్పఁబడుచున్నది. వీనికి ప్రశ్నములో సమాధానములు చెప్పఁబడుచున్నవి.

తస్మై స హోవా చాఽతి ప్రశ్నాన్ పృచ్ఛసి
బ్రహ్మిష్ఠోఽసీతి, తస్మా త్తేఽహం బ్రవీమి॥ 2

అపుడు కౌసల్యునికిఁ బిప్పలాదుఁడనియె. "నీవు విషమ ప్రశ్న లడుగుచున్నావు. నీవు మిక్కిలిగ బ్రహ్మమును దెలిసినవాఁడవని నీకు నేను [illegible]

ఆత్మన ఏష ప్రాణో జాయతే, యథైషా పురుషే ఛాయైతస్మిన్,
ఏత దాతతం మనః కృతే నాఽఽయా త్యస్మిన్ శరీరే॥ 3

(1) పరమాత్మ నుండి యీ ప్రాణము పుట్టుచున్నది. ఎట్లు లోకమందు కర చరణాదులు గల పురుషుని నుండి నీడ బయలుదేరుచున్నదో యట్లే యీ పరమాత్మ నుండి ప్రాణము వ్యాపించినది. (2) ఇది మన సంకల్పముచే శరీరము లోనికి వచ్చుచున్నది.

యథా సమ్రా దేవాధికృతాన్ వినియుంక్తే, ఏతాన్ గ్రామా
నేతాన్ గ్రామా నధితిష్ఠ స్వేత్యేవ మేవైష ప్రాణ ఇతరాన్
ప్రాణాన్ పృథక్ పృథ గేవ సంనిధత్తే॥ 4

(3) ఈ గ్రామములందు నీవుండుము అని చక్రవర్తి ఉద్యోగస్థుల కాజ్ఞ యిచ్చినట్లు ఈ ప్రాణము కన్ను మొదలైన ఇతర ప్రాణములను వాని చోటుల వేఱు వేఱుగా నియోగించును.

ఇది మూఁడవ ప్రశ్నకు సమాధానము.

పాయూపస్థేఽపానం, చక్షుః శ్రోత్రే ముఖ నాసికాభ్యాం ప్రాణః
స్వయం ప్రాతిష్ఠతే, మధ్యే తు సమానః ఏష హ్యేతద్ధుత
మన్నం సమం నయతి తస్మా దేతాః సప్తార్చిషో భవంతి॥ 5

మలమూత్ర ద్వారములందు అపానమై, కన్ను చెవి నోరు ముక్కుల దగ్గర స్వయముగఁ దానే ప్రాణమై యుండును. మధ్యను నాభి ప్రదేశమున నున్నది సమానమను పేరుతో నుండును. అది శరీరమున హోమము చేయఁబడిన అన్నమును సమానముగ నడపును. అందువలన మధ్యనున్న జఠరాగ్నినుండి చెవులు 2 కన్నులు 2 ముక్కులు 2 ముఖము ఒను ఏడు జ్వాలలు గలుగుచున్నవి.

ప్రాణవాయువొకటి స్థానభేదమును బట్టి అపానాది నామభేదములను పొందును. శరీర మధ్యనున్న సమాన వాయువె యాహారమును సరిగా నడుపును. అక్కడి జఠరాగ్ని నుండి చెవులు 2 ముక్కులు 2 కన్నులు 2 ముఖము 1 అను దీప్తులు వెలుగుచున్నవి. జఠరాగ్నివలనఁ బక్వమైన యన్నరస బలముచే వినుట మొదలగు క్రియలు జరుగుచున్నవి గాన చెవులు మొదలగునవి జ్వాలలుగా ఆరోపింపఁబడెను.

హృది హ్యేష ఆత్మా, అత్రైతదేకశతం నాడీనాం; తాసాం
శతం శతమేకైకస్యాం, ద్వాసప్తతి ర్ద్వాసప్తతిః ప్రతిశాఖా నాడీ
సహస్రాణి భవంత్యాసు వ్యానశ్చరతి॥

హృదయమందు యీ యాత్మ యున్నది. ఈ హృదయమునందు నూటయొకనాడు లున్నవి. వాటిలో ఒక్కొక్క నాడియందు నూఱు నూఱు చిన్ననాడు లున్నవి. ప్రతి నాడియందు డెబ్బది రెండువేల చిన్ననాడు లున్నవి. వీనియందు వ్యాన వాయువు సంచరించును.

మొత్తము శరీరమునం జిన్నవి పెద్దవి కలిపిన డెబ్బది రెండుకోట్ల డెబ్బది రెండు లక్షల పదివేల రెండు వందల యొకటి నాడు లున్నవని భావము. వ్యాపించుటచే వ్యానమని పేరు గలిగెను.

అథైకయోర్ధ్వ ఉదానః పుణ్యేన పుణ్యం లోకం నయతి
పాపేన పాపముభాభ్యామేవ మనుష్యలోకం॥

(4) మఱి సుషుమ్న యను నాడిచే పైకిం బోయి కంఠమందలి యుదానవాయువు కేవల పుణ్యకర్మచేం బుణ్యలోక మయిన దేవలోకమును కేవల పాపకర్మలచేం బాపలోక మగు తిర్యగ్యోన్యాదులను సమ ప్రాధాన మైన పాప పుణ్యకర్మలచే మనుష్య లోకమును జీవులను బొందించును.

కంఠమందున్న వాయువు ఉదాన మనంబడును. శరీరము నుండి పోవు విధ మిందు చెప్పంబడినది. ఇది 4వ ప్రశ్నకు సమాధానము.

ఆదిత్యో హవై బాహ్యః ప్రాణ, ఉదయత్యేష హ్యేనం చాక్షుషం
ప్రాణ మనుగృహ్ణానః, పృథివ్యాం యా దేవతా సైషా పురుష
స్యాపాన మవష్టభ్యాంతరా యదాకాశః స సమానో, వాయు
ర్వ్యానః॥ 8

(5) సూర్యుండె వెలుపలి ప్రాణము. ఇదే కన్నులయందున్న ప్రాణమును అనుగ్రహించుచు నుదయించుచుండెను. భూమి యందలి దేవత (భూదేవత) పురుషుని యపాన వ్యాపారమును వశపఱచుకొని యనుగ్రహము చూపుచున్నది. భూమ్యాకాశముల మధ్య నున్న యాకాశమునం దున్న వాయువు సమానము ననుగ్రహించు చున్నది. బాహ్యవాయువు వ్యానవాయువు ననుగ్రహించుచున్నది.

ఇది 5వ ప్రశ్నకు జవాబు. భూదేవి ప్రజల యపాన వాయువును వశముఁజేసి నిలుపుచున్నది. లేనిచో శరీరము బరువుగా నుండుటచేఁ బడిపోయి యుండెడిది. అవకాశమందు ఎగిరిడిదే యని భావము. దీనినే భూమ్యాకర్షణశక్తి యని నవీన విజ్ఞానులు.

తేజో హ వా ఉదాన స్తస్మా దుపశాంత తేజాః
పునర్భవ మింద్రియై ర్మనసి సంపద్యమానైః ॥ 9

బాహ్యతేజస్సే యుదానవాయువు ననుగ్రహించును. జీవనమును నిలుపు కర్మలు ముగియఁగా ఆ వాయువుయొక్క యనుగ్రహము పోఁగా జీవుఁడు శాంతించిన తేజస్సు గలవాఁడై అనఁగాఁ జనిపోయి మనస్సునందు లీనమైపోయిన యింద్రియములతోఁ గూడ మఱియొక శరీరమును బొందును.

జీవుఁడు చనిపోవు సమయము వచ్చినపుడు వాని దేహమందలి యుదాన వాయువుపైని గల బాహ్యతేజము యొక్క యనుగ్రహము పోవును. అనుగ్రహము పోఁగా ఆ జీవుఁడు చనిపోయి శరీరాంతరములఁ బ్రవేశించునని భావము. ఇది 6వ ప్రశ్నకు జవాబు.

యచ్చిత్త స్తేనైష ప్రాణ మాయాతి ప్రాణ స్తేజసాయుక్తః
స హాఽఽత్మనా యథా సంకల్పితం లోకం నయతి ॥ 10

మరణకాలమున జీవుఁ డెట్టి మనస్సు గలవాఁడై యుండునో యట్టి మనస్సుతోనే ఇంద్రియ వ్యాపారములు క్షీణింపఁగా ముఖ్య ప్రాణ వ్యాపారమును బొందును. అపుడా ప్రాణము ఉదాన వాయురూపమైన తేజస్సుతోఁ గూడినదై యాత్మతోఁ గూడఁ దాను సంకల్పించుకొన్న లోకమునకు జీవుఁ బొందించును.

మరణ సమయమున ఇంద్రియ వ్యాపారము లన్నియు ముఖ్య ప్రాణము నాశ్రయింపఁగా ఆ ప్రాణము తాను సంకల్పించుకొన్న చోటికిఁ బోవునని భావము.

య ఏవం విద్వాన్ ప్రాణం వేద, న హాఽస్య ప్రజా
హీయ తేఽమృతో భవతి తదేష శ్లోకః ॥ 11

ఈ విధముగా ఏ విద్వాంసుండు ప్రాణమును గూర్చి తెలిసికొనునో వానికి సంతానమునకు హాని గలుగదు. అట్టియు అమృతుండగును. ఇది యీ యర్థమును జెప్పు శ్లోకము.

> ఉత్పత్తి, మాయతిం, స్థానం విభుత్వం చైవపంచథా
> అధ్యాత్మం చైవ ప్రాణస్య విజ్ఞాయాఽమృత మశ్నుతే
> విజ్ఞాయాఽమృత మశ్నుత ఇతి. 12

ప్రాణము యొక్క పుట్టుకను, రాకను, సంకల్పమును బట్టి శరీరమున నుండుటను, అయిదు విధములుగా నుండి చక్రవర్తివలెఁ బ్రభుత్వమును పొందుటను బాహ్యమున సూర్యుఁడుగను లోక చక్షురాదులుగను నుండుటను దెలిసికొని మనుజుఁడు అమృతుఁ డగును, అమృతుఁడగును.

ప్రాణతత్త్వము నీవిధముగఁ దెలిసినవాఁడు మరణభయము దాటినవాఁడగును. ప్రాణతత్త్వమును దెలిసినవాఁడు మరణమనఁగా శరీరాంతర ప్రాప్తియే యని తెలిసినవాఁడు గాన విచారింపఁడని భావము.

ఇతి
తృతీయః ప్రశ్నః

అథ చతుర్థః ప్రశ్నః

> అథ హైనం సౌర్యాయణీ గార్గ్యః పప్రచ్ఛ "భగవన్నేతస్మిన్ పురుషే కాని స్వపంతి, కాన్యస్మిన్ జాగ్రతి, కతర ఏష దేవః స్వప్నాన్ పశ్యతి కస్యైతత్ సుఖం భవతి, కస్మిన్ను సర్వే సంప్రతిష్ఠితా భవం" తీతి॥ 1

పిదప సూర్యవంశస్థుఁడైన గార్గ్యుఁడు పిప్పలాదుని నడిగెను. "భగవానుఁడా! ఈ జీవునియందు ఏవి నిద్రించుచున్నవి? వీనియం దేవి మేల్కొనుచున్నవి? ఏ దేవుఁడు స్వప్నములను జూచును? ఈ యనుభవించెడి సుఖము ఎవరికిఁ గలుగుచున్నది? జాగ్రత్స్వప్న వ్యాపారములనుండి మరలిన యింద్రియములు ఎందు లీనమగుచున్నవి?" అని

ఇదివఱకటి ప్రశ్నములలో ఇంద్రియ గోచరములు యుండు ఆ పరబ్రహ్మమగు ప్రాణమును గురించి చెప్పఁబడినది. ఇపుడిందు అతీంద్రియ గోచరమగు పరబ్రహ్మ తత్త్వము గూర్చి చెప్పఁబడుచున్నది.

> తస్మై స హోవాచ, యథా గార్గ్య మరీచయోఽర్కస్యాఽస్తం
> గచ్ఛతః సర్వా ఏతస్మిం స్తేజోమండల ఏకీభవంతి, తాః పునఃపునః
> ఉదయతః ప్రచరం త్యేవం హవై తత్సర్వం పరే దేవే మనస్యేకీభవతి॥

గార్గ్యునికిఁ బిప్పలాదుఁ డిట్లనెను, "ఓ గార్గ్య! సూర్యుఁడు అస్తమించుచుండఁగా కిరణము లన్నియు ల సూర్యుని తేజోమండలమం దెట్లు లీనమగునో ఉదయించుచుండ మరల మరల నెట్లు ఉదయించుచున్నవో యట్లే స్వప్నమందు ఇంద్రియము లన్నియు మిక్కిలి ప్రకాశించు మనస్సునందు లీనమగుచున్నవి. మెలుకువయందు ఆ మనస్సు నుండి తిరుగ బయలుదేఱుచున్నవి.

ఇంద్రియములు మనస్సులో ఏకమగుట యనఁగా ఇంద్రియములు తమ తమ వ్యాపారములు మాని మనస్సున కధీనములయి యుండుటయె. అంతేకాని ఇంద్రియములు తమతమ దర్శనాది స్వభావ కర్మలను వీడుట కాదని దెలియునది.

> తేన తర్హ్యేష పురుషో న శృణోతి నపశ్యతి న జిఘ్రతి
> న రసయతే న స్పృశతే నాభివదతే నాఽఽదత్తే నానంద
> యతే న విసృజతే నేయాయతే స్వపితీత్యాచక్షతే॥ 3

అందుచే నపుడు ఈ జీవరూపుఁడైన పురుషుఁడు వినఁడు చూడఁడు వాసన చూడఁడు రుచి చూడఁడు తాకఁడు పలుకఁడు పుచ్చుకొనఁడు సంతసింపఁడు విడువఁడు కదలఁడు అప్పుడు వానిని నిద్రించుచున్నాఁడని యందురు

ఇంద్రియములు తమ తమ వ్యాపారములు మనస్సున కధీనము లగుటచే నరుఁ డేమియుఁ జేయఁడని భావము.

> ప్రాణాగ్నయ ఏవైతస్మిన్ పురే జాగ్రతి, గార్హపత్యో
> హ వా ఏషోఽపానో, వ్యానోఽన్వాహార్య పచనో,
> యద్గార్హపత్యాత్ ప్రణీయతే, ప్రణయనా దాహవనీయః ప్రాణః॥ 4

చెవులు మొదలైనవి నిద్రింపఁగా ఈ శరీరమను పట్టనమందు ప్రాణాది పంచాగ్నులె మేల్కొని యుండును. ఈ యపానము గార్హపత్యాగ్ని వంటిది. వ్యానవాయువు దక్షిణాగ్ని వంటిది. గార్హపత్యాగ్ని నుండి గ్రహింపబడుట వలనఁ బ్రాణము ఆహవనీయ మనఁబడును.

ఇందు శరీరము యజ్ఞభూమిగను ప్రాణములు యజ్ఞవహ్నులుగను ఆరోపింపఁబడెను. వ్యానవాయువు దక్షిణ రంధ్రము ద్వారా హృదయము నుండి వెడలును గనుక దక్షిణాగ్నిగాఁ జెప్పఁబడినది. గార్హపత్యాగ్ని నుండి ఆహవనీయము గ్రహింపఁబడునట్లు ప్రాణము నిద్రలో అపానము నుండి గ్రహింపఁబడును గాన రెంటికి సామ్యము.

యదుచ్ఛ్వాసనిఃశ్వాసా వేతా వాహుతీ సమం నయతీతి సమానః
మనో హ వా వ యజమాన ఇష్టఫల మే వోదానః
స ఏనం యజమాన మహ రహ ర్బ్రహ్మ గమయతి ౪

ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసము లనెడి యాహుతులను సమముగా నడుపుట వలన సమాన మనఁబడెను. మనస్సె యజమానుఁడు. యాగ ఫలమె యుదానవాయువు. ఆ యుదానవాయువె మనస్సనెడి యీ యజమానుని బ్రహ్మ మనెడి స్వర్గమును బ్రతిదినముఁ బొందించును.

యజ్ఞాగ్నియందు హోమము చేయఁబడిన ఆహుతులు యజమానునికి యజ్ఞఫలము నిచ్చుచు స్వర్గము పొందించునట్లు సమాన వాయువు ఉదానవాయువును గలిగించుచు బ్రహ్మను బొందించునని భావము.

అత్రైష దేవం స్వప్నే మహిమాన మనుభవతి
యద్దృష్టం దృష్ట మనుపశ్యతి, శ్రుతం శ్రుత మేవార్థ మనుశృణోతి
దేశదిగంతరైశ్చ ప్రత్యనుభూతం పునః పునః ప్రత్యనుభవతి ౫

(చెవులు మొదలగునవి తమ తమ పనులు మానఁగాఁ బ్రాణాది వాయువులు శరీరమును రక్షించుచుండఁగా) ఈ మధ్యకాలమున ఈ మనోదేవుఁడు స్వప్నమందు అనేకవిషయ వైచిత్రిరూపమగు మహిమను అనుభవించును. ఇదివఱకుఁ జూచినదె తిరిగి చూచును. వినిన విషయమునె వినును. దేశాంతరముచేతను ఇతర దిక్కుచేతను అనుభవించినదానినె తిరుగ అనుభవించును.

ఇంద్రియములు స్వప్న సమయమునందు మనస్సునందు లీనమైనపుడు అదివఱకుఁ దాము అనుభవించిన విషయములనే తిరిగి కలలోఁ జూచినట్లు వినినట్లు అనుభవించినట్లును అవిద్యచేఁ దోఁచునని భావము.

దృష్టం చాదృష్టం చ శ్రుతం చాశ్రుతం చానుభూతం
చాననుభూతం చ సచ్చాసచ్చ సర్వం పశ్యతి సర్వః పశ్యతి॥ 7

ఈ జన్మలోఁ జూచినదానిని చూడనిదానిని వినినదానిని వినని దానిని అనుభవించినదానిని అనుభవించనిదానిని నీరు వలెఁ దోఁచు ఎండ మావులు మొదలగు అసత్యమైన వానిని అన్నిటిని మనోదేవులందఱు చూతురు.

కననిది విననిది యనుభవింపనిది అనఁగా ఈ జన్మము లోపల నని భావము. కాన జన్మాంతరమందుఁ గనినవానిని జూచును. జన్మాంతర మందుఁ గనకున్నచో దానికి సంబంధించిన వాసనయే పుట్టదు. సత్తు= నీరు, మొ. అసత్తు నీరువలె దోచు ఎండమావులు మొ.

స యదా తేజసాఽభిభూతో భవతి అత్రైష దేవః స్వప్నాన్
న పశ్యత్యథ తదైతస్మిన్ శరీర ఏతత్సుఖం భవతి॥ 8

ఆ మనోరూపదేవుఁడు నాడియందున్న పిత్తమను తేజస్సుచే వాసనాద్వారములను గూర్చి తిరస్కరింపఁబడినపుడు స్వప్నములను చూడఁడు. నిద్రించును. అపుడు శరీరమందు బాధలేని నిద్రా సుఖమును బొందును.

పూర్వమందనుభవించిన వానిని ఇప్పుడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు వాసనా ద్వారములు మూయఁబడుటచే గలలురాక నిద్ర వచ్చునని భావము.

పృథివీ పృథివీమాత్రా చ, ఆపశ్చ ఆపోమాత్రా చ, తేజశ్చ
తేజోమాత్రా చ, వాయుశ్చ వాయుమాత్రా చ ఆకాశశ్చ ఆకాశ
మాత్రా చ, చక్షుశ్చ ద్రష్టవ్యం చ, శ్రోత్రం చ శ్రోతవ్యం చ,
ఘ్రాణం చ ఘ్రాతవ్యం చ
రసశ్చ రసయితవ్యం చ, త్వక్చ స్పర్శయితవ్యం చ,
వాక్చ వక్తవ్యం చ,
హస్తౌ చాఽఽదాతవ్యం చ, ఉపస్థశ్చాఽఽనందయితవ్యం చ,

పాయుశ్చ విసర్జయితవ్యం చ, పాదౌ గంతవ్యం చ, మనశ్చ
మంతవ్యం చ
బుద్ధిశ్చ బోద్ధవ్యం, చాహంకార శ్చాహం కర్తవ్యం చ,
చిత్తంచ చేతయితవ్యంచ,
తేజశ్చ విద్యోత యితవ్యం చ, ప్రాణశ్చ విధారయితవ్యంచ॥ 9

భూమియు భూగుణమైన వాసన, నీరు నీటిగుణమౌ రసమును తేజస్సు తేజోగుణమౌ రూపము గాలి గాలి గుణమౌ స్పర్శయు, ఆకాశము ఆకాశగుణమౌ శబ్దమును, కన్నును జూడందగినదియు, చెవి వినందగినదియు, ముక్కును వాసన చూడందగినదియు, నాల్కయు రుచి చూడందగినదియు, చర్మము స్పృశింపందగినదియు, వాక్కు పల్కందదినదియు, చేతులు స్వీకరింపం దగినదియు, మర్మేంద్రియము ఆనందింపం దగినదియు, గుదము విడువందగినదియు, కాళ్ళు నడువందగినదియు, మనస్సు తలపందగినదియు, బుద్ధి బోధింపందగినదియు, అహంకారము నేను అనునదియు, చిత్తము తెలియందగి దియు, తేజస్సు ప్రకాశింపందగినదియు, ప్రాణము ధరింపందగినదియు ఇవి యన్నియు నాత్మయందుండును.

ఏష హి ద్రష్టా స్ప్రష్టా శ్రోతా ఘ్రాతా రసయితా మంతా బోద్ధా
కర్తా విజ్ఞానాత్మా పురుషః స పరేఽక్షర ఆత్మని సంప్రతిష్ఠతే॥ 10

ఇతండె చూచువాండు తాకువాండు వినువాండు వాసన చూచువాండు రుచి చూచువాండు మననము చేయువాండు బోధించువాండు చేయువాండు తెలిసికొను పురుషుండు. అతండు అక్షర మగు పరమాత్మ యందుండెను.

జలములోపలి సూర్యునినీడ సూర్యుని యందున్నట్లు ఈ పురుషుండు పరమాత్మయం దుండెనని భావము.

పరమే వాక్షరం ప్రతిపద్యతే స యో హ వై త దచ్ఛాయ
మశరీర మలోహితం శుభ్ర మక్షరం వేదయతే యస్తు సౌమ్య!
స సర్వజ్ఞః సర్వో భవతి తదేష శ్లోకః. 11

ఓయి సౌమ్యా! అక్షరుండైన పరమాత్మను బొందువాండును, తమస్సు లేని నామరూపాది శరీరములు లేని ఎఱుపులేని స్వచ్ఛమైన

యక్షరాత్మను దెలియువాఁడును సర్వమును తెలిసినవాఁడగును. సర్వమగును అని దీనిని జెప్పు శ్లోకము.

మొదట అవిద్యచే సర్వజ్ఞుఁడు గాక యుండు జీవుఁడు తాను విద్యచేత సర్వజ్ఞుఁడై సర్వస్వరూపుఁ డగు నని భావము.

విజ్ఞానాత్మా సహ దేవైశ్చ సర్వైః ప్రాణా భూతాని
సంప్రతిష్ఠంతి యత్ర తదక్షరం వేదయతే యస్తు
సోమ్య స సర్వజ్ఞః సర్వమేవావివేశేతి॥ 12

సౌమ్యా! విజ్ఞానరూపమైన యాత్మయు అగ్ని మొదలగు సర్వదేవతలతోఁ గూడిన నేత్రాది ప్రాణములును పంచభూతములును ఏ యక్షరునం దున్నవో యట్టి యక్షరుని దెలియువాఁడు సర్వజ్ఞుఁడై సర్వమును బ్రవేశించును.

జ్వలనాది దేవతలు = అగ్ని మొదలగు నధిదేవతలు.
ప్రాణములు = చక్షురాది ప్రాణములు.

ఇతి
చతుర్థః ప్రశ్నః

— () —

అథ
పంచమః ప్రశ్నః

అథ హైనం శైబ్యః సత్యకామః ప్రపచ్ఛ, స యో హ వై
తద్భగవన్ మనుష్యేషు ప్రాయణాంత మోంకార మభిధ్యాయీత
కతమం వావ స తేన లోకం జయతీతి॥ 1

పిదప శిబివంశస్థుఁడైన సత్యకాముఁడు పిప్పలాదుని నిట్లడిగెను. "భగవానుఁడా! మనుష్యులలో నెవఁడు చనిపోవువఱకు ఓంకారమును ధ్యానించునో వాఁడా యోంకారముచే ఏ లోకమును గెలుచును?

ఈ ఐదవ ప్రశ్నములో అపర బ్రహ్మమును పరబ్రహ్మమును బొందించుటలో సాధనమైన యోంకారోపాసన చెప్పఁబడుచున్నది.

తస్మై స హోవాచ ఏతద్వై సత్యకామ పరం చాపరం చ
బ్రహ్మ యదోంకారః ఏతస్మా ద్విద్వా నేతే నైవాఽఽయతే
నైకతర మన్వేతి॥ 2

అపుడు ఆ సత్యకామునికిఁ బిప్పలాదుఁ డనియె. "ఓ సత్యకామా! ఈ యపరబ్రహ్మ మగు ప్రాణమును పరబ్రహ్మ మగు పరమాత్మయును ఓంకారమె. కాన విద్వాంసుఁ డీయాధారమైన యోంకారము చేతనే పరాపర బ్రహ్మలలో నేదో యొకదానిని బొందును.

ప్రణవము = ఓంకారము. అపరబ్రహ్మ = ప్రాణము. పర బ్రహ్మ = పరమాత్ముఁడు.

స యద్యేకమాత్ర మభిధ్యాయీత స తేనైవ సంవేదిత స్తూర్ణమేవ
జగత్యా మభిసంపద్యతే, తమృచో మనుష్యలోక ముపనయంతే
స తత్ర తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా సంపన్నో మహిమాన
మనుభవతి॥ 3

అట్టి మనుష్యుఁడు ఓంకారములో అ ఉ మ్ అను విభాగపూర్వకముగఁ గాక ఓం అని ఒకటే రూపమున ధ్యానించినచో దానిచేతనే బోధింపఁబడి వెంటనే జగతియందుఁ బుట్టును. వానిని ఋక్కులు మనుష్య లోకమును బొందించును. వాఁడు అక్కడ తపస్సుచేతను బ్రహ్మచర్యము చేతను శ్రద్ధతోడను గూడినవాఁడై గొప్ప మహిమను బొందును.

జీవుఁడు ఓంకారములోని అ ఉ మ్ అను విభాగము దెలియక పోయినను ఏకమాత్రగా ధ్యానించినను మనుష్యుఁడై పుట్టి బ్రహ్మచర్యాదుల వలనఁ దిరిగి సరిగాఁ దెలిసికొని యున్నతిఁ బొందునని భావము. "పృథివ్యకార స ఋగ్వేదః" అను శ్రుతిని బట్టి ఋక్కులే మనుష్య లోకమును బొందించునని భావము.

అథ యది ద్విమాత్రేణ మనసి సంపద్యతే సోఽంతరిక్షం
యజుర్భి రున్నీయతే సోమలోకం స సోమలోకే విభూతి మను
భూయ పునరావర్తతే॥ 4

మఱి రెండు మాత్రలు గలిగిన నటుల ఓంకారమును మనస్సున ధ్యానించినచో ఆ మనుష్యుఁడు చనిపోయిన పిదప అంతరిక్షమును బొంది

యజుస్సులచే చంద్రలోకము పొందింపఁబడి యట నైశ్వర్య మనుభవించి తిరిగి భూలోకమునకు వచ్చును.

ద్విమాత్రగ అనుచోట రెండవ మాత్రయైన ఉకారముగ అనియు అ ఉ అను రెండు మాత్రలుగ అనియు కొందరు వ్యాఖ్యానించిరి.

యః పున రేతం త్రిమాత్రే ణోమిత్యేతే నైవాక్షరేణ పరంపురుష
మభిధ్యాయీత, స తేజసి సూర్యే సంపన్నః॥ 5

అ ఉ మ్ అను మాత్రలను విజ్ఞానయుక్తముగా ఓంకారముచే ధ్యానించువాఁడు సూర్యునిఁ బొంది పాము కుబుసమును విడిచి క్రొత్త శరీరములోఁ బ్రవేశించునట్లు పాపముచే విడువఁబడినవాఁడై పరిశుద్ధుఁడై సత్యస్వరూప మగు బ్రహ్మలోకమును పొందును. అపుడు సర్వ జీవులకు ఆత్మస్వరూపుఁడైన హిరణ్యగర్భుఁడు తనకంటెఁ బరుఁడై సర్వ శరీరము లందుఁ బ్రవేశించి యేకమై యున్న పరమపురుషుని దర్శించి ముక్తుఁ డగు నని భావము.

యథా పాదోదర స్త్వచా వినిర్ముచ్యత ఏవం హ వై
స పాప్మనా వినిర్ముక్తః స సామభి రున్నీయతే
బ్రహ్మలోకం స ఏతస్మా జ్జీవఘనా త్పరాత్పరం పురిశయం
పురుష మీక్షతే త తదేతౌ శ్లోకౌ భవతః॥ 6

ఎవఁడైతే దీనిని అ ఉ మ్ అను మూఁడు మాత్రల విజ్ఞాన యుక్తముగ ఓమ్ అను నక్షరముచే సూర్యమండల మధ్యవర్తి యగు పరమ పురుషుని ధ్యానించునో వాఁడు తేజోరూపుఁడై సూర్యుని యందుఁ గలియును. పిదప పాము కుబుసముచే విడువఁబడినట్లు పాపముచే విముక్తుఁడై సామములచేఁ బైకి బ్రహ్మలోకమునకుఁ దీసికొని వెళ్ళఁబడును. అతఁడు ఈ జీవుని కంటెఁ బరుఁడై శరీరమందు నివసించు పరమ పురుషుని జూచును. ఈ రెండును ఈ యర్థమును జెప్పు శ్లోకములు.

జాగ్రత్పురుషుఁడు వైశ్వానరరూపుఁడైన విశ్వుఁడు, వాని స్థానము స్థూలశరీరము జాగ్రత్తయు, స్వప్నపురుషుఁడు హిరణ్యగర్భ రూపుఁడైన తైజసుఁడు వాని స్థానము లింగశరీరము స్వప్నమును, సుషుప్తి పురుషుఁడు ఈశ్వరరూపుఁడైన ప్రాజ్ఞుఁడు. వాని స్థానము అవ్యాకృతము

సుషుప్తియును వీనిలో అకారాది రూపముగ ధ్యానించినచో జీవుఁడు చలింపఁడని భావము.

> తిస్రో మాత్రా మృత్యుమయ్యః ప్రయుక్తా, అన్యోన్య సక్తా
> అనవిప్రయుక్తాః, క్రియాసు బాహ్యాభ్యంతర మధ్యమాసు
> సమ్యక్ ప్రయుక్తాసు నకంపతే జ్ఞః॥ 7

బ్రహ్మదృష్టి లేకుండ అ ఉ మ్ అను మూఁడు మాత్రలు పలికినచో నవి మృత్యువును గూర్చును. అటుగాక చక్కఁగా ధ్యానమునఁ బ్రయోగింపఁబడిన జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలందు అ ఉ మ్ అను మాత్రలను ఒక దానితో నొకటి గలిపి ఏక బ్రహ్మ విషయముందె ప్రయోగింపఁబడినచో విద్వాంసుఁడు చలనము పొందఁడు.

అజరము = ముసలితనము లేనిది, అమృతము = మరణములేనిది, అభయము = సర్వ భయశూన్యము. జ్ఞాని ఆ యోంకారముచేతనే సర్వ లోకములను జరామరణాది రహితమైన శాంతపదవిని గాంచి ముక్తుఁడగునని భావము.

> ఋగ్భి రేతం యజుర్భి రంతరిక్షం సామభిర్యత్తత్కవయో
> వేదయంతే తమోంకారేణై వాఽయతనే నాఽన్వేతి విద్వా
> న్యత్తచ్ఛాంత మజర మమృత మభయం పరం చేతి॥ 8

మనుష్యుఁడు ఋక్కులచేత ఈ లోకమును యజుస్సులచేత అంతరిక్షమును సామలచేతఁ గవులకుఁ దెలిసిన బ్రహ్మలోకమును బొందును. విద్వాంసుఁడు ఓంకారసాధనముచేత ఆ మూఁడు విధములైన లోకములను బొందును. మఱియు ఆ యోంకారముచేతనే శాంతమును జరామరణ రహితమును భయరహితమును నగు నిరతిశయ బ్రహ్మమును గూడఁ బొందును.

ఇతి

పంచమః ప్రశ్నః

అథ

షష్ఠః ప్రశ్నః

అథ హైనం సుకేశా భారద్వాజః పప్రచ్ఛ, భగవన్ హిరణ్య
నాభః కౌసల్యో రాజపుత్రో మా ముపేత్యైతం ప్రశ్న మపృచ్ఛత
షోడశకలం భారద్వాజ పురుషం వేత్థ॥ 1

పిదప భరద్వాజవంశ్యుఁ డగు సుకేశుఁడు వచ్చి పిప్పలాదు నడిగెను. భగవానుఁడా! కోసలరాజపుత్రుఁ డగు హిరణ్యనాభుఁడు నా దగ్గఱకు వచ్చి "భరద్వాజ! నీవు షోడశకళలు గల పురుషుని నెఱుఁగుదువు చెప్పుము" అని యడిగెను.

షోడశకళలు = ప్రాణము లు మొదలగు పదునాఱు కళలు. ఈ కళలు తరువాత పద్యములోఁ జెప్పఁబడును.

త మహం కుమార మబ్రువం నాహ మిమం వేద, యద్యహ
మిమ మవేదిషం కథం తే నావక్ష్య మితి, స మూలో వా
ఏష పరిశుష్యతి యోఽనృత మభివదతి తస్మా న్నార్హా
మ్యనృతంవక్తుం, స తూష్ణీం రథమారుహ్య ప్రవవ్రాజ
తం త్వా పృచ్ఛామి క్వాసౌ పురుష ఇతి॥ 2

అపు డా రాజకుమారునితో నిట్లంటిని. "దీనిని నే నెఱుఁగను. నాకుఁ దెలిసినచో నీ కెందుకుఁ జెప్పకుందును. అనృత మాడువాఁడు సమూలము నశించును. కనుక నేను అనృత మాడువాఁడను గాను" అని. అంతట ఆ రాజు ఊరకుండి తన రథమెక్కి వెడలిపోయెను. ఆ ప్రశ్నను నిన్ను నడుగుచున్నాను. "ఈ పురుషు డెక్కడున్నాఁడో చెప్పుము".

సమస్త కార్యకారణ రూపమైన యీ జగత్తంతయు జీవాత్మునితో పాటు సుషుప్తి కాలమందుఁ బరమాత్మయందు లీనమై యున్నదని చెప్పఁ బడినది. దీనిని బట్టియె ప్రళయకాలమందును సమస్త జగత్తు ఆ పరమాత్మ యందె యుండి ఆ పరమాత్మ నుండి పుట్టుచున్నదని సిద్ధించుచున్నది. కారణము లేకుండఁ గార్యము సిద్ధింపదు గదా. ఇంక ఇట్టి పరమాత్మను ఎక్కడ దెలిసికొనవలెనో చెప్పవలసి యున్నది కాన అందుకై ఈ ప్రశ్న మారంభింపఁబడుచున్నది.

తస్మై స హోవాచ, ఇహైవాంతశ్శరీరే సౌమ్య స పురుషో
యస్మిన్నేతాః షోడశకలాః ప్రభవంతీతి॥ 3

ఆ సుకేశునికిఁ బిప్పలాదుఁ డిట్లనియె. ఓ సౌమ్యుఁడా! ఏ హృదయమునందు ఈ ముందు చెప్పఁబోవు పదునాఱు కళలు పుట్టుచున్నవో యట్టి యీ హృదయ పద్మాకాశమందె ఆ పురుషుఁడు తెలియఁ దగినవాఁడై యున్నాఁడు.

పురుషుఁడు = హృదయపురమందు శయనించువాఁడు.

స ఈక్షాంచక్రే, కస్మిన్నహ ముత్క్రాంత ఉత్క్రాంతో
భవిష్యామి కస్మిన్వా ప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామీతి॥ 4

ఏది శరీరము నుండి వెడలిపోఁగా నేను శరీరము నుండి వెడలిపోవుదును. ఏది యుండఁగా నేను నిలచియుందునని యీ పరమాత్మ యాలోచించెను.

స ప్రాణమసృజత ప్రాణాచ్ఛ్రద్ధాం ఖం వాయుర్జ్యోతి రాపః
పృథివీంద్రియం మనోఽన్న మన్నా ద్వీర్యం తపో మంత్రాః
కర్మ లోకా లోకేషు నామ చ॥ 5

అతఁడు ఇట్లు ఆలోచించి ప్రాణమును సృజించెను. ప్రాణము నుండి శ్రద్ధను సృజించెను. ఆ శ్రద్ధ నుండి ఆకాశము, గాలి, జ్యోతిస్సు, నీరు, భూమి, ఇంద్రియములు మనస్సు అన్నము గలిగెను. ఆ యన్నము నుండి వీర్యము తపస్సు మంత్రములు కర్మలోకములు గలిగెను. లోకము లందు పేర్లును గలిగెను.

స యథేమా నద్యః స్యందమానా సముద్రాయణాః సముద్రం
ప్రాప్యాస్తం గచ్ఛంతి భిద్యేతే తాసాం నామరూపే సముద్ర
ఇత్యేవ ప్రోచ్యతే ఏవ మేవాస్య పరిద్రష్టు రిమాః షోడశకలాః
పురుషాయణాః పురుషం ప్రాప్యాస్తం గచ్ఛంతి భిద్యేతే తాసాం
నామరూపే పురుష ఇత్యేవం ప్రోచ్యతే స ఏషోఽకలోఽమృతో
భవతి తదేష శ్లోకః॥ 6

అదెట్లనగా ఈ నదులు ప్రవహించుచు సముద్రముపైపు పోయి సముద్రమును బొంది యణఁగిపోవుచున్నవి. అవి సముద్రమనియె చెప్పఁబడును. ఇట్లే యీ ద్రష్టయైన జీవుని ఆ పదునారు కళలును పురుషుని వైపు పోవుచుఁ బురుషుని జేరి యస్తమించుచున్నవి. వాని నామరూపములు పోవుచున్నవి. వాఁడు పురుషుఁడనియె చెప్పఁబడును. ఈ పురుషుఁడు కళలు లేనివాఁడు మరణము లేనివాఁడు నగుచున్నాఁడు. ఇది యీ యర్థమును జెప్పు శ్లోకము.

అరా ఇవ రథనాభౌ కలా యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితాః
తం వేద్యం పురుషం వేద యథా మా వో మృత్యుః పరివ్యథా ఇతి॥ 7

బండి నాభియందు ఆకులవలె ఎవనియందు ఈ పదునారు కళలు ఉన్నవో యట్టి తెలియఁదగిన పురుషుని దెలిసికొనవలెను. మిమ్ము మృత్యువు బాధింపక పోవుఁగాక.

తాన్ హోవాచైతావదేవాహ మేతత్ పరం
బ్రహ్మ వేద నాతః పరమస్తీతి॥ 8

అట్లని మరల "ఇంతే నేను బ్రహ్మను గూర్చి తెలిసికొన్నది. ఇంతకంటె గొప్పది తెలియఁదగినది లేదు" అని వారిని గూర్చి పిప్పలాదుఁడనెను.

శరీరము నుండి ప్రాణము లేచినచో జీవుఁడు లేచును నిల్చిన నిల్చును అని యాలోచించి ప్రాణమును సృజించి దాని నుండి శ్రద్ధ మొదలగువానిని పరమాత్మ సృజించెనని భావము. ప్రాణము మొదలగు నామములు వఱకుఁ గల పదునారింటిని కళలందురు.

తే తమర్చయన్తస్త్వం హి నః పితా యోఽస్మాకమవిద్యాయాః
పరం పారం తారయసీతి నమః పరమ ఋషిభ్యో
నమః పరమ ఋషిభ్యః॥ 9

పిదప ఆ శిష్యులు ఆ పిప్పలాదుని బూజించి యిట్లనిరి. "నీవే మాకుఁ దండ్రివి, నీవే మమ్ము అవిద్యనుండి యవతలి యొడ్డుకు దాటించితివి. పరమ ఋషులకు నమస్కారము, పరమ పురుషులకు నమస్కారము,

శాంతి మంత్రః

ఓమ్. భద్రం కర్ణేభిః శృణుయామ దేవాః భద్రం పశ్యే
మాక్షభి ర్యజత్రాః, స్థిరై రంగై స్తుష్టువాంస
స్తనూభిః వ్యశేమ దేవ హితం యదాయుః

దేవతలమగుచు మేము చెవులచే శుభము విందుము గాక. యజ్ఞశీలురమైన మేము కన్నులచే శుభమును జూతుము గాక, స్థిరమైన యంగములతో శరీరము లనెడి మంత్రములతో మిమ్ము స్తుతించుచు దేవులు ప్రసాదించిన దీర్ఘాయువును పొందుదుము గాక.

స్వస్తి న ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః
స్వస్తి నః పూషా విశ్వ వేదాః
స్వస్తి నః తార్క్ష్యో అరిష్ట నేమిః
స్వస్తి నో బృహస్పతి ర్దధాతు.॥

బృహస్పతి మొదలగు పెద్దల యొద్ద వినెడి యింద్రుఁడు మాకు శుభము గలుగఁజేయుఁ గాక, సర్వమును దెలిసిన సూర్యుఁడు మాకు శుభ మిచ్చుఁగాక, అహింసా పాలకుఁడైన గరుత్మంతుఁడు మాకు శుభ మిచ్చుఁగాక.

ఓమ్

శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః
ఇతి అథర్వ వేదాంతర్గతాయాం
ప్రశ్నోపనిషది షష్ఠః ప్రశ్నః
ప్రశ్నోపనిషత్ సమాప్తా.

ఇది శ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రి జనక గురువర కరుణాలబ్ధ
విద్యుఁడును వెంకమాంబా పుత్రుఁడు నగు గణపతి
శాస్త్రిచేఁ దెనిఁగింపఁ బడిన యుపనిషత్సుధ
యందు ఆరవ ప్రశ్నము.
ప్రశ్నోపనిషత్తు
సమాప్తము.

—()—

చర్ల గణపతిశాస్త్రి రచనలు

1.	సాహిత్య సౌందర్య దర్శనము	రూ॥ 35-00
2.	గణపతి [illegible]	15-00
3.	[illegible] (అంకకుదారి మా్యపుతో)	25-00
4.	అరణ్య, కిష్కింధ, సుందర, యుద్ధ ఉత్తర కాండలు	015-0
5.	రఘువంశలహరి పద్యములు కాళిదాసు [illegible]	10-00
6.	కుమారస్వామి విజయము (పద్య గద్యములు)	4-00
7.	బుద్ధభగవానుని చరిత్ర (పద్య గద్యములు)	04-0
8.	మహాభ రత[illegible]ంశ (భాగములు) I II,III, IVV	50-00
9.	ఋగ్వేద సంహిత (తెనుగు అనువాదము గలదు)	25-00
10.	ఉత్తరరామ ప్రణయచరిత్ర నాటకము భవభూతి	8-00
11.	ఉపనిషత్సుధ 1వ భాగము	10-00
12.	" 2వ భాగము ఈశకేన కఠ ప్రశ్నోపనిషత్తులు	10-00
	ముండకమాండూక్య తైత్తిరీయ ఐతరే[illegible]	10-00
23.	" 3వ భాగము ఛాందోగ్యము	30-00
14.	" 4వ భాగము బృహదారణ్యకము	20-00
15.	[illegible] వివాహవిధి	30-00
16.	యోగతత్త్వదర్శనము	5-00
17.	గౌడపాద కారికలు	5-00
18.	గాంధర్వవేదము (సంగీతరత్నాకరము)	25-00
19.	రాగమూర్ఛనలు	8-00
20.	సర్వదర్శన సంగ్రహము 1వ భాగము	10-00
21.	వ భాగము" [illegible] దర్శనములు	15-00
	యోగసర్వస్వము	25-00

డా॥ చర్ల మృదులకుమారి
32, కిర్లంపూడి క్వార్టర్సు, వాల్తేరు-3.

వెంటనే M.O. [illegible] వి.పి. చేసినచో ఎక్కువ అగును